

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2011

СФНТѢМ. ХАРАМНѢ

ІС

ХС

1872

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2011

SUMAR

februarie

2011

4 Caută-te, dară, ca într-o oglindă

*Despre noblețea
neamului*

V. CÂNDEA

ISTORICI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ

5 Virgil Cândea

R. THEODORESCU

EXCLUSIVITATE

7 Istorie dramatizată în Grecia Antică

M. VICKERS

11 Nefericitul „pocăit“

*Nichifor Crainic
în dosarele Securității*

L. ȚĂRANU

16 Ștefan cel Mare și Ostpolitik

F.D. SOPORAN

21 Patriarhul Nicodim mută contra Bisericii Ortodoxe Sârbe

I.G. ANDREI

24 Președintele care a refuzat să fie rege

Antanas Smetona

F. ANGHEL

29 Apără-mă, Doamne, de prieteni...

*Azil politic pentru frații
lui Nicolae Ceaușescu*

L.L. WATTS

33 Ignorat de critici, adulat de cititori

Radu Tudoran

V. RÂPEANU

37 Istoriile istoricilor

H. WHITE

39 Mai bine decât în Siberia

*Prizonierii de război
sovietici în România*

V. GABRIEL

44 La Leul și cârnatul

I. ZĂNESCU

DICTIONAR ISTORIC

47 Perpetuum mobile pe planeta Pământ

*O microistorie
a migrațiilor*

V. IONESCU

52 Despre celălalt, cu mai multă

*sau mai puțină dragoste
Români, secuși, unguri,
sași, în Transilvania
medievală*

I.-A. POP

magazin istoric

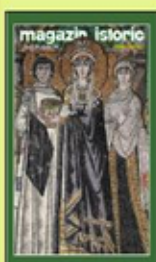
Anul XLV – serie nouă – nr. 2(527)

februarie 2011

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Teodora, împărăteasa Bizanțului (reprezentată pe Mozaicul de la Ravenna), soția împăratului Justinian, cu o viață la fel de aventuroasă, a precedat-o cu patru secole pe Teofano

2 În luna februarie este sărbătorit Sfântul Haralambie, „ucenic plin de lumină al lui Hristos și preot preadrept”; de Sf. Haralambie se ajuna (se ținea post) și se făceau pomeni. Femeile duceau la biserică, pentru a fi sfințite, grăunțe, mălai și sare, pe care le puneau în hrana animalelor, ca să le ferească de boli.

3 Pornite din stepele Asiei Centrale, așa-zisele migrații târzii ale populațiilor mongoloide turco-tătare au lovit China, Imperiul Bizantin, Rusia, Polonia și Ungaria, întemeind vaste imperii, precum cel al lui Genghis Han și Kubilay Han; miniatură din cartea lui Marco Polo *Milionul*, reprezentându-l pe Kubilay la vânătoare

4 Duelurile Evului Mediu au fost precedate de practica precresțină a ordaliilor, folosite pe scară largă până în secolul al XI-lea. Au dispărut abia după ce au fost condamnate de Conciliul de la Lateran, din 1215. Pictorul flamand Dirk Bouts cel Bătrân (cca 1415-1475) a realizat așa-numitele „panouri ale justiției”, ca acesta intitulat „Contesa dă proba de foc în fața lui Otto al III-lea”

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Adrian Dumitru,
Theo Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

NOBLEȚEA UNUI NEAM

VIRGIL CÂNDEA

Sentimentul demnității unui popor capabil să potențeze viețuirea morală, virtuțile militare, disciplina, hărnicia, spiritul civic este inoculat prin exaltarea originilor nobile și a datoriei epigonilor de a fi pe măsura înaintașilor. Creștinismul fundamenta doctrinara această convingere (omul a fost creat „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“, el se poate autodepăși, îndumnezei, prin tehnicile desăvârșirii spirituale); umanismul substituie acestui ideal revelația descendenței din mari națiuni, cu înalte civilizații.

Pentru români acest efort cu determinante consecințe pe plan național și cultural însemna fundamentarea erudită a conștiinței ascendenței latine, care se impunea prin evidențele limbii și prin însuși numele poporului. Exemplară în acest sens este afirmația stolnicului Constantin Cantacuzino: „Iară noi, rumânii, suntem adevărații romani și aleși romani în credință și în bărbăție... iară încă și mai neași sunt și moldovenii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă [...], că toți aceștea dintr-o fântână au izvorât și cură“. Toți umaniștii noștri reliefează aceste realități: românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania formează același popor; ei vorbesc aceeași limbă, au aceeași credință și obiceiuri și aceeași origine latină; ei sunt urmașii coloniștilor romani din epoca în care Imperiul domina în Dacia [...]

Dar insistența asupra originilor naționale nobile este asociată aceleia asupra civilizației, care la umaniștii români apare și ca *învățătură* (procopseală), *bune năravuri* (moralitate), *cetăți iscusite*, *bivșuguri* [belșug] și *frumusețurile pământului, desfătăciunea traiului, oameni de omenie și subfiri* [...]

Descendenți din romani, românii continuă și civilizația acestora, arăta Miron Costin: „Caută-te, dară, acum, cetitorule, ca într-o

oglină și te privește de unde ești [...] Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că este tot unul, la toate țările, și al tău și al Italiei [...], ce și dintr-altele te vei cunoaște obiceiuri, hire, graiul și până astăzi că ești dreptu vlah, adevă italiian și râmlean. Multe obiceiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor până astăzi: așa, de oaspeți la casele lor nemăreți și libovnici [...], așa la petrecării, firea, clătirea. Cine au fost la Italia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă să crează că un neam sintu cu moldovenii.“

Asemenea pledoarii, frecvente în scrisul umaniștilor români, sunt tot atâtea invitații la reflecție („caută-te ca într-o oglindă...“) asupra originii nobile și datoriei care decurg dintr-o continuitate de înaltă civilizație. Sunt motive umaniste clasice, care propuse românilor în secolele XVII-XVIII aveau rosturi nu numai filosofice și morale, ci politico-sociale de prim ordin. Oferind cititorilor săi români imaginea trecutului de glorie al neamului lor, Cantemir definește admirabil scopul național al operei: „Slujească-se dară cu ostenițele noastre neamul moldovenesc, și ca într-o oglindă curată chipul și statul, bătrânețile și cinstea neamului său privindu-și îl sfătuiesc, ca nu în trudele și sângele moșilor strămoșilor săi să se mândrească, ce în ce au scăzut din calea vredniciei chear [clar – n.n.] înțelegând, urma și bărbăția lor râvnind, lipsele să-și plinească și să-și aducă aminte că precum odată, așa acum tot acia bărbați sunt, carii cu multul mai cu fericire au ținut cinstea a muri, decât cu chip de cinstea și de bărbăția lor nevrednici a trăi“.

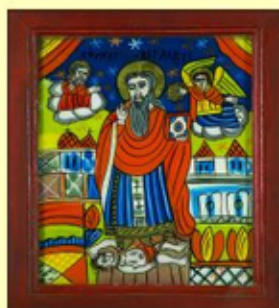
(Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979)

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

57 Prea-frumoasa
și zvăpăiata basilissă
Teofano

D. FALCAN

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

61 Sfântul
animalelor

G. ROȘU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Jocul
fără legătură cu calul

S. ISPAS

**PORECLA
ÎN RENAME**

70 Lovitura
lui Jarnac

F. DOLGHIN

73 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Socialistul Panait Moșoiu
sau rețeta generozității*

G. FILITTI

77 Colecționarul
lăsat fără colecție

I. OPRÎȘ

81 Războinicii
luminii
GIGN

L. BANU,
F. BANU

**PASTILA
DE CUVINTE**

85 Un barbecue
și o bere

M. SALA

87 Amintiri
din casa morții
I. SILVEANU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 De ce
a fost schimbat
Brutus Coste

RUBRICI

38 Ecouri
V. AVRAMESCU

63 Clio anunță
Universitatea din Iași –
150 ani

I. ȚĂRANU

90 În București,
acum 50 ani

76 Pentru biblioteca
dumneavoastră

89 Telex

64; 94; 95
Blitz... Concurs; Rebus;
Dialog

Cu Patriarhul Teoctist la canonizarea Sf. Ierarh Teodosie II și a cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, Schitul Brazi, Panciu

vicepreședinte al Academiei Române, coordonând tot câmpul umanistic.

În biroul meu de la A.I.E.S.E.E. am în față mereu portretele a doi oameni care mi-au fost dragi: Emil Condurachi și Virgil Cândea. Îmi amintesc cu bucurie și melancolie de anii '60 și '70, ani buni pentru câmpul nostru istoriografic, în care am avut șansa să însoțesc la colocvii și la congrese internaționale acea triadă de aur a istoriografiei noastre: Emil Condurachi, Mihai Berza și Virgil Cândea. Era o plăcere să fi auzi vorbind, să-i urmărești moderând ședințe importante, aveau respectul întregii suflări științifice. Îmi amintesc de prezența lui Virgil Cândea la Congresul de la Ankara al A.I.E.S.E.E., din 1979. Era briant, un bărbat frumos, inteligent, cultivat, era aproape un model pentru noi, cei mai tineri. M-am bucurat mult de prietenia lui, o prietenie care și-a dat măsura supremă pentru mine atunci când el a ținut să-mi răspundă la discursul de recepție în Academia Română (*Magazin istoric*, nr. 1/2002).

Mărturisesc, uneori iau cu vântul lui de răspuns și îl citesc și recitesc, pentru că este atâta căldură în el, atâta prietenie, o capacitate de a-l înțelege pe celălalt, cum rareori am întâlnit.

Virgil Cândea a fost o mândrie pentru România, a fost un ambasador cultural strălucit. Mă bucur că astăzi fiica sa, Ioana Feodorov, se ocupă de moștenirea, de posteritatea sa. Alături de o seamă de personalități de la Institu-

tul de Studii Sud-Est Europene, condus de prietenul meu Nicolae Șerban Tanașoca, se apleacă acum asupra lucrării lui, și în special asupra *Mărturiilor românești peste hotare* (*Magazin istoric*, nr. 11/2010). Atunci când a apărut primul volum, la îndemnul lui Virgil Cândea, am fost unul dintre referenți și mi-am dat seama de amplexarea pe care lucrarea o avea. Știindu-l pe Virgil Cândea, sagacitatea sa, mi-am dat seama că va fi o lucrare capitală. Se dovedește acum, prin miile de fișe rămase de la Virgil Cândea, că această enciclopedie a prezenței românilor peste hotare va fi dusă la bun sfârșit.

Amintirea lui Virgil Cândea este încă vie pentru noi, urmașii săi. Trebuie să fie cunoscută această personalitate de către cât mai mulți oameni, pentru că el era și un propagator de istorie, de cultură, cum rar am întâlnit. Bucuria mea este că am știut în viață câțiva oameni de acest calibrul, și Virgil Cândea este unul dintre ei. ■

La Banca Națională a României, cu prilejul conferinței prințului Hassan, fratele regelui Iordaniei, septembrie 2003. De la stânga la dreapta: academician Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R., academician Mircea Malița, prințul Hassan, academician Virgil Cândea

Istorici pe care i-am cunoscut

La moartea lui Virgil Cândea, în februarie 2007, spuneam, credeam și cred și acum că sunt oameni care nu pot fi înlocuiți. Virgil Cândea a fost dintre aceștia. Rar am cunoscut un om de eleganță intelectuală, de erudiția, de modestia lui. El știa foarte bine, în fond, ce reprezintă. Era o enciclopedie, un specialist al mai multor câmpuri ale științelor istorice; istoria cărții, istoria tiparului, istoria artei, istoria umanismului aveau în el pe unul dintre cei mai iluștri reprezentanți din a doua jumătate a secolului al XX-lea din România.

VIRGIL CÂNDEA

Academician RĂZVAN THEODORESCU

Virgil Cândea avea o modestie care venea din profunda sa credință. Era un credincios nu numai prin studiile pe care le făcuse, nu numai prin frecventarea „Rugului aprins” de la mănăstirea Antim, dar și prin experiența de viață. A avut o existență dramatică, a fost un nedreptățit. Îmi voi aminti întotdeauna de acele cuvinte de ocară pe care niște netrebnici le-au rostit despre Virgil Cândea după 1990. El condusese Asociația „România”, unde nu a făcut decât bine și doar cultură. A slujit și înainte de 1990, cu abnegație, istoriografia română, nu a făcut altceva decât să întindă punți între cei plecați și cei din țară. M-a vizitat atunci, în 1990, pe când eram președintele Radio-Televiziunii Române, și mi-a spus: „Îi auzi, aproape tuturor le-am făcut câte un bine și uite cum se comportă”. I-am răspuns: „Aștia sunt românii!”. A mai adăugat: „Crede-mă, nu mă simt vinovat cu nimic”. Documentele de la C.N.S.A.S. apărute între timp au dovedit că Virgil Cândea a fost o

persoană integră, că nu a făcut rău nimănui, lucruri pe care omul Cândea nu le putea face. Era mult prea cinstit în interiorul lui.

Activitatea lui Virgil Cândea acoperă decenii de strădanii în sfere foarte felurite. Studiile sale de început s-au îndreptat asupra lui Alexandru Odobescu și aici ne-am întâlnit înainte de a ne cunoaște, pentru că am avut o pasiune comună. Sunt apoi studiile sale asupra scrisului și tiparului românesc, asupra diverselor aspecte ale scrierilor sfinte, ale Bibliei, ale unor personaje importante ale Bisericii. Cartea sa despre Umanism, *Răzuna dominantă* – teza lui de doctorat – a deschis un drum nou, a marcat începutul studiilor asupra Umanismului ortodox românesc. Virgil Cândea a descoperit manuscrisul operei lui Dimitrie Cantemir, *Creșterea și des-*

creșterea Curții otomane (*Magazin istoric*, nr. 1/1985), și studiile sale cantemiriene sunt un alt capitol care trebuie marcat ca atare.

Virgil Cândea are cercetări de seamă asupra icoanelor melkite, acel fenomen de întâlnire a tradițiilor bizantine creștine cu lumea creștină siriană. Îmi amintesc de episodul expoziției icoanelor melkite organizate la Paris, la Muzeul Carnavalet, când afișele împânzeau Parisul, iar Virgil Cândea era laudat de specialiștii români și străini. Atunci a scris Jean d'Ormesson un articol în revista *Le Figaro Magazine* despre expoziția de la Muzeul Carnavalet.

Virgil Cândea a fost, după moartea lui Emil Condurachi, în anul 1987, maestrul nostru. I-a urmat lui Emil Condurachi în funcția de secretar general al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (A.I.E.S.E.E.), până în anul 1994. La Congresul de la Salonic am preluat funcția și am fost întotdeauna onorat de această succesiune. A fost

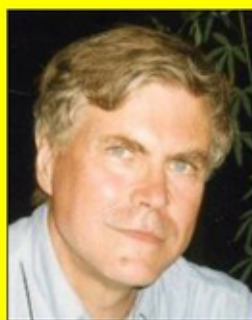
**Un om inteligent
nu poate fi un om rău**

Virgil Cândea

PERICLE ȘI TRAGEDIA GREACĂ

MICHAEL VICKERS (Oxford)

Rolul și scopul dramei grecești din Antichitate au fost adesea greșit interpretate în ultimii 150 de ani. Dramaturgii nu se apucau să scrie pentru a crea capodopere care să rămână în istorie, ci pentru a câștiga marele premiu la sărbători precum festivalul în onoarea lui Dionysos (Marile Dionysii), înfățișând publicului evenimente familiare lui și care se întâmplaseră în trecutul recent. Procedul era, deobște, următorul: se alegea o legendă

apropiată de subiectul tratat, care era ulterior prelucrată pentru a se potrivi pe situația de moment, cam în același fel în care lucrează un caricaturist modern al vieții politice.

În rândurile care urmează, vom încerca să arătăm cum funcționează acest mod de a privi lucrurile urmărind felul în care tragedia lui Sofocle a scris despre Pericle, conducătorul Atenei în primele faze ale războiului cu Sparta (Războiul Peloponezic).

Antigona lui Sofocle, care începe cu un leș lăsat neîngropat din ordinul unui tiran nemilos, poate fi citită în cheia evenimentelor petrecute după campania militară ateniană din insula Samos (440-439 î.H.). Atunci, prizonierii luați de la dușman au fost legați în piața publică din Milet, lăsați în soare timp de zece zile, uciși cu lovituri de băta și apoi ținuti fără îngropăciune din ordinul lui Pericle. Sofocle fusese și el unul dintre participanții la acea campanie și *Antigona* ar putea fi modul lui de a se distanța de grozăvie. Într-adevăr, tragedia ne spune povestea autoritarului rege Creon (care seamănă mult cu Pericle), cel care ocupă scena cel mai mult timp din piesă poate prea mult, dacă toate aceste asemănări ar fi fost o pură coincidență.

Mai mult, *Antigona* s-a jucat în 438 î.H., exact în anul în care Pericle triumfa contra Samosului. Felul în care vorbește personajul Creon pare și el desprins din discursurile lui Pericle, așa cum ni le redă principalul istoric al acelor evenimente, Tucidide, autorul lucrării *Războiul peloponezic*. Lui Creon al lui Sofocle îi place să se refere în pri-

mul rând la el însuși, tot la fel cum procedează și Pericle al lui Tucidide. Creon folosește de nouă ori expresii ca *Eu, pe mine, al meu*, în vreme ce Pericle le repetă de 12 ori. Creon se exprimă cu metafore și comparații puternice, care fac referire la lucrarea metalului și baterea monetei, la militarie și la marinărie și la domolirea și înjugarea animalelor. Nici Pericle nu se zgârește la metafore, fapt pe care îl observa și Aristotel. De pildă, beoțienii sunt comparați cu stejarii, care se împung unul pe altul cu crengile lor.

Cât de departe merge o paralelă?

Creon și Pericle sunt asemănători chiar și atunci când tac. Despre ultimul, știm că îndura criticile „în tăcere” și tot la fel răbda și insultele pe care le-a primit, din când în când, de-a lungul unei lungi cariere politice. Cât despre primul, s-a sugerat adesea că el este ținut pe scenă chiar și atunci când nu spune și nu face nimic, tocmai pentru a se sugera că este acolo, dar tace. La un moment dat însă, el spune: „Nu voi mai tăcea atunci când voi vedea că ruina, și nu si-

guranța zilei de mâine îi paște pe cetățeni”. Or, această „siguranță a zilei de mâine” este cheia de boltă a politicii lui Pericle, care avea să îi atragă criticile din debaterile publice, dar și zeflemeaua din scenele comice.

Vorbind despre morții tebani, Creon se exprimă „la rece”, ceea ce se potrivește de minune cu modul în care Pericle le vorbește atenienilor într-un discurs rămas faimos (avea să fie imitat adesea de mulți oameni politici aflați în situații similare), numit *Discursul funebru*, menit să aducă mângâiere celor cărora le muriseră rude în război. Unul dintre cei care l-au cunoscut personal pe strategul atenian, și anume Ion din Chios, remarca răceala de exprimare a lui Pericle, care nu-l impresionase prin harurile sale de om de societate: „era dominator și insolent în conversație, iar mândria sa ascundea mult dispreț față de ceilalți”, ne spune Ion. Și cam așa e și Creon al lui Sofocle.

Cele două figuri merg în paralel și în alte direcții. Izvoarele antice ne arată un Pericle foarte preocupat de bani, dar și incoruptibil, toate aceste trăsături părănd a fi

Exclusivitate

În primăvara anului 2010, profesorul britanic Michael Vickers a venit în România ca invitat al New Europe College, pentru a ține un set de prelegeri mergând de la teatrul grec antic până la săpăturile arheologice de pe coasta de est a Mării Negre. Domnia sa a acceptat să scrie un articol pentru cititorii revistei Magazin istoric.

Profesorul Vickers predă arheologia la Universitatea Oxford și este curator al Muzeului Ashmolean de Antichități Grecești și Romane. A predat la Universitățile din Texas și Colorado și a fost membru al Institutului pentru Studii Avansate de la Princeton. De asemenea, conduce partea britanică a șantierului arheologic anglo-georgian de la Pichvnari din Adjara, în Georgia. Dintre cărțile domniei sale, o amintim pe aceea înrudită cu acest text, *Sophocles and Alcibiades: Athenian Politics in Ancient Greek Literature*, 2008 (Sofocle și Alcibiade. Politica ateniană în literatura greacă antică).

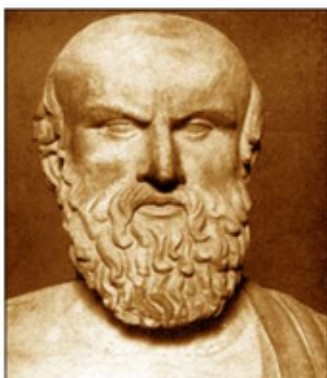
al cărei *choregos* (impresarul artistic al unei piese de teatru) fusese chiar Pericle.

Printre cele trei momente în care Creon se folosește de cuvintele *Jurământului efebilor*, merită să îl amintim pe acesta: „eu socot că acela care ascultă poruncile poate fi un comandant bun, și nu doar un supus, iar atunci când lăncile vin vijelie spre el, el va sta locului, credincios și de credință pentru tovarășul ce-i stă alături”. Textul este foarte apropiat de ceea ce striga fiecare efeb, în ziua în care depunea jurământul militar: „Nu am să-mi părăsesc tovarășul de lângă mine, oriunde voi fi rănduit în linia de luptă”.

Cât privește piesa care s-a jucat sub egida lui Pericle, aceasta este *Persi*, scrisă de Eschil, în anul 472 î.H. Acolo, regele persan Xerxes este întrebat de cor, la întoarcerea de la Salamina: „Unde-s cei care au stat lângă tine în bătlie?”. „Acolo i-am lăsat, în moarte părășiți”, răspunde Xerxes. Mai rău de atât, aflăm că „Xerxes și-a lăsat tovarășii neîngropați”, lucru de negândit pentru un luptător, grec sau persan, cu atât mai mult cu cât am văzut ce grijă trebuia să aibă efebii de camarazii lor în luptă.

Or, ce au acestea de-a face cu Pericle? În 472, când și-a scris Eschil piesa, Pericle era tânăr, de-abia ieșise de câțiva ani din efebie și se ținea de parte de politică, de teamă să nu fie ostracizat. Însă toată lumea știa că fusese un soldat curajos, care nu dăduse înapoi în fața pericolelor de tot felul. Astfel încât, felul acesta de a-l prezenta pe regele persilor ca pe un antiefeb putea fi un compliment delicat al lui Eschil către cel care îi pusese piesa în scenă și care se dovedise efebul perfect.

Iar dacă noi cunoaștem azi piesa lui Eschil, mai mult ca sigur că fiecare ateniian de la sfârșitul secolului al V-lea î.H. o cunoștea și el. Cum anume

Eschil

luau cunoștință ateniienii de versurile unei piese de teatru este încă un subiect de discuție pentru istorici. Se întâmpla fie la teatru, fie la un banchet unde se declamau versuri. Și-atunci, pentru publicul ateniian, căruia toate acestea îi erau bine cunoscute, versurile în care Sofocle se referă la jurământul efebic erau un semn clar de distanțare a autorului de personajul public ale cărui gesturi le reproba, întrucât ele erau puse tocmai în gura cuiva care încălca acest jurământ în mod flagrant. Rândurile în care Creon vorbea despre cel care rămâne ferm lângă umărul camaradului său și nu dă înapoi trebuie să fi trimis, prin opoziție, la versurile lui Eschil, în care Xerxes se comportă exact pe dos la Salamina.

Mai mult, acei lideri din insula Samos care fuseseră

Irene Papas în rolul Antigonei

pedepsiți de Pericle erau și ei ionieni, ca și ateniienii. Într-un anumit fel erau „camarazi”. Se spune că la ceremonia de îngropăciune a ateniienilor căzuți în campania de la Samos, o femeie i-ar fi zis ironic lui Pericle: „iată o ispravă pe cinste, Pericle, și demnă de-a fi încununată cu ghirlande: să pierzi atâția cetățeni viteji de-ai noștri, și nu în luptă cu fenicienii sau persii, ci supunându-i pe cei ce erau de-un neam și aliați cu noi”. Într-adevăr, Pericle se fălise cu isprava sa de la Samos, pe care îl cucerise după 18 luni de asediu, mai repede decât fusese cucerită legendara Troie, care rezistase zece ani.

Dacă ar fi să presupunem că Sofocle nu a dorit să știrbească reputația lui Pericle, atunci este remarcabil cum de a reușit asta, așezând alături cadavrul neîngropat al lui Polinice, din ordinul lui Creon, în piesa *Antigona*, de leșurile prizonierilor samieni lăsați fără îngropăciune la Milet, din ordinul lui Pericle, totul la umbra marelui Xerxes, care a fugit și și-a lăsat camarazii neîngropați. Ceea ce fusese, poate, un compliment discret în piesa lui Eschil se transforma acum într-o insultă groaznică în cea a lui Sofocle.

Antigona nu este singura piesă a lui Sofocle unde el pare că s-a inspirat din realitățile istorice contemporane. Cel mai bun exemplu ar putea fi *Oedip Rege*. Este avertismentul lui Sofocle pentru concetățenii săi, învăluit în faldurile miturilor, despre pericolul pe care îl reprezentau politicienii predispuși la tiranie. Alcibiade, protejatul lui Pericle, ca și în cazul lui Oedip, era cunoscut pentru o relație poate prea apropiată cu mama lui. Se spusese că „se culcase nu numai cu mama lui, ci și cu sora și cu fiica”. Însă aceasta este o altă poveste... ■

În românește de
Adrian George DUMITRU

exagerate atât în mentalitatea lui Creon, cât și în bănuielele lui că toți ceilalți nu ar fi interesați de altceva decât de câștiguri bănești. Pericle a stat o zi să discute cu filosoful Protagoras (cel care a spus că omul e măsura tuturor lucrurilor), pentru a se lămuri cine trebuie tras la răspundere în cazul morții accidentale a unui atlet: să fie sulița, să fie cel care a aruncat-o ori poate crainicii de la stadion? Or, nici Creon nu e mai puțin înclinat către subtilitățile sofistici: el stă de vorbă cu unul dintre soldații din garda lui pentru a vedea care parte a sa e furioasă: urechile sau sufletul? Pericle era bine cunoscut la Atena pentru neînțelegerile cu propriul său fiu, Xanthippos cât despre Creon, o parte bună din *Antigona* se derulează în jurul conflictului cu fiul său, Haemon, care i se opune în mod fățiș.

Interesant e că până și replica pe care exegeții o consideră ca fiind, poate, cea mai obscenă din toată tragedia greacă, altminteri, după cum vom vedea, destul de pudică, poate fi legată de paralelismul dintre Creon și Pericle. Atunci când Ismena încearcă să îi amintească lui Creon faptul că Antigona este totuși viitoarea nevastă a fiului său, acesta se mulțumește să observe doar că „mai sunt și alte femei cu ogoare de arat“, o replică seacă și crudă, pe care ar fi putut-o rosti și Pericle, socotit de contemporanii săi un „rege al satirilor“ în raporturile sale cu femeile.

Atât Creon cât și Pericle au o pasiune pentru frazele scurte, de efect, asezate cu repetiții. De pildă, Creon spune, aproape de sfârșitul piesei: „vai, vai de nenorocita nenorocire a omului“. Iar Pericle din *Războiul Peloponezic* al lui Tucidide, în ultimul discurs înainte de a muri de ciumă, le vorbește ateniienilor de cinci ori despre nenorociri. Iar

Sofocle

acesta nu e singurul moment în care Tucidide pare că ia notițe după operele dramatizatorilor.

La începutul piesei, Creon este descris ca un *strategos*, adică un general (însă, la Atena, acesta era titlul principalului magistrat al cetății, din punct de vedere executiv), și niciun ateniian nu putea să uite că *strategosul* prin excelență al cetății sale fusese chiar Pericle (care a deținut această magistratură de mai multe ori, începând din anul

Alcibiade, reprezentat pe un mozaic roman

448 î.H.). În calitatea lui de general – *strategos*, lui Creon i se rezervă privilegiul de a intra în scenă direct de pe câmpul de luptă, adică cel mai probabil în armură, lucru cu care ateniienii nu erau chiar foarte obișnuiți, dacă nu ar fi fost Pericle, căruia îi plăcea să poarte armură și coif. Așa îl și avem cel mai des reprezentat în portretele antice.

Secretul jurământului efebilor

Pericle vorbea adesea în formule de maxim impact, pe care aproape orice ateniian le cunoștea, pentru că le auzise măcar o dată în viață; de pildă, atunci când ca tânăr *efeb* (adolescenți de 18 ani, care serveau doi ani ca soldați, înainte de a li se recunoaște statutul de oameni maturi), satisfăcându-și serviciul militar obligatoriu, depusese jurământul de fidelitate față de cetate. De pildă, într-unul dintre discursurile sale, îl putem auzi pe Pericle spunând: „trebuie să ne apărăm prin toate mijloacele și trebuie să lăsăm urmașilor imperiul la fel de mare ca acum“. Orice ateniian pronunțase și el, tanțos și emoționat: „voi apăra sfintele instituții publice și nu voi lăsa înaintașilor mei o patrie mai mică“. Sau, ascultând *Discursul funebru* al lui Pericle, în care acesta spunea: „Datorăm ascultare celor în drept și legilor“, cum să nu fi sărit în ochii ateniianului de rând, doar cam așa și jurase: „voi asculta de cei care se află deasupra mea și de legile în vigoare“.

În 1977, istoricul Peter Sievert a studiat în amănunt *Jurământul efebilor* și a ajuns la concluzia că în toată literatura greacă a veacului al V-lea î.H., el mai este citat doar în aceste două discursuri ale lui Pericle, în gura lui Creon al lui Sofocle și în încă o piesă,

Liviu Rebreanu, Ion Petrovici
și Nichifor Crainic

ceea ce s-a numit și a făcut furori în epocă „naționalismul constructiv“.

Compromisul

În 1940-1942, Nichifor Crainic s-a implicat în politică, deținând poziția de ministru al Propagandei în guvernul Ion Antonescu. Aceasta și apropierea sa de legionari îi vor aduce necazurile de după război. La 4 iulie 1945, prin sentința nr. 2 a Tribunalului Poporului București, a fost condamnat la detenție grea pe viață, zece ani degradare civică și confiscarea averii pentru activitate contra clasei muncitoare.

Nichifor Crainic s-a refugiat în Transilvania, unde a stat ascuns între anii 1944-1947. La 24 mai 1947 a fost arestat (s-a predat singur) și încarcerat la Aiud. A cunoscut calvarul pușcăriilor comuniste timp de 15 ani. Face însă compromisuri și acceptă colaborarea cu Securitatea, în speranța eliberării. Faptul are loc

în primăvara anului 1962, la propunerea Securității, care îi oferă postul de redactor la revista destinată exilului românesc *Glasul Patriei*.

Dintr-un referat de propunere a grațierii pedepsei lui Nichifor Crainic, din decembrie 1961, aflăm că în timpul detenției comportarea acestuia era apreciată ca „bună“ de ofițerii Securității, măsurile de reeducare având asupra sa efectul dorit. Nichifor Crainic „s-a angajat din proprie inițiativă“ să furnizeze informații despre vârfurile legionare încarcerate la Aiud. Între anii 1957-1961, fostul ministru al Propagandei a scris și înmănat ofițerilor din Grupul Operativ „materiale care cuprind date compromițătoare despre unii conducători legionari, date pe care le cunoaște ca urmare a relațiilor pe care le-a avut cu aceștia, cu C.Z. Codreanu și cu camarila [regală], materiale ce prezintă pentru organele noastre un deosebit interes operativ“. Ofițerii din cadrul acestui Grup Operativ erau, de fapt, ofițeri din cadrul Direcției a III-a, care acționau deplin conspirat, ca subofițeri în cadrul Direcției Penitenciarelor, pentru studierea și eventuala recrutare a deținuților politici. Doar directorul penitenciarului Aiud, colonelul Gheorghe Crăciun, știa cine erau în realitate. Multe dintre aceste materiale au fost folosite de acesta în opera de reeducare a deținuților politici de la Aiud (unde se aflau și câteva sute de legionari).

În anul 1961, Nichifor Crainic a fost transferat de la Aiud la închisoarea Ministerului Afacerilor Interne din București, oferindu-i-se „condi-

țiile“ pentru redactarea unei lucrări ample, documentate, „de demascare a trecutului criminal al organizației legionare“. Ținând cont de acest efort, dar, mai ales, de posibilitățile viitoare ale teologului, colonelul Emanoil Rusu, șef serviciu independent în Direcția a III-a, propunea ca Securitatea să intervină la Consiliul de Stat al R.P.R. pentru ca „deținutul contrarevoluționar“ să fie grațiat total de pedeapsă. Propunerea a fost aprobată a doua zi de șeful Direcției a III-a, Gheorghe Angelescu, dar cu o singură condiție: Nichifor Crainic urma să fie pus în libertate doar după ce termina de redactat lucrarea de „demascare“ a Mișcării Legionare.

Nu știm dacă a finalizat respectiva lucrare, dar la 24 aprilie 1962, Nichifor Crainic era pus în libertate, fiindu-i grațiată pedeapsa (prin Decretul nr. 293, din 18 aprilie 1962 al Consiliului de Stat). Ceea ce știm este că în posesia organelor Securității exista deja un manuscris intitulat *Cuibul ucigașilor*, al cărui subiect era tocmai demascarea activității legionare.

Neavând unde locui, a fost primit de fiica sa în locuința ei din București, strada Sfinții Apostoli nr. 3. Este imediat angajat ca redactor la *Glasul Patriei* și, ținându-se cont de

C.C. Giurescu la o expoziție
a Oficiului Național Cinematografic

GÂNDIREA

ANUL XVII — Nr. 10

DECEMBRIE 1938

„Un gânditor creștin ortodox“, „un poet creștin“ și „cel dintâi teolog român din epoca modernă“, astfel îl caracteriza părintele Dumitru Stăniloae pe unul dintre cei mai cunoscuți universitari ai perioadei interbelice – Nichifor Crainic. Creatorul „gândirismului“ rămâne un personaj controversat.

NICHIFOR CRAINIC ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

LIVIU ȚĂRANU

Ion Dobre, pe numele său real, s-a născut la Bulbucata (fostul județ Vlașca), pe malurile Neajlovului, la 22 decembrie 1889, într-o familie modestă de țărani. Studiile secundare le-a făcut la București, ca elev bursier al Seminarului Central. Între 1912-1916 urmează cursurile Facultății de Teologie din Capitală, iar în timpul războiului lucrează ca redactor permanent la *Neamul Românesc*, condus de Nicolae Iorga. După război, în anii 1920-1921, își va finaliza studiile la Viena, contactul său cu spațiul cultural și

literatura germană fiind determinant pentru opțiunile viitoare, atât culturale, cât și politice.

Din 1921 începe colaborarea la revista *Gândirea*, apărută inițial la Cluj, sub direcția lui Cezar Petrescu, și mutată apoi la București de chiar Nichifor Crainic, devenit între timp șeful publicației. În anul 1926 este numit secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor (ministru fiind Vasile Goldiș). A colaborat, pentru scurtă vreme, cu Pamfil Șeicaru la ziarul *Curentul*. Tot în această perioadă își

începe și cariera universitară, pentru ca, un deceniu mai târziu, în 1941, să fie ales membru al Academiei Române.

Socotit de Lucian Blaga drept principalul responsabil pentru renașterea spiritului ortodox în spațiul românesc interbelic, Nichifor Crainic a cunoscut în anii '30 perioada fertilă a scrisului său, alcătuit atât din proză, cât și din poezie. Cea mai densă și apreciată lucrare rămâne *Nostalgia Paradisului*, în care este prezentată o concepție generală asupra culturii, dar și o doctrină politică de dreapta a

Tudor Arghezi

fost apreciate de conducerea superioară. Prin combativitatea conținutului și redarea exactă a faptelor, articolele sale au produs derută în rândul emigrației și au stârnit ura celor ce au fost demascați pe baza arătatilor sale“.

Nu putem să nu menționăm și caracterizarea pe care i-o face ofițerul de Securitate: „Deși este în vârstă de 74 ani, este complet lucid și în deplinătatea facultăților sale de creație și în tot timpul discuției cu dânsul a fost calm, coerent și logic și a apărut evident că era bucuros că a avut posibilitatea să-și deschidă sufletul și să arate care sunt cauzele frământării sale.“

Era, de fapt, o ultimă încercare a lui Nichifor Crainic de a obține o reabilitare mult dorită (așa cum obținuse grațierea), dar și de a crea ofițerului impresia unei depline încrederi.

De altfel, la acest capitol al impresiilor, lucrătorul de la Securitate rămăsese convins că, „sub îndrumarea noastră“, Nichifor Crainic putea să scrie „încă multe lucruri care să ne fie utile“. Singura problemă era cea a scăderii „elanului combativ“ al teologului, cauzat de starea de inferioritate

pe care o resimțea, din pricina neputinței de a publica în presa românească.

Având în vedere aceste considerente, se propunea să fie revizuită situația lui Nichifor Crainic, ca scriitor, dându-i-se posibilitatea să publice în țară unele dintre articolele și poeziile sale, sub semnătură proprie, dar cu referire la realizările regimului comunist sau frumusețile patriei. Era, de asemenea, necesar ca scriitorul să primească un ajutor material lunar din partea „Fondului Literar“.

Numai că, dacă în cazul grațierii lucrurile au mers rapid și Nichifor Crainic a fost eliberat în câteva luni după ce fusese făcută propunerea, în cazul reabilitării situația s-a schimbat.

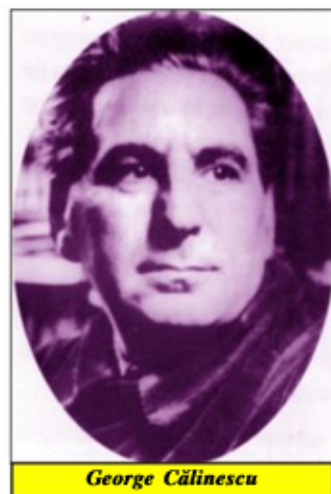
Pe raportul amintit mai sus, însuși Gheorghe Gheorghiu-Dej pusese rezoluția: „E păcat că nu se înțelege importanța utilizării lui Nichifor pentru cauza noastră“. Era o indicație clară pentru reabilitarea celui în cauză, dar evenimentele politice din țară, îndeosebi schimbarea la vârful politicii românești din primăvara anului 1965, au amânat orice soluție favorabilă lui Nichifor Crainic.

În urma discuțiilor repetate cu ofițerul de legătură, a informațiilor obținute prin tehnica operativă din apartamentul scriitorului, dar și a notelor informative de la alți informatori, Securitatea (între timp Nichifor Crainic fusese preluat de către Direcția Generală de Informații Externe) află de revolta redactorului de la *Glasul Patriei* nemulțumit că nu i se dă posibilitatea de a-și publica scrierile literare în publicațiile interne.

Moare fără dreptul de a publica

Demoralizat și resemnat, văzând că nici schimbarea conducerii politice, în 1965, nu i-a adus reabilitarea dorită, Nichifor Crainic evită să mai răspundă la cererile Securității.

Fiind atacată revista pe care o condusesse, *Gândirea*, dar și el personal, de către literați nu doar din exil, ci și din țară, ca reacție la articolele sale virulente din *Glasul Patriei*, Nichifor Crainic își punea problema retragerii de la această publicație, dirijată din umbră de Securitate. El susținea, pe bună dreptate, că cei mai de seamă scriitori (Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Mihail Ralea, George Călinescu, Tudor Arghezi, Demostene Botez ș.a.) au fost colaboratori activi ai revistei pe care o patronase și care întruchipa „gândirismul“. Toți aceștia nu întâmpinau nicio opreliște în publicarea operelor proprii, cu o prezență activă pe „frontul literar“. Pe când el, directorul de la *Gândirea*, nici măcar dreptul la

George Călinescu

Lucian Blaga la Viena, în 1935

Reabilitarea întârzie

Drama lui Nichifor Crainic nu sfârșea, așadar, odată cu punerea sa în libertate. Dimpotrivă, deși probabil sperase să fie, ca și alții, reabilitat, fostul demnitar interbelic constata că i se refuza orice posibi-

litate de a-și publica scrierile. Într-un raport (din februarie 1963), semnat de colonel Todiriu Ismail, care se ocupa de intelectualii din exil, aflăm despre o discuție a ofițerului de Securitate cu Nichifor Crainic, de aproape șase ore, în care ultimul apare frământat de mari nemulțumiri. Acestea nu erau de ordin material, pentru că ceea ce primea de la Comitetul Român de Repatriere (organism al Securității de care ținea publicația *Glasul Patriei*) împreună cu plata separată a colaborărilor erau suficiente pentru traiul său.

Nemulțumirile izvorau din calitatea și activitatea sa de scriitor. Nu putea încă să-și reia în mod deschis această activitate, în publicațiile din țară, și se întreba dacă nu cumva aceasta era din cauza „activității sale la *Gândirea*, curentului mistic, naționalist și retrograd, care se formase în jurul acestei reviste”. Există aici și o contradicție: de ce din acest grup el era singura persoană care nu avea dreptul de a-și publica operele literare? Cunoștea mai mulți scriitori „compromiși”, cel puțin la fel ca el, gândiriști și ei, dar care își puteau pu-

blica scrierile în diverse perioade din țară. Nichifor Crainic a insistat că adevărata reabilitare pentru el, singura care îl interesa, însemna reapariția articolelor, studiilor și poeziilor sale în publicațiile din București. O eventuală reabilitare *post-mortem* nu i-ar mai fi fost de niciun folos.

În plus, Nichifor Crainic era la curent cu reabilitarea istoricului C.C. Giurescu, reintegrat la Catedra de istorie a Universității din București, dar și cu situația scriitorului Radu Gyr, care, în urma unei audiențe la Mihai Beniuc, primise un ajutor lunar de 690 lei din partea Uniunii Scriitorilor, urmând a fi inclus printre membrii „Fondului Literar”.

La toate nemulțumirile sale se adăuga faptul că, de curând, în revista *Luceafărul*, fusese publicat un articol virulent împotriva revistei *Gândirea* și, indirect, împotriva sa. Articolul făcea parte dintr-o campanie care îl viza, dusă de câțiva critici și scriitori români.

Ofițerul cu care era în legătură l-a ascultat atent pe fostul universitar și i-a împărtășit că îi înțelege nemulțumirile. Poate de aceea, în raportul său ținea să amintească, din nou, meritele lui Nichifor Crainic în colaborarea cu Securitatea: „a publicat [în *Glasul Patriei*] materiale de valoare, care au

Gh. Gheorghiu-Dej, în 1948, la inaugurarea liniei Bumbesti-Livezeni

contribuția sa anterioară, ca și de potențialul său, conducerea Ministerului Afacerilor Interne îi oferă un apartament din fondul de locuințe al ministerului, într-un bloc de pe Bulevardul Dinicu Golescu. Oferta conținea însă și un măr otrăvit. Pentru a fi controlat, încă înainte de a se muta în noua locuință, Securitatea a instalat acolo mijloace de ascultare (tehnică operativă).

Între timp, Nichifor Crainic este contactat de ofițeri din aceeași Direcție a III-a a Securității. El „se oferă” să furnizeze informații despre cei cu care se întâlnea. Momentul era prielnic pentru recrutarea sa de către Securitate, de data aceasta în libertate, ca agent. Acest eveniment are loc la 29 mai 1962, chiar în locuința pe care Nichifor Crainic o primise de la conducerea M.A.I. Numele conspirativ care i-a fost atribuit era „Traian”. Ofițerul care l-a recrutat raporta ulterior că „luarea angajamentului [de colaborare] a constituit, de fapt, urmarea logică a discuțiilor purtate de noi cu el încă din perioada detenției, a aportului informativ pe care ni l-a adus (!?), precum și a hotărârii sale exprimată verbal, că dorește în continuare să ne ajute și periodic să ne prezinte rapoarte informative”.

ȘTEFAN CEL MARE

Domnul Moldovei...

Cele aproape cinci decenii ale domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504) reprezintă, din perspectiva istoriografiei românești, un moment de apogeu al dezvoltării Moldovei medievale ca proiect politic intern, dar mai ales punctul culminant al afirmării sale în planul relațiilor internaționale.

În acord cu interpretările tradiționale, domnul român de la finele Evului Mediu continuă să fie evocat ca restaurator al ordinii interne, inițiator al unor restructurări în cadrul elitei sociale, protector al Bisericii ortodoxe și ctitor de centre monastice, dar, mai ales, cel mai fidel apărător al Creștinătății în fața pericolului otoman. Unele interpretări au căutat să descopere în demersurile politice ale Moldovei sensuri europene avant la lettre, din perspectiva implicării în așa-numita cruciată târzie. Europa ca realitate politică și de civilizație

nu-și câștigase locul în mentalul politic medieval, iar Christianitas, entitatea transnațională cu care

oamenii politici și de cultură ai vremii operau, se afla la jumătatea secolului al XV-lea într-un proces de transformare, din care avea să rezulte sistemul politic bazat pe echilibrul de putere.

FLORIAN DUMITRU SOPORAN

Războiul cu Prusia Ordinului Teuton (*Magazin istoric*, nr. 7, 8/2010) a obligat Polonia să accepte noua putere din Moldova, expresie a facțiunii tradițional opuse influenței sale. Din perspectiva Moldovei, disputa cu Ungaria lui Matia Corvin impunea apelul la politica externă tradițională de colaborare cu Iagellonii. Aceleași rațiuni au stat la baza contactelor cu Boemia lui Jiri z Podiebrad (1458-1471) și a solidarității cu alianța cehopolonă până în 1470. Implicarea activă în cruciată târzie a coincis cu reorientarea spre Ungaria, chiar dacă pe parcursul evenimentelor,

domnul român a încercat cointeresarea suveranilor Iagelloni în apărarea Moldovei.

Căsătoria cu Evdochia de Kiev

Alianța cu Moscova lui Ivan al III-lea (1462-1505) și cooperarea inițiată de cele două state ortodoxe sunt în general bine cunoscute, mai ales datorită surselor arhivistice rusești, dar mențiunea lor are valoare episodică în majoritatea sintezelor dedicate epocii, iar eșecul de ultim moment al parteneriatului este socotit o consecință a opțiunilor dinastice ale marelui cneaz, dar și o primă mani-

festare de incompatibilitate între proiectele politice românești și cele rusești.

În urmă cu mai bine de un secol și jumătate, A.D. Xenopol, autorul primei sinteze de istorie românească modernă, referindu-se la tentativa de a scoate Moldova din sfera de influență a Porții prin alianța cu Rusia lui Petru cel Mare, inițiată de Dimitrie Cantemir, lua act de schimbarea de poziție intervenită între cei doi factori politici în raport cu epoca lui Ștefan cel Mare. În secolul al XV-lea, inițiativa politică aparținea Moldovei, care încerca să introducă Moscova în ordinea cruciată a Creștinătății. Dacă la sfâr-

**Nichifor Crainic,
după ieșirea din închisoare**

replică nu-l avea împotriva celor ce-l atacau.

Un alt motiv al demoralizării sale era acela că, deși Securitatea îl asigurase că îi va fi publicată cartea scrisă în ultimii ani de temniță, nici până la mijlocul anului 1966 nu se întâmplase acest lucru.

Toate aceste detalii figurau într-un raport datat 5 mai 1966 și semnat de același colonel Todiriu Ismail, din DGIE. Până și cel care redactase raportul realiza cât de mult îl afecta pe Nichifor Crainic lipsa libertății de a-și publica scrierile: „Starea de tensiune și moralul scăzut, ca rezultat al faptului că el nu activează pe tărâm literar intern, vârsta înaintată și bolile de care suferă l-au determinat să facă față de diverși interlocutori afirmația că viața, pentru el, nu mai are niciun sens și, dacă n-ar fi creștin, și-ar pune singur capăt zilelor pe care le mai are de trăit”.

Era, de fapt, o ultimă pleoară a celor din Securitate pentru reabilitarea lui Nichifor Crainic, argumentată cu atitudinea „bună față de regim” a acestuia, cu faptul că „nu se manifestă și nu comentează dușmănos politica partidului și statului”, dar și

cu „seriosul aport” fructificat în articolele de demascare din *Glasul Patriei*.

În raport se adăuga că, „fiind profund frământat de dorința de a scrie și a publica în presa internă, dorință care nu i-a fost satisfăcută”, Nichifor Crainic se hotărâse să-și scrie memoriile, la care lucra deja intens. După exemplul lui Vasile Voiculescu, căruia după moarte i se publicase un volum de versuri, Nichifor Crainic spera totuși că va veni timpul când va fi reconsiderat și i se va edita opera. Dar acest fapt, repeta el, nu-i va aduce niciun fel de satisfacție.

Ca urmare, ofițerul de legătură al fostului universitar a propus, și conducerea DGIE a aprobat, ca o comisie abilitată să facă o triere a operelor mai vechi și să le strângă într-un volum. Se repeta propunerea mai veche a Securității pentru acordarea dreptului de a publica în revistele din țară.

Aceste propuneri (din 1966) au avut aceeași soartă ca și cele din 1963: trierea operelor a fost amânată, ca și editarea lor. Dreptul de a publica nu i se acordă.

Resemnat și măcinat de suferințe, Nichifor Crainic se retrage din activitatea de redactor la *Glasul Patriei*, fiind scos la pensie în anul 1968 (la 79 ani). Prilejul nu este scăpat de Nicolae Manolescu, care îl introduce cu cinci poezii și o notă bibliografică în primul volum din *Poezia română modernă de la George Bacovia la Emil Botta. Antologie*, retrasă din librării și topită, reapărută după 1990. Între timp, Nichifor Crainic își finalizează memoriile, pe care însă nu mai apucă să le vadă publicate. Se stinge din viață la 20 august 1972, la Casa Scriitorilor de la Palatul Mogoșoaia.

După cum amintea ginelele său, Alexandru Cojan, pe crucea sa Nichifor Crainic a dorit să-i fie scris doar numele, pentru ca „acei care vor să știe cine am fost să mă caute în scrierile mele, în revista *Gândirea*, al cărei mentor am fost, în cursurile de la Facultatea de Teologie, la Academia Română, printre membrii căreia m-am numărat. Acolo sunt eu; sub cruce e un pumn de țărână”. ■

**Mihail Ralea, directorul Institutului Român
pentru Relații Culturale cu Străinătatea**

Ascendentul militar al Lituaniei și conduita ezitantă a marilor duci de la Vilnius în relație cu supușii lor ortodocși au făcut suveranitatea lituaniană atractivă pentru numeroși cnezi ruși, iar carta privilegiată din 1434 garanta libertatea religioasă și autonomia instituțională a boierimii ruse ortodoxe. În plan politic, acest document a asigurat fidelizarea categoriilor sociale privilegiate din fostele cnezate ruse apusene față de Uniunea Polono-Lituaniană și, implicit, victoria Iagellonilor în războiul civil din Marele Ducat al Lituaniei.

Cu această din urmă Rusie, mai accesibilă grație proximității, Ștefan cel Mare a avut relații diplomatice de substanță, încununate de căsătoria sa cu Evdochia de Kiev, sora cneazului Semion Olekovic (Magazin istoric, nr. 5/1998). În plus, Moldova și Moscova au fost implicate în măsură diferită într-un proces de importanță capitală pentru echilibrul politic din estul Europei: degradarea puterii tătarilor, odată cu destrămarea Hanatului Hoardei de Aur.

Ștefan cel Mare, tablou votiv de la Dobrovăț

Statele succesoare Hanatului s-au aflat sporadic în atenția unor autori de proiecte cruciate, dar au sfârșit prin a intra progresiv sub patronajul sultanului.

Între Polonia și Ungaria

Similitudinile se opresc însă aici. Chiar în condițiile contestărilor violente la care a fost expusă puterea centrală, Moscova a dispus de o conducere politică eficientă, care a utilizat în egală măsură resursele vaste ale Estului și alianța între tron și altar, pentru a face

pasul decisiv de la statutul de supusă a Marelui Han la cel de putere regională, frecventabilă pentru Sfântul Scaun și Casa de Austria. Asemenea rezultate sunt în evident contrast cu lipsa de calitate personale a lui Ivan al III-lea, recunoscută de contemporani, dar nu sunt o excepție în Europa vremii. Ascensiunea spectaculoasă a Casei de Habsburg s-a datorat în mare măsură perseverenței mediocre a împăratului Frederic al III-lea (1443-1493) și alianțelor sale matrimoniale. În aceeași etapă istorică, Moldova a obținut succese răsunătoare în luptele cu otomanii, dar a sfârșit prin a pierde Chilia și Cetatea Albă și a utiliza relațiile cu Poarta ca mijloc de apărare a intereselor proprii în conflictul cu Polonia cruciată. Acest decalaj în privința performanței politice a fost sesizat de înșiși protagoniștii evenimentelor, iar faptul este relevant de comparația amară pe care domnul Moldovei o făcea între izbânzile țării sale și succesul adus de inactivitatea lui Ivan.

Invocata mediocritate a marelui cneaz nu a fost de natură

Conciliul de la Ferrara-Florența, cel de al XVII-lea conciliu, a fost o continuare a celui de la Basel (1431), unde majoritatea participanților a refuzat să se supună Papei Eugen al IV-lea și să accepte mutarea conciliului la Ferrara. La 8 ianuarie 1438 s-a deschis noul conciliu, continuat din 1439 la Florența, apoi la Roma (1442-1445). Conciliul a finalizat un act de uniune cu Biserica ortodoxă, care recunoștea primatul Bisericii romane. Au urmat astfel de acte încheiate cu Biserica armenescă, cu monofiziții iacobiți, cu mesopotamienii, chaldeenii, maroniții.

Cum Biserica ortodoxă nu acceptase această uniune decât din rațiuni politice, pentru a obține ajutor în salvarea Constantinopolului asediat de otomani, iar Occidentul nu a fost capabil să organizeze o cruciată care să salveze orașul, cei mai mulți episcopi greci au refuzat uniunea.

ȘI LUMEA SLAVĂ

„Naționalizarea bisericii“ – adică procesul care a dus la apariția bisericilor naționale, în urma Reformei –, manifestată pe durata lucrărilor conciliilor de la Pisa și Konstanz sau în dezbaterile universitare, alimenta discursul identitar. Fenomenul cunoștea forme mai radicale în Europa Central-Orientală, unde ideile reformatoare ale magistrului Jan Hus vor deveni catalizatorul mișcării husite, iar rezistența ortodoxă din regatele apostolice va determina eșecul unirii religioase proclamate la Conciliul de la Ferrara-Florența, în 1439.

Moldova a fost un actor distinct în procesul de recalibrare a raporturilor din Răsărit, ce a urmat căderii Constantinopolului, cu o strategie proprie, iar decriptarea sensurilor pe care le-au avut evenimentele continuă să fie o provocare pentru studiile de medievistică românești. Subiectul ar avea însă numai de câștigat, măcar sub raportul interesului public pentru realitățile medievale, dacă direcțiile de cercetare consacrate ar fi diversificate prin aducerea în atenție a unor aspecte mai puțin vizibile până acum. Un exemplu din acest punct de vedere este dat de relațiile Moldovei cu lumea slavă și de conexiunile acestora cu discursul și proiectele de politică externă inițiate de Ștefan cel Mare.

... și țarul Ivan al III-lea

șitul secolului al XVII-lea, raporturile marii puteri a Nordului cu micul principat aflat sub suzeranitate otomană erau evident altele decât în urmă cu 200 de ani, trebuie să recunoaștem faptul că și în acest caz avem de-a face cu raporturi relativ paritare între cei doi aliați potențiali. Oricât ar insista unele surse asupra înapoierii politice și economice a lumii ruse medievale, la mijlocul secolului al XV-lea, elitele politice românești și ruse beneficiau de un tratament aproape echivalent din partea interlocutorilor occidentali. Atât Ștefan cel Mare, cât și Ivan Veliki erau lideri politici ai ortodoxiei libere, iar ponderea lor politică a crescut odată cu căderea

Constantinopolului. O cruciată de succes, implicând alungarea infidelilor din Europa, era de neconceput fără colaborarea populațiilor ortodoxe din Balcani, iar suportul acestora se putea obține numai prin prezența sub stindardul cruciat a unor conducători ortodocși. Chemarea la cruciată a reprezentat cheia de boltă a inițiativelor pontificale în estul Europei, iar deținătorii puterii laice și religioase de aici au căutat să-și maximizeze avantajele în negocierile purtate cu prelații și emisarii suveranilor din Italia sau din Imperiu.

Din punctul de vedere al realităților interne, Moldova lui Ștefan cel Mare și Marele Cnezat al Moscovei al lui

Ivan al III-lea se găseau într-o relativă echivalență. Ambele ieșiseră din perioade de războaie civile motivate de inexistența unor reguli successorale stricte, dispuneau de un control mai redus asupra oamenilor și resurselor, iar inițiativele externe trebuia să facă față cenzurii unor feudali cu o puternică imunitate în fața suveranului și reticenți față de exigențele puterii de stat. Ca și în cazul românesc, lumea rusă era fragmentată sub aspect politic, cnezatele și republicile orașenești din nord oscilând între cei doi poli de putere, Lituania succesorilor lui Gediminas și Moscova descendenților lui Rurik și Aleksandr Nevski.

gioase, practici în care excelau deja propagatori ai cruciatei de talia Veneției și Genovei. Aceleași rațiuni au determinat și afilierea Moldovei la coaliția cu marele cneaz al Moscovei și hanul tătar al Crimeii. Această alianță a fost în stare să împiedice sosirea unui eventual ajutor militar lituanian pentru forțele poloneze care asediau Suceava. Victoria de la Codrii Cosminului este una dintre marile izbânzi ale istoriei Moldovei, dar este în egală măsură un eșec al proiectelor de cruciată, în care Moldova lui Ștefan cel Mare jucase un rol activ în deceniile precedente.

Anii următori au însemnat perpetuarea conflictelor de frontieră între Moldova și Polonia, motivate și de reafirmarea pretențiilor moldovenești asupra Pocuției. În aceste confruntări au fost antrenate și forțe otomane, iar Moldova se identifică tot mai mult cu rezistența ortodoxă față de proiectul unirii cu catolicii, fapt ce făcea cauza sa atractivă pentru rutenii din Halici. Acțiunile militare au însemnat și transferuri de populație rutenă în Moldova, procedură conformă cu standardele epocii, iar o anume solidaritate panortodoxă între moldoveni și ruteni se va

Maximilian I de Habsburg

manifesta pe tot parcursul secolului al XVI-lea.

Activarea vechiului litigiu teritorial cu Polonia nu a adus beneficii politice și teritoriale pe termen lung, iar acordurile încheiate de aceasta din urmă cu Poarta Otomană au limitat posibilitățile de rezistență ale voievodatului românesc. În anii acestor conflicte, Moscova obținea marea victorie de pe râul Vedroșa, iar prin pacea încheiată în 1503 – o treime din teritoriul Marelui Ducat al Lituaniei. Ivan al III-lea s-a dovedit în ultimă analiză beneficiarul exclusiv al alianței cu Moldova lui Ștefan cel Mare, care nu a avut satisfacția de a-și vedea nepotul pe tronul Sfântului Vladimir, tână-

rul cneaz Dmitri Ivanovici și mama sa căzând victime luptelor pentru putere de la Curtea rusă. În pofida acestui bilanț, domniile moldovenești care au asumat inițiative externe au reluat relațiile cu Moscova, motivate fie de rațiuni cruciate, fie mai ales de contracararea presiunii poloneze sau de solidaritatea ortodoxă.

Relațiile Moldovei cu lumea slavă merită un plus de atenție din partea istoricilor, tentați mai curând de studiul raporturilor cu statele și națiunile Apusului creștin și de victoriile obținute împotriva otomanilor. Fără

a nega importanța acestora din urmă, o restituire autentică a trecutului nu poate ignora faptul că Moldova s-a impus în atenția observatorilor contemporani prin participarea activă la cruciata târzie, dar în egală măsură a fost un stat implicat în realitatea guvernată de mai mulți centri de putere din proximitate. În raport cu aceștia din urmă, și-a stabilit linia de conduită date de interesele proprii, a apelat la arsenalul politic al vremii, de la acțiunea militară, la diplomatie și propagandă. Cercetări viitoare pot detecta similitudini între biografia domnului Moldovei și cele ale suveranilor contemporani de la frontierele Creștinătății. ■

Bătălia de la Vedroșa (14 iulie 1500) a fost una dintre cele mai importante din cursul războiului ruso-lituanian. S-au confruntat forțele Marelui Ducat al Lituaniei, conduse de prințul Konstantin Ostrojski, și armata moscovită, condusă de prințul Daniil Șcenia. A fost o victorie deplină a rușilor. Au pierit 8.000 de lituanieni, iar alte mii au fost luați prizonieri, în frunte cu Ostrojski. Războiul s-a încheiat cu tratatul de pace din 1503.

să-l transforme într-un auxiliar al politicii Moldovei în Răsărit sau într-un eventual partener de rang secund într-o veșnic proiectată cruciată antiotomană. Chiar dacă alianța cu Moscova a fost inițiată sub asemenea auspicii, iar căsătoria lui Ivan cel Tânăr cu Elena, fiica lui Ștefan, cunoscută în letopisețele rusești ca Olena Voloșeanca, urma să asigure o mai strânsă colaborare între cele două entități politice, mobilul activizării acestui proiect a fost dat de existența unui inamic comun: Uniunea Polono-Lituaniană guvernată de dinastia Iagello.

Dacă în cazul Moscovei avem de-a face cu o rivalitate aproape obiectivă, dată de competiția pentru controlul cnezatelor dintre Dvina și Nipru, în ceea ce privește Moldova, resorturile conflictului se găsesc în proiectele politice ale noului suveran al Poloniei, Jan Albert, și în reorientarea Moldovei spre Ungaria, văzută ca singurul partener viabil în contracararea presiunii otomane. Încă în 1490, la moartea regelui Matia Corvin, Ștefan cel Mare și Ivan al III-lea se aflau între potențialii susținători ai lui Maximilian de Habsburg, în tentativa sa de a transpune în fapt pretențiile dinastiei sale asupra Coroanei Sfântului Ștefan. Chiar dacă încercarea lui Maximilian a rămas mai degrabă o cavalcadă pe gustul oamenilor Renașterii, această coaliție va per-

Jiri z Podiebrad

sista pe agenda diplomaților imperiali pe tot parcursul secolului al XVI-lea, întrucât ea răspundea unor obiective esențiale ale politicii dunărene a Habsburgilor: combaterea infidelilor și anihilarea Poloniei.

Alegerea ca rege a lui Vladislav Iagello în Ungaria, succesiunea lui Jan Albert în Polonia și a lui Alexandru în Lituania făceau din cei trei frați suverani promotori ideali ai unor inițiative cruciate, în măsură să mobilizeze forțele

Europei Central-Orientale și să asigure măcar recuperarea cetăților moldovenești Chilia și Cetatea Albă pierdute în 1484, în favoarea Porții. Inițiativa s-a materializat în expediția poloneză în Moldova din 1497, dar a sfârșit prin a arăta o dată în plus în ce măsură ideea de misiune creștină fusese încadrată în arsenalul politic al deținătorilor puterii seculare. Angajamentul Poloniei în cruciată viza reafirmarea suzeranității sale asupra Moldovei și înlocuirea probabilă a celui care se afirmase de acum ca un inamic al casei domnitoare a acesteia. Aceste intenții au avut de întâmpinat opoziția fermă a Ungariei, partenerul cel mai interesat într-o acțiune cruciată, dar a cărui nobilime nu era dispusă să accepte trecerea deplină a Moldovei în sfera de influență a regatului catolic de la nord.

Tarul, beneficiarul exclusiv

Pentru contemporanii familiarizați cu imaginea de luptător antioțoman a lui Ștefan cel Mare a putut părea stranie prezența, invocată de sursele poloneze, a unor auxiliari otomani alături de forțele Moldovei pe durata bătăliei de la Codrii Cosminului, cu regele polon Jan Albert (1497). Faptul era o consecință a noilor raporturi de putere din regiune și a primatului interesului de stat în raport cu opțiunile reli-

Papa Pius al II-lea și împăratul Frederic al III-lea

pului catolic croat de Zagreb, Alojzije Stepinac (1898-1960), până în 1943, în NDH fuseseră creștinați în rit catolic aproximativ 240.000 de sârbi ortodocși.

La 14 iulie 1941, autoritățile Statului Independent Croația „interziceau, în orice situație, trecerea ortodocșilor la Biserica greco-catolică”, tocmai pentru a bloca orice încercări ale sârbilor de a scăpa de procesul de croatizare.

Constituirea Bisericii Ortodoxe Croate s-a realizat prin statutul din 4 aprilie 1942, regulamentul din 5 iunie același an și întronarea lui Germogen Maximov ca mitropolit de Zagreb la 7 iunie 1942, în prezența președintelui Parlamentului Croat, Marko Došen (1942-1944), și a câtorva zeci de miniștri. Unul dintre aceștia, Joso Dumandzic, cel care a citit decretul de instalare, a dorit să sublinieze că noua Biserică se baza pe vechiul proverb croat „Fratele e frate, indiferent de credință”.

Măsura creării Bisericii Ortodoxe Croate a fost menită să submineze unitatea Bisericii Ortodoxe Sârbe, care, la 12 septembrie 1920, fusese transformată în Patriarhat și comasase Mitropolia de Belgrad (în Serbia) cu Patriarhia de Sremski Karlovci (în fosta Austro-Ungarie) și cu Mitropolia de Cetinje (în Muntenegru). Ironia istoriei, Germogen fusese preot al Bisericii Ortodoxe Ruse din afara Rusiei, antistalinistă, constituită în 1922 la Karlowitz (Sremski Karlovci, în

actuala Provincie Autonomă Voivodina), din emigranți alb-gardiști, cu sprijinul regelui Aleksandar I Karadjordjević (1921-1934) al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

Consolidarea Bisericii Ortodoxe Croate a coincis cu unica recunoaștere a autocefaliei acesteia pe plan internațional, la 4 august 1944, de către Patriarhul Nicodim (1939-1948) al Bisericii Ortodoxe Române.

La 15 august 1944, la Zagreb, Mitropolitul Germogen l-a consacrat episcop pe Spiridon Mifka (1902-1945), un alt emigrant rus, fost preot de parohie, ca episcop de Sarajevo. Scopul era simplu de identificat: legitimarea apartenenței Bosniei-Herțegovina la Statul Independent Croația și la Biserica Ortodoxă Croată. Gestul era menit să contracareze atât aspirațiile național-teritoriale ale cetnicilor sârbi și ale partizanilor iugoslavi asupra arealului bosniac, cât și rolul de unificator cvasistatal al tuturor sârbilor al Bisericii Ortodoxe Sârbe.

La ceremonie au participat reprezentanți atât ai statului român – atașatul cultural al Ambasadei României la Zagreb, scriitorul Virgil Gheorghiu (1916-1992) –, cât și ai Bisericii Ortodoxe Române – Visarion Puiu, mitropolit de Bucovina (Cernăuți, 1935-1940) și, ulterior, mitropolit de Transnistria (Odessa, 1942-1943).

Motivațiile gestului autorităților laice și ecleziastice române au fost direct determinate de politica de sârbizare, practică de reprezentanții puterii laice și bisericesti sârbe la adresa minorității naționale române din Serbia/Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor/Regatul Iugoslaviei. Românii timoceni nu li se recunoștea dreptul de a avea școli, biserici, presă sau administrație locală în limba română maternă. Etnicii sârbi fuseseră colonizați în localitățile din Banatul iugoslav cu populație română, cu scopul de a modifica, forțat, echilibrul procentual interetnic al populației. Parlamentul iugoslav refuzase să ratifice mult amânata Convenție privitoare la regimul bisericilor ortodoxe

române din Banatul iugoslav și al bisericilor ortodoxe sârbe din Banatul român (semnată la 15 mai 1933, la Sremski Karlovci, de Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Sârbă, parafată, la 2 iulie 1934, la Belgrad, de guvernele român și iugoslav, ratificată la 20 iunie 1935, de Parlamentul României). Amânarea, îndelungată

Alojzije Stepinac, primul din dreapta, la înmormântarea lui Marko Došen

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ CROATĂ

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Patriarhul Nicodim...

Mozaicul etnic, lingvistic, religios reprezentat de spațiul ex-iugoslav, confruntat cu repetate conflicte interetnice și divizări statale, a avut ca factori de permanență – în edificarea, definirea și preservarea ideii național-statale – organizațiile religioase.

**... și Mitropolitul
Germogen Maximov**

Deși statul sârb a fost desființat pentru mai multe secole, prin cucerirea otomană din secolele XIV-XV, el a subzistat, într-o formă spirituală, prin intermediul Bisericii Ortodoxe Sârbe.

Reconstituirea statului sârb în secolul al XIX-lea odată cu Congresul de la Berlin (13 iunie-13 iulie 1878) și expansiunea sa teritorială au marcat evoluția, în tandem, a factorului laic statal cu cel ecleziastic, având ca obiectiv comun unificarea teritoriilor vizate de ideea națională sârbă, care se suprapunea cu naționalismul pan-sârbesc.

Drumul început în 1878, prin înglobarea de către Biserica Ortodoxă Sârbă a episcopilor din zona Șopă ale Exarhatului Bulgar, a continuat în 1913, după victoria din al doilea război balcanic (iunie-iulie), prin încorporarea episcopilor din Macedonia Var-

dară ale respectivului Exarhat, iar, la 30 iunie 1920, după constituirea (1 decembrie 1918) Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, prin preluarea tuturor structurilor Bisericii Ortodoxe Muntenegrene.

După dezmembrarea Regatului Iugoslaviei în urma ocupației germane și constituirea Statului Independent Croația (NDH), la 10 aprilie 1941, noul regim de la Zagreb a dus o politică de asimilare a etnicilor sârbi, ce constituiau 26,5% din populație. Politica de asimilare s-a manifestat, concomitent, atât prin catolicizarea forțată a sârbilor ortodocși, cât și prin constituirea Bisericii Ortodoxe Croate.

Inițial, catolicizarea sârbilor s-a realizat, fără aprobarea Conferinței Episcopale Catolice, de către membrii miliției „Ustașa” (Mișcarea croată condusă de Ante Pavelic), alături și de unii clerici ro-

mano-catolici croați, cu vădite simpatii ustașe. Ulterior, Conferința Episcopală a decis, la 17-18 noiembrie 1941, în documentul *Despre rebotizarea ortodocșilor*, adresat *poglavnikului* (conducător) Ante Pavelic: „pe baza principiilor dogmatice, reglementarea tuturor problemelor, respectiv trecerea ecleziastică a celor de rit grec oriental [a sârbilor ortodocși – *n.a.*] la credința catolică ține exclusiv de competența ierarhiei bisericești catolice... Nimeni altcineva în afara ierarhiei Bisericii catolice nu are dreptul să instituie misionari pentru conversia celor de rit grec oriental la credința catolică”.

Ierarhia catolică croată la vârf a Statului Independent Croația nu folosea termenul de „sârbi ortodocși”, tocmai datorită interesului pentru fenomenul de croatizare prin catolicizare. Potrivit arhiepisco-

Antanas Smetona (stânga) trebuia să devină Mindaugas al II-lea.
În dreapta, statuia lui Mindaugas I

ANTANAS SMETONA REFUZĂ COROANA LITUANIEI (1927)

FLORIN ANGHEL

La sfârșitul lunii august 1927 un zvon, care circula insistent în mediile de presă europene, s-a dovedit o informație credibilă, acreditată de către diplomați și oameni politici, sub rezerva păstrării totalei discreții. Factori de decizie în stat de la Berlin, Varșovia, Praga, din capitalele scandinave și baltice, aflați în vilegiatură prin stațiuni climaterice marine și montane, au fost, intempestiv, înștiințați că, în chiar ziua sărbătoririi Sfintei Marii, Antanas Smetona – creatorul statului lituanian independent și primul președinte al Republicii (ales în aprilie 1919) – a refuzat coroana Marelui Ducat al Lituaniei, oferită de către un grup de inițiativă politică. Răspunsul omului de stat – continua informația – fusese „politicos, chiar magnific în formă”, dar „absolut ferm” în refuz, o revenire devenind, astfel, practic, imposibilă.

Dar cine au fost acei monarhiști lituanieni? De ce au lansat ei, o evidentă minoritate, acel proiect himeric? Cum ar fi putut deveni Antanas Smetona rege?

Implozia Rusiei țariste și triumful principiilor naționale, promovate de elitele baltice, polone, caucaziene, românești din Basarabia, au condus, cel

mai adesea, la o concurență acerbă între *realitățile geopolitice* (statele baltice, de pildă, au fost sprijinite, instituțional și financiar, de către Reichul german, până în noiembrie 1918) și *tradiția istorică*. Lituania fusese, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, parte a unei formule federative, constituită alături de Polonia și cu-

noscută sub numele de *Rzeczpospolita*, Republica nobiliară.

Noile condiții de după izbucnirea Revoluției ruse, din februarie 1917, au condus la refuzul categoric al elitelor politice naționale lituaniene, educate la universitățile din St. Petersburg și Tartu, de a se reveni la uniunea destrămată între 1772-1795. Nu doar *De-*

și intenționată, a semnării respectivei convenții de către Patriarhia Sârbă, care, până în 1934, a pretins preluarea sub jurisdicția sa a parohiilor române din Banatul iugoslav, sub pretextul canoanelor ecleziastice care ar interzice, chipurile, activitatea pe același teritoriu și în aceeași țară a două biserici ortodoxe, ca și amânarea, din nou îndelungată și intenționată, a semnării Convenției școlare dintre România și Iugoslavia, de către partea sârbă/iugoslavă (oficializarea va veni abia în 1933!) au cântărit și ele în luarea deciziei. Un alt motiv l-a constituit sprijinul deschis oferit de cotidianul belgradean proguvernamental *Politika* pentru ultimatumul U.R.S.S. împotriva României, din 26 iunie 1940, soldat cu pierderea Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța de către statul român; concentrările unităților de blindate, motorizate și infanterie ale armatei iugoslave în zona Vârșet, pe direcția de atac spre Timișoara, cu scop revizionist, tot în zilele ultimatumului sovietic.

Recunoașterea Bisericii Ortodoxe Croate de către România și Biserica Ortodoxă Română a avut ca motivații și situarea atât a Statului Independent Croația, cât și a țării noastre, în tabăra Axei. România a aderat la Pactul Tripartit la 23 noiembrie 1940, iar NDH, la

15 iunie 1941. În a doua jumătate a aceluiași an, la 25 noiembrie 1941, România și Statul Independent Croația au semnat prelungirea Pactului Anticomintern.

Actul de recunoaștere a constituit, de asemenea, un sprijin semnificativ pentru prima încercare de spargere a unității monolitice a Bisericii Ortodoxe Sârbe. Biserica Ortodoxă Croată l-a avut ca lider informal, ideolog și redactor al publicațiilor *Vocea Ortodoxiei* și *Calendarul Ortodox* pe Savic Markovic Štedimlja (?1906-1970), un etnic munte negrean, care, în cărțile și articolele sale, considera că munte negrenii nu sunt etnici sârbi și nu vorbesc limba sârbă, ci descind din medie vala Croație Roșie catolică, fiind de origine etnico-lingvistică croată: „înaintașii munte negrenilor au venit în țara lor, în calitate de croați”.

Precedentul creat de Biserica Ortodoxă Croată avea să fie urmat de constituirea, în dauna Bisericii Ortodoxe Sârbe, a Bisericii Ortodoxe Macedonene (autonomă din 17 iunie 1959 și autoproc-

mată autocefală la 19 iulie 1967), a Bisericii Ortodoxe Muntenegrene (31 octombrie 1993), a limbii și alfabetului munte negrean (limbă oficială, prin Constituția Republicii Muntenegru, din 19-22 octombrie 2007, și standardizată la 9 iulie 2009 cu două litere în plus față de alfabetele sârb și croat), a Comunității Ortodoxe Croate (al cărui secretar este Ivo Matanovici, fost membru al organizației de tineret a „Us-taša”, organizație ce funcționează la Zadar).

Mișcările centrifuge inițiate de Biserica Ortodoxă Croată, cu care se confruntă în prezent Biserica Ortodoxă Sârbă, sunt evidențiate și de Statutul Episcopiei Ortodoxe Sârbe de Timișoara (inserat în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 29/15.01.2009): „Biserica Ortodoxă Sârbă, denumită în continuare B.O.S., este indivizibilă... (art. 1), în cazul unei erezii, schisme și lepădări de biserică, actele de proprietate sunt reținute de acea grupă, respectiv de acei credincioși

care au rămas atașați B.O.S., cu sediul la Belgrad...” (art. 22). Prevederile respectivului Statut indică tocmai teama față de persistența mișcărilor de divizare a ceea ce Biserica Ortodoxă Sârbă consideră a fi, exclusiv, patrimoniul ei teritorial și organizatoric. ■

Mitropolitul Germogen Maximov și Ante Pavelic

val de la Varșovia, mareșalul Jozef Pilsudski.

În 1923, după înfrângeri politice și diplomatice succesive și majore, Smetona a ales să se retragă din viața politică. Lituania era mai izolată ca niciodată pe plan internațional, neavând relații diplomatice cu niciuna dintre Puterile Aliate (Marea Britanie, Franța, S.U.A.). De asemenea, Vilniusul fusese ocupat de trupele polone și anexat Poloniei. În acele condiții, social-democrația lituaniană, ca și mare parte a spectrului politic cochetau vizibil cu Kremlinul, în speranța că U.R.S.S. ar reprezenta forța ce putea apăra Lituania de proiectele polone de constituire a federației, ajutând-o să recupereze Vilniusul și Memelul (Klaipeda). La Varșovia, la sfârșitul aceluiași an 1923, după asasinarea primului președinte ales al Republicii polone, Gabriel Narutowicz (11-16 decembrie 1922), mareșalul Pilsudski a decis, și el, să părăsească atât capitala, cât și tumultuoasa viață politică.

Lovitura de stat de la Varșovia, din mai 1926, condusă de mareșalul Pilsudski (*Magazin istoric*, nr.7/2005), împreună cu revigorarea curentelor politice autoritare și monarhiste polone l-au surprins pe Smetona. Totul se petrecuse pe fundalul unei nemulțumiri generale interne, nemulțumire cauzată de incompetența guvernelor în găsirea soluțiilor de ieșire din criza eco-

Marian Zdzichowski

nomică (generată de izolarea internațională) și de temerea unei apropieri, prea mari, de U.R.S.S.

Dincolo de frontierele lituaniene, familiile nobiliare polone (provenite din Lituania istorică: Radziwill, Sapieha, Czartoryski, Tyszkiewicz), influente și având ascendenul conducerii neabătute a mișcării naționale în secolul al XIX-lea, au început să câștige constant autoritate în sânul guvernelor regimului sanaitist instaurat de Pilsudski (și el de origine lituaniană).

Conservatorii monarhiști poloni, reuniți ideologic în

jurul intelectualilor Universității din Vilnius și al cotidianului *Slowo* (Cuvântul) din același oraș, consimțeau deja la o largă autonomie lituaniană în cadrul unui stat comun, asemănător aceluia din secolul al XVIII-lea, condus de un monarh provenit din elita lituaniană (*Magazin istoric*, nr. 2/2005).

Rezervele evidente ale lui Pilsudski față de ideea proclamării ca rege al Poloniei – idee cu totul ieșită din uz după 1930-1931 – și insistența conservatorilor poloni de a încheia conflictul cu Lituania i-au determinat pe factorii de decizie ai acelui segment să caute un canal de comunicație cu Antanas Smetona.

Propunere interesantă

Astfel, abia două luni după lovitura de stat de la Varșovia, la 15 iulie 1926, Marian Zdzichowski (1861-1938), ilustru cadru didactic al Universității din Vilnius și teoretician al federației monarhiste polono-lituaniene, a expediat,

la Kaunas, un mesaj consistent, cu adresă directă la autoexilatul om de stat Smetona. Zdzichowski nu a propus, în mod limpede, restaurarea monarhiei, deoarece se găsea în așteptarea unui răspuns de principiu. El însă a amintit că întreaga elită aristocratică polono-lituaniană, aceea care prezervase, vreme de un secol și

Antanas Smetona cu familia

clară de independență, din 16 februarie 1918, poate fi revelatoare în acel sens, ci și eforturile susținute ale lui Antanas Smetona de a găsi, în rândul familiilor princiere germane, un candidat pentru prezumtivul tron al Lituaniei. Titlul celui ales ar fi urmat să refacă identitatea istorică spulberată: Mindaugas al II-lea. Primul rege al lituanienilor, Mindaugas I, proclamat în 1253, unise toate teritoriile locuite de congenerii săi și pusese bazele instituționale și militare ale Marelui Ducat, care, în vremea lui Vytautas cel Mare (1392-1430), a atins grurile Dunării și țărmurile Mării Negre. Noul Mindaugas, ce ar fi urmat să fie proclamat în 1918, avea menirea să prezeve stabilitatea câștigată și, mult mai important, să se desprindă de capcana istorică a unei formule de conviețuire între aceleași frontiere cu Polonia.

Prăbușirea Reichului, la finele Primului Război Mondial, victoriile diplomatice și militare ale noii Republici polone, inclusiv prin ocuparea Vilniusului, dar și opoziția categorică a influenței aristocrației polono-lituaniene față de statalitatea aparte a Lituaniei (fie ea și monarhică) au condus la eșecul primului proiect dinastic lituanian. Înfrânt, conștientizând slăbiciunea demersului său și vulnerabilitatea tinerei republici de la Kaunas, Antanas Smetona a ales exilul în Germania, la sfârșitul anului 1918. La 4 aprilie

Vytautas cel Mare

1919 însă, Consiliul de Stat al Lituaniei l-a ales în funcția de președinte al țării. Revenit imediat, omul de stat nu a renunțat nicio clipă la păstrarea independenței, în dauna pretențiilor polone de reconstituire a *Rzeczpospolitei* secolului al XVIII-lea.

Jozef Pilsudski în fața mormântului lui Jan Sobieski

Două destine paralele: Smetona – Pilsudski

Antanas Smetona s-a născut la 10 august 1874 în satul Uzulenis, din regiunea Ukmerge. Deja, la 22 de ani, a făcut cunoștință cu practicile poliției țariste, în calitate de organizator, la Liepaja (astăzi în Letonia), a unui protest studentesc față de decizia autorităților de a preda, obligatoriu, religia ortodoxă în școli. În 1902 a absolvit cursurile Facultății de filosofie a Universității din St. Petersburg. Reîntors acasă, a pus bazele presei de limbă lituaniană.

În primăvara anului 1916, convins de vigoarea politică a mișcării naționale lituaniene și de iminența prăbușirii Rusiei, a redactat și înaintat, către comandantul militar german al Frontului de Răsărit, un amplu *Memorandum*, în care explica justetea istorică și etnică a restabilirii independenței Lituaniei. Încurajările obținute l-au determinat să purceadă, din septembrie 1917, la editarea cotidianului *Lietuvos aidas* (Ecoul Lituaniei), care, și astăzi, este unul dintre cele mai influente mijloace de informare.

Interesant și paradoxal, în același timp, este că ascensiunea și evoluția politică a lui Antanas Smetona se aseamănă, frapant, uneori până la similitudine, cu acelea ale veșnicului ri-

două părți: abia de Sfânta Marie, ocrotitoarea întregii Polonii și Lituanii, prin icoana făcătoare de minuni de la Czestochowa, și în funcție de răspunsul ce îl va primi, s-ar fi remis și cealaltă jumătate a textului.

Antanas Smetona nu a dorit să-l primească pe Roman Smal-Stocki. Aflase de conținutul scrisorii, prin intermediul slujitorilor Bisericii, parte inseparabilă a proiectului politic conservator. Când, după o săptămână de așteptare, a decis să îl pună pe universitarul polon să prezinte totuși textul, l-a trimis în camera rezervată întâlnirii pe prim-ministru, Augustinas Volde-maras. Pe un ton înghețat și fără să lase loc replicii, șeful guvernului a cerut să asculte conținutul scrisorii expediate de la Varșovia. Emisarul polon, surprins, a comunicat, vreme de zece minute, doleanța marelui Pilsudski: în urma schimbărilor politice fundamentale de la Kaunas, de la mijlocul lunii decembrie 1926, Polonia era gata să înceteze starea de război cu Lituania. În acel sens, era gata să accepte, imediat, instituirea unui *condominium* polono-lituanian la Vilnius, situație ce s-ar fi putut extinde, apoi, asupra întregului teritoriu administrat de la Kaunas. Prim-ministrul, fire sangvină și ușor iritabilă, a apucat să replice că doar în Africa neagră se mai aplicase acea formulă; apoi, răcnind, l-a poftit afară din țară pe universitar, nesfiindu-se să îi transmită marelui Pilsudski nu puține... obscenități.

Cercurile conservatoare monarhiste varșoviene – deși dezamăgite, la rândul lor, de reacția isterică a mareșalului la auzul ofenselor –, sprijinite, tacit, de Biserica catolică și de nu puțini lideri sanatiști, au continuat să speră într-o reacție favorabilă din partea lui Smetona.

Astfel, la 15 august 1927, la Kaunas, o delegație a magnaților polono-lituanieni i-a oferit, în cadrul unei întâlniri, coroana Marelui Ducat al Lituaniei chiar președintelui Republicii. Noul rege – explica emisarii – ar fi purtat numele de Mindaugas al II-lea, ar fi urmat să accepte proiectul de *condominium* la Vilnius și să respingă, în mod categoric, politica externă favorabilă sovieticilor, urmată din 1918 de către toate guvernele. De asemenea, regele ar fi urmat să aștepte sfârșitul mareșalului Pilsudski, deja bolnav, și să pregătească, în acel răstimp, din punct de vedere instituțional și funcțional, Dubla monarhie polono-lituaniană. Delegația – din care mai făceau parte și reprezentanți ai Bisericii și ai Sfântului Scaun – a insistat asupra similitudinilor istorice: Jagellonii lituanieni construiseră *Rzeczpospolita* medievală, iar, în vremurile actuale, aceeași Lituania, printr-un nou rege, avea menirea să construiască un zid de apărare a civilizației europene, în fața barbariei comuniste sovietice.

Refuzul categoric al lui Antanas Smetona denotă calitățile de om de stat și politic. În opinia sa, proiectul di-

nastic nu se putea susține, nici în politica internă și, cu atât mai puțin, în sfera relațiilor internaționale. Conservatorii polono-lituanieni, deși influenți economic, politic, și social, constituiau o minoritate, adesea în contradicții flagrante cu evoluțiile timpului. Lumea rurală lituaniană (adică trei sferturi din populație!) percepea aristocrația și regalitatea strict sub raportul social al inegalității și exploatării.

Apoi, Lituania ar fi trebuit să se aștepte la o reacție excesivă și nedorită din partea U.R.S.S., singura putere ce sprijinea administrația centrală de la Kaunas. Moscova s-ar fi simțit ofensată de actul proclamării monarhiei și, mai ales, de perspectivele de apropiere de Polonia.

Antanas Smetona, militant republican încă din tinerețe, a luat în considerare factorul – probabil – cheie al ecuației: Pilsudski. Bătrânul mareșal nu era convins de eficiența restaurării monarhiei și, oricum, s-ar fi opus ocupării tronului istoric de către un rival politic, care mai era și lituanian pe deasupra! O monarhie lituaniană – cu perspectiva de a îngloba și statul polon, cu Smetona investit cu prerogative regale – avea opozanți, pe lângă Pilsudski, și în rândul unor importante segmente politice și sociale din Polonia. În plus, polonofobia desăvârșită a lui Augustinas Volde-maras, lider charismatic al noului regim politic de la Kaunas, a cântărit, la fel de greu, în opțiunea președintelui Republicii. ■

jumătate, ideea națională, sprijinea necondiționat proiectul. Autorul insinua rezerve majore față de Pilsudski (date, între altele, de firea sa impulsivă, dar și de situația confesională: a doua căsătorie fiind proclamată în rit protestant) și solicita sprijin, pentru a desemna o altă personalitate, care să întruchieze așteptările regaliștilor. Monarhia – scria Zdziewowski – ar fi apărut atât Polonia, cât și Lituania, de racilele ideologice bolșevice, dar și de previzibilele intenții revizioniste ale Germaniei. În plus, proclamarea ei ar fi restaurat sistemul de valori tradițional, acceptat și de alte instituții influente (între ele, la loc de cinste, Biserica Romano-Catolică!).

La 17 decembrie 1926, la Kaunas, Antanas Smetona a organizat și a condus lovitură de stat împotriva regimului politic parlamentar. O copie fidelă a acțiunii din mai de la Varșovia: aliați necondiționat i-au fost tinerii ofițeri, dar și Biserica Romano-Catolică. Revenit, prin forță, în fruntea statului, Smetona l-a numit în fruntea guvernului pe istoricul Augustinas Voldemaras (1883-1942) – acela pe care, nu o singură dată, Nicolae Iorga îl categorisise drept „idiot” –, care visa o carieră politică asemănătoare cu cea a lui Mussolini. Din chiar primele momente, Voldemaras s-a dovedit un adversar ireconciliabil al Poloniei. La 21 decembrie 1926, în

Gabriel Narutowicz

prima sa declarație de politică externă, acordată oficiosului *Lietuva*, șeful guvernului a insistat asupra faptului că „Polonia este inamicul principal al lituanienilor, mai mare chiar decât sovieticii sau germanii”.

O anecdotă glacială

Fiind aproape compromise șansele unei reușite – pe baze monarhice – a formulei polono-lituaniene, conservatorii de la Varșovia au insistat și au obținut ca mareșalul Pilsudski să

trimită, la Kaunas, un emisar secret, ce urma să fie primit doar de președintele Smetona. Câteva zile după Anul Nou 1927, profesorul universitar Roman Smal-Stocki (1893-1969) a fost ajutat să treacă barierele minate și cu sârmă ghimpată ce trasau, meticulos, linia de demarcație polono-lituaniană.

Din păcate, pentru perioada imediat de după ce trimisul varșovian a ajuns la Kaunas, cronologia evenimentelor nu mai este atât de clară! Președintele Antanas Smetona a refuzat să-l primească. Se prea poate ca șeful statului lituanian să nu fi fost sigur de influența conservatorilor poloni pe scena politică de la Varșovia: o intuiție, de altfel, destul de valabilă. Mai este posibil și ca, fire orgolioasă, să nu dorească să primească așa repede un mesager personal al mareșalului Pilsudski, tocmai cel care amenințase, permanent, integritatea teritorială a Lituaniei și care, prin manevre militare și politice, ocupase Vilniusul. Ceea ce știm însă cu precizie este că Roman Smal-Stocki a așteptat

la Kaunas o săptămână încheiată, într-un mizer și discret hotel periferic, pentru a înmâna secreta misiivă. Exasperat, mesagerul a transmis unui înalt prelat catolic – cu acces nelimitat la președintele Republicii și omul de legătură al misiunii – că propunerea pe care venise să o prezinte cuprindea, în fapt,

Augustinas Voldemaras, cu soția, pe peronul gării din Berlin

Boeing 707 cu indicativul YR-ABB, avionul prezidențial livrat de americani

Contactele militare româno-americane au constituit o țintă de prim ordin pentru serviciile de informații sovietice și ale țărilor din Tratatul de la Varșovia, încă din 1969. Sovieticii le-au cerut serviciilor de informații militare bulgar și ungar să coopereze pentru a obstrucționa contactele și a sabota colaborarea atașatului militar român de la Sofia cu omologii din NATO. R.D. Germană, care reușise, prin R.F.G., recrutări importante în statele NATO, a obținut rapoartele atașatului militar german la București din a doua jumătate a anului 1970. Potrivit acestuia, Armata S.U.A. încheiase o convenție de cooperare militară cu Armata română în 1974.

În martie 1975, șeful Mare-lui Stat Major român și ministru adjunct al Apărării, Ion Coman, s-a întâlnit la Washington cu omologul său pentru a discuta în secret despre procurarea de armament, inclusiv, se pare, despre furnizarea de avioane F-5 de vânătoare. Tot de atunci datează și primele semne că existau în Departamentul Apărării și/sau în Departamentul de Stat persoane inte-

resate să împiedice dezvoltarea unor relații militare mai puternice între cele două țări. Vești despre vizită au ajuns curând în presă, împreună cu comentarii cum că Statele Unite erau interesate doar în relații „protocolare” sau limitate, pentru că orice armă cu tehnologie clasificată „putea să cadă în mâinile sovieticilor”.

În fapt, românii s-au mișcat cu o asemenea viteză, încât americanii s-au temut că ar putea provoca un răspuns catastrofal al sovieticilor, unii oficiali americani afirmând în mod deschis că „românii au luat-o razna”. După ce Bucureștiul a fost invitat să depună o listă de cereri pentru tehnologie care se afla sub embargo (și după ce s-au precizat anumite limite dincolo de care nu se putea trece), Armata română a cerut imediat 12 tipuri de echipament.

În vreme ce încerca să asigure Washingtonul în privința rațiunii lui Ceaușescu, raportul ambasadorului american la București releva o percepție greșită a relației Bucureștiului cu Moscova. Ceea ce românii considerau o serie de obstacole ce trebuie înlăturate din

calea lor spre o independență totală, americanii interpretau drept o constrângere de dimensiuni importante de care regimul nu putea sau nu voia să scape: „Nu cred că Ceaușescu a pierdut simțul rațiunii abordând acest subiect, până acum tabu, cu Statele Unite. Guvernul României a avut în mod tradițional un simț remarcabil în privința limitelor până la care poate merge cu sovieticii. Și ținând cont de experiența trecutului, este greu de afirmat că românii nu au calibrat până la ultimul milimetru măsura în care pot întinde coarda [...] În concluzie, cred că românii consideră că scara la care văd relația de aprovizionare cu Statele Unite (pe care ei o definesc probabil ca extrem de limitată) oferă suficiente argumente ideologice și militare pentru a contracara orice replică amenințătoare sovietică.”

În anii '70, Armata română a acordat o prioritate „inconfundabilă” contactelor cu militarii din afara Tratatului de la Varșovia, în special celor cu NATO, cu care schimburile în domeniul militar au devenit o

Propunerea de a lista eco a fost reiterată în cursul

Vă prezentăm un ultim fragment desprins din cartea With Friends Like These... The Soviet Bloc's Clandestine War Against Romania (Cu astfel de prieteni... Războiul clandestin al Blocului sovietic contra României; cu un Cuvânt înainte de general dr. Ioan Talpeș), apărut la Editura Militară (Magazin istoric, nr. 12/2010; 1/2011), în care Larry L. Watts analizează un capitol prea puțin cunoscut la noi: colaborarea militară româno-americană de dinainte de 1989.

FATA NEVĂZUTĂ A RELATIILOR ROMÂNNO-AMERICANE

LARRY L. WATTS

Deși între Statele Unite și România s-a dezvoltat, după invazia din Cehoslovacia, într-un grad ce nu poate fi precizat, o cooperare în planul informațiilor militare, puține detalii au fost declassificate din surse americane în privința unei colaborări în perioada 1969-1973. În 1973, Washingtonul a semnalat intenția de a adânci cooperarea în domeniul politic și de securitate cu Bucureștiul, vânzându-i trei avioane Boeing 707-320C, care urma să constituie flota oficială, aparate echipate apoi cu mijloace sofisticate de comunicații. Acordul semnat între cele două țări la sfârșitul aceluși an, anticipând acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate, a făcut posibilă o cooperare mult mai largă.

Primirea oficială la Casa Albă de către președintele american Jimmy Carter a președintelui României (Fototeca online a comunismului românesc, cota 110/1978)

în 1963. A devenit o obsesie pentru KGB în vremea lui Andropov, după ce „Raportul Tindemanns” privind viitorul Comunității Economice Europene, din 1975, a cerut transformarea

acesteia într-o Uniune Europeană, care să aibă politici comune de apărare și securitate. KGB vedea în aceasta o parte a unei ofensive globale strategice, strâns coordonată cu S.U.A., din care făcea parte și procesul de la Helsinki, cât și recenta numire a unui ambasador chinez pe lângă C.E.E., ca preludiv al nașterii unei „axe Bruxelles-Beijing”.

KGB a desemnat integrarea europeană, sub toate formele sale, o „amenințare la adresa securității sovietice”. Efortul principal al măsurilor active sovietice era direcționat pentru blocarea unei mai mari integrări, prin exploatarea „contradicțiilor existente și a diferențelor dintre statele membre ale C.E.E., pe de o parte, și dintre C.E.E. și S.U.A., pe de altă parte”. După ce România căpătase statut comercial preferențial cu C.E.E. în 1973, și China îl obținuse în 1978. După cum sublinia adjunctul șefului informațiilor externe sovietice, Beijingul avea acum acces la „tehnică și tehnologie occidentală avansată, cu ajutorul C.E.E., și la piețele de armament și tehnică militară”. Potrivit serviciilor secrete sovietice, Beijingul intenționa să se folosească de C.E.E. pentru a stabili relații cu NATO, pe baza antisovietismului său.

Administrația Carter, convinsă că doar România manifesta, în cadrul Tratatului de la Varșovia, capacitatea și dorința de a părăsi blocul do-

minat de sovietici, s-a decis să îi ofere posibilitatea de a face acest pas, pentru un viitor politic și economic diferit. Oferta a fost făcută în timpul vizitei oficiale a președintelui României în Statele Unite, în aprilie 1978. În cadrul unei întâlniri la care au fost prezenți doar președintele Carter, Zbigniew Brzezinski, Nicolae și Elena Ceaușescu și translatorul român Sergiu Celac, Carter s-a oferit să listeze industria României, evaluată atunci la aproximativ 147 miliarde dolari, la Bursa din New York. Mișcarea nu era calculată doar pentru a include economia României în sistemul occidental de evaluare, deschizând-o pentru investiții, tranzacții, achiziții și acces la expertiză atât de necesară, ci și pentru a genera o defecțiune în spațiul sovietic.

Elena Ceaușescu a reacționat în mod violent la această propunere, afirmând că americanii vor „să cumpere România pentru doar 147 miliarde de dolari”. Ea și Nicolae Ceaușescu au petrecut toată noaptea la reședința de la Blair House discutând în contradictoriu, o discuție în care niciunul dintre specialiștii calificați din delegația României nu au îndrăznit să intervină.

A doua zi, Ceaușescu a refuzat oferta, sugerând în schimb ca Statele Unite să ia în calcul socialismul. Totuși, președintele Carter a lăsat ușa deschisă, sugerând ca președintele român să se mai gândească. Oferta

a fost repetată în esența ei două luni mai târziu, în timpul vizitei liderului român în Marea Britanie, din iunie 1978.

Nu a durat mult până când vestea despre oferta făcută a ajuns la Moscova. Adjunctul Direcției de Informații Externe, Pacepa, deși fusese exclus de la discuția lui Ceaușescu cu Carter și consilierul său pentru probleme de securitate, Zbigniew Brzezinski, a făcut parte din delegațiile care au făcut deplasarea la Washington și Londra și a primit, după cât se pare, un rezumat substanțial al discuțiilor de la translator.

Pacepa a defectat în Occident, ducând cu el povestea că România era într-adevăr un „cal troian” al sovieticilor, puternic implicat în furtul de tehnologie sofisticată americană pentru Moscova. Realitatea era cu totul alta. Așa cum Brejnev îi spunea liderului est-german, la 72 ore după fuga lui Pacepa, Ceaușescu era un „trădător” al Blocului sovietic, ale cărui acțiuni „doar Diavolul le putea anticipa”.

În fapt, la scurtă vreme după fuga lui Pacepa, liderul român a aprobat o operațiune secretă pentru procurarea de tehnologie militară sovietică pentru S.U.A., care s-a desfășurat sub supravegherea fraților săi, generalul Ilie Ceaușescu și Marin Ceaușescu. Operațiunea era inițiată de Pentagon și era coordonată din partea americană de directoratul pentru operațiuni din Statul Major Întrunit. Ea a fost ținută în secret față de Elena Ceaușescu și de Biroul Politic al P.C.R. și condiționată de acordarea azilului politic pentru Ilie, Marin și familiile lor, dacă se afla ceva. Nicolae Ceaușescu ar fi fost obligat să își dezavueze frații într-o astfel de eventualitate. ■

„rutină“. România a primit vizitele miniștrilor Apărării și ale șefilor de stat-major din Marea Britanie, Italia și Franța, inclusiv pe cea a șefului Statului Major Întrunit din S.U.A. S-au efectuat vizite similare. Nicio altă țară din Tratatul de la Varșovia nu întreținea contacte la asemenea scară cu armate din NATO. Aceste vizite nu erau simple vizite protocolare. De cele mai multe ori, ele se soldau cu proiecte importante cu caracter tehnico-militar, precum achiziționarea sau fabricarea în cooperare de elicoptere franceze, avioane britanice și tancuri vest-germane sau tehnologie privind sateliții sau laser din S.U.A.

Militarii americani, care anticipaseră o reticență la primele lor contacte bilaterale cu ofițeri români, au fost foarte

surprinși să constate că ofițerii români erau entuziasmați fără rezerve în privința cooperării. Într-un contrast total cu imaginea inamicului american promovată de către partenerii care „colaborau strâns“ în cadrul Tratatului, la indicația sovieticilor, propaganda publică românească păstrase o atitudine deschis po-

Vizită la fabrica de motoare de avion Rolls-Royce

zitivă față de Statele Unite după vizita președintelui Richard Nixon din 1969, care găsisse ecou în rândul populației române.

Rapoartele atașatului militar vest-german la București au arătat că militarii români au participat la 16 acțiuni comune cu militarii americani, după semnarea acordului militar româno-american din 1974 și „până în mai 1978“. Cele mai multe dintre aceste acțiuni implicau o categorie aparte de personal militar român și american. Potrivit STASI: „Statisticile pe care le avem ilustrează faptul că Armata Statelor Unite implică tot mai mulți ofițeri de informații și din trupele de cercetare (inclusiv cadre care urmează cursuri speciale) în activități desfășurate cu scopul dezvoltării relațiilor cu forțele armate române. Această tendință este confirmată de faptul că invitația adresată directorului serviciului de informații al Armatei române, general-maior D.I. Dumitru, să întreprindă o vizită în Statele Unite a fost acceptată de către români“.

În 1963, Gheorghe Gheorghiu-Dej îi ceruse generalului Dumitru, la numirea acestuia ca șef al Direcției de Informații a Armatei, să elimine influența sovietică din instituție. În a doua jumătate a anilor '70, generalul Dumitru a colaborat strâns cu fratele lui Nicolae Ceaușescu, generalul Ilie Ceaușescu, plasându-și principalul agent care opera ca legătură acoperită cu serviciile americane la București ca „translator“ în secția condusă de Ilie Ceaușescu din cadrul Centrului de Istorie și Teorie Militară. Georgeta „Gritti“ Blaj a continuat să lucreze sub acoperire contra unor ținte GRU și după 1989. Între 1992-1996 a fost numită secretară a generalului Vasile Ionel, trecut din fruntea Mare-lui Stat Major în funcția de consilier al președintelui Ion Iliescu.

Eforturile Occidentului de a atrage din punct de vedere economic pe unii membri ai Blocului sovietic a constituit un motiv de preocupare pentru Kremlin încă din momentul primului acord economic al României cu R.F. Germania,

nomia României la bursă vizitei făcute la Londra

Cu Mircea Malița, Făgăraș, 1964

Aprilie 1990, în bibliotecă

RĂȚIUNEA DOMINANTĂ

Deschiderea cursurilor de vară la Vălenii de Munte, august 1977

ALBUM ISTORIC

*Prin amabilitatea fiicei academicianului,
doamna Ioana Feodorov, vă putem oferi pe planșele acestui număr
câteva imagini cu profesorul Virgil Cândea*

La Beirut, iunie 1969

*La Bâlea Lac,
cu Mircea Malița, 1964*

RĂȚIUNEA

DOMINANTĂ

*La inaugurarea expoziției de icoane melkite,
cu ministrul Educației Naționale, Aboukhater, la Beirut, 16 mai 1969*

VIRGIL CANDEA

DOMINANTĂ

*Cu P.F. Gherasim, Matei Vintilă
și guvernatorul B.N.R.,
Mugur Isărescu*

Cu Gabriel Ștrempel, în Israel

RĂTIUNEA

*La Muzeul Literaturii Române, 13 decembrie 2002,
cu doamna Papahagi și Alecu Paleologu*

ziare titluri care vesteau că, „în linii mari“, campania din Est poate să fie considerată încheiată, deși erau „semne“ care arătau că previziunea era o gogoriță: nu mersesem doar la o paradă și nu eram așteptați cu flori. În *Sfârșit de mileniu*, Radu Tudoran evocă unele dintre aceste momente, cum este cel al marii manipulari din ziua de 22 iunie 1941, când oștirea noastră a trecut Prutul și când, peste câteva ceasuri, la radio se auzeau clopotele Catedralei din Chișinău, aceasta însemnând că ostașii români dezrobiseră capitala Basarabiei! De fapt, se auzeau clopotele Patriarhiei din București. A trebuit să treacă săptămâni și să plătim cu mulți morți până să auzim într-adevăr clopotele Mitropoliei din Chișinău.

Dacă momentul social era unul neprielnic, cel literar era unul de natură să favorizeze succesul romancierului debutant. *Enigma Otiliei*, de George Călinescu, și *Rădăcini*, de Hortensia Papadat Bengescu, marceau sfârșitul celei mai glorioase epoci a romanului românesc, inaugurată strălucit de *Ion*, al lui Liviu Rebreanu, în 1920. Cauze diverse, cum au fost moartea unora dintre exponenții acestei epoci – Mateiu Ion Caragiale, Gib Mihăescu, Anton Holban, G.M. Zamfirescu –, trecerea celor mai mulți în registrul memorialistic și cel al romanului-cronică a vieții social-politice, început cu C. Stere (*În preajma revoluției*) și culminând cu Liviu Rebreanu (*Go-*

ri) au făcut ca cititorii și critica să aibă impresia că epoca romanului interbelic se încheiase. În această conjunctură, primul roman al lui Radu Tudoran, ca și cele două care au urmat (*Anotimpuri*, 1943, *Flăcări*, 1945) au avut meritul de a „prelua ficțiunea epică pură delăsătată de confracții mai în vârstă, întemeindu-și o solidă carieră de romancier recunoscută ca atare și de critică, și de publicul cititor“, cum spunea Vladimir Streinu în studiul *Mișcarea prozei*.

La sfârșitul războiului, numele lui Radu Tudoran și opera sa făceau parte din patrimoniul epicii românești. Dar el nu era doar unul dintre romancierii epocii, ci romancierul datorită căruia acest gen cunoaște o resurrecție spectaculoasă. Liviu Rebreanu a fost „cîntorul ro-

manului românesc modern“, așa cum l-a numit Tudor Vianu, Mircea Eliade marca prin *Maytrei*, dar mai ales prin *Huliganii și Întoarcerea din Rai* cea de a doua generație. Radu Tudoran, prin cele trei romane amintite, era cel care, într-un moment de criză a genului, consfințea un nou drum. Dar când cele trei romane, care marceau afirmarea sa, a unei generații și a unei noi configurații a epicii românești, intraseră în conștiința colectivă, istoria s-a întors împotriva lui și a generației lui.

Una dintre primele victime a fost Radu Tudoran, care, într-o listă publicată de revista *Orizont*, proaspăt apărută la 1 noiembrie 1944, era înscris printre cei „morți la 23 august 1944“. Ca să înțelegem avatarurile lui Radu Tudoran în anii 1944-1948, va trebui să ne adresăm uneia dintre cele mai importante apariții, nu numai pe tărâmul istoriei literare, și anume *Cronologia vieții literare românești*, 1944-1948, vol. I-III, coordonare generală și prefață de acad. Eugen Simion, coordonare redacțională Andrei Grigor, documentare și redactare Lucian Chișu. Nu vom putea reproduce toate „demascările“, dar o vom cita pe cea dintâi apărută în *Scân-teia* din 7 octombrie 1944 (16 zile de la tipărirea primului număr), conținută în articolul *Despre niște personaje decorative și mai puțin decorative*, în care este criticat sumarul din septembrie 1944 al *Revistei Fundațiilor Regale*. Despre Radu Tudoran se

RADU TUDORAN ÎN VÂLTORILE ISTORIEI

Radu Tudoran, fotografiat în vila de la Snagov de Ion Miclea, în vara anului 1971, și personajele cărții sale cele mai cunoscute, Toate pânzele sus

VALERIU RÂPEANU

Întâlnirea prietenească pe care Banca Națională a României, prin guvernatorul Mugur Isărescu, a avut ideea fericită să o organizeze întru aducere aminte a celui ce a fost Radu Tudoran s-a desfășurat în anul când autorul unuia dintre romanele de răscruce ale literaturii române – *Un port la Răsărit* – ar fi împlinit 100 de ani.

Dacă nu ar fi fost cele două „rotunde” de la Muzeul Literaturii Române, datorate inițiativei istoricului literar Lucian Chișu, directorul acestei instituții, și seara de la Clubul Băncii Naționale a României, anul centenarului ar fi trecut fără să fie cel puțin observat. Și era păcat, pentru că Radu Tudoran nu a fost doar scriitorul popular, cel care de la primul roman, *Un port la Răsărit*, apărut în decembrie 1941 – cu un an înainte tipărise volumul de nuvele *Orașul cu fete sărace* –, cucerise gloria publică, deși momentul istoric era cât se poate de puțin favorabil receptării cărții literare, ci și unul dintre marii noștri prozatori.

Aici aş vedea cea dintâi legătură dintre Radu Tudoran scriitorul și istoria. Cu mulți ani în urmă discutam cu prietenii mei Zigu Ornea și Dan Grigorescu despre perioadele neprielnice, ca să nu zic de-a dreptul nefaste, pentru receptarea faptelor culturale de orice gen: literatură, muzică, arte plastice. Acestea ar fi, în primul rând, cele legate de începutul și sfârșitul unui război, revoluții, cataclisme de orice

natură. Asemenea momente șterg din memoria colectivă și individuală (aceasta din urmă înregistrând pierderi și în ceea ce privește evenimentele legate de viața personală) apariții de cărți, premiere de teatru, spectacole de valoare, care după ani și ani revin la suprafață și nu o dată cunosc o circulație care nici nu putea fi bănuită. Să dăm doar două exemple: romanul *Sfârșit de veac în București*, de Ion Marin Sadoveanu (apărut în

martie 1944), și *Prințul*, de Teodor Teodorescu-Braniște (ianuarie 1944), care sunt concludente în acest sens. „Redescoperirea” lor a situat aceste cărți în prim-planul opiniei publice.

Un port la Răsărit, romanul lui Radu Tudoran, face excepție de la această realitate. Apare la șase luni doar de la intrarea noastră în război. E drept, atunci ne aflăm în plină euforie. Apăruseră prin octombrie-noiembrie în unele

foarte puțin, niciodată incendiar, niciodată demascator. Întreținea cu cei mai mulți confracți, nu puțini tineri, relații de o extremă urbanitate și prietenie, așa cum a spus și criticul Dan Cristea.

Am fost editorul lui după 1977 și până în aprilie 1990, iar după aceea l-am însoțit la Editura „Arta Grafică”, unde, datorită doamnei Ana-Maria Grădinariu, și-a aflat noua lui casă, care i-a retipărit, după 50 ani, *Un port la Răsărit*. Când aducea manuscrisul, avea sficilele unui începător și rugămintea lui era să-i comunicăm când anume credem că atenția cititorului începe să se disperseze și este tentat să închidă cartea fără să simtă dorința de a o mai redeschide. De la un moment dat, cel ce scrisese romanele marilor evadări, între care trebuie să includem și cărțile sale de călătorie din ultimele decenii ale vieții, și ale marilor iubiri, a început să contureze retrospectiva *Sfârșitul de mileniu*. Începută în 1978, cu *Casa domnului Alcibiade*, se încheie în 1989 cu *Una sută una lovituri de tun*. Roman care, la lectura Consiliului Culturii și Educației Socialiste, a trezit nedumeriri, rețineri și refuz de viză. Referatul pe care l-a întocmit istoricul I. Ardeleanu a fost salvator. O convorbire foarte politicoasă la telefon între Radu Tudoran și I. Ardeleanu a dus la eliminarea câtorva cuvinte. Esența a rămas, și anume ironia din final, cu privire la intrarea trupelor sovietice în Bucu-

rești, la sfârșitul lunii august 1944, când au fost primite cu flori. Seara, Radio Moscova anunța că au fost trase una sută una lovituri de tun, așa cum se proceda ori de câte ori... era cucerit prin luptă un oraș.

Mai voia să scrie doar un epilog. Evenimentele de la 22 decembrie 1989 l-au făcut să-și schimbe planul și a început să conceapă un roman intitulat *Sub zero grade*, din care a definitivat 432 pagini. Înainte de a păși pragul spitalului de unde nu avea să se mai întoarcă, a dispus prin testament să nu se publice decât aceste pagini. În cei aproape doi ani, câți a trăit după 22 decembrie 1989, a fost prezent și pe unele posturi de televiziune, a scris în reviste. Nu s-a înfățișat nici ca persecutat, nici ca disident. Nu a cerut nici răzbunări, nu a fost campionul

vindictelor. La prima conferință a Uniunii Scriitorilor din primăvara anului 1990 a ținut cuvântarea de deschidere, un exemplu de pondere și de bună cuviință. Eram siguri că vârsta, prestigiul, atitudinea sa sunt factori care vor face să fie ales președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor. În prima ședință de Consiliu însă, când toată lumea stătea să plece, cineva din sală a rostit numele lui Ștefan Augustin Doinaș. Același a dat semnalul aplauzelor, care au consfințit alegerea cunoscutului poet în funcția de președinte de onoare al breslei noastre. Printr-o ironie a soartei, la incinerarea lui Radu Tudoran, trimisul Uniunii Scriitorilor a fost Ștefan Augustin Doinaș. Cu multă decență, acesta a comunicat asistenței dorința prozatorului, care nu a vrut ca la ceremonia funebră să se rostască niciun discurs.

Trecea în neființă tot atât de demn cum fusese și în viață. Știa cât preț au vorbele îndurerate, câtă nesinceritate se ascunde în spațele lor.

Lui i-au rămas credincioși cititorii. Și așa cum a arătat scriitoarea Diana Turconi, una dintre legăturile lui Radu Tudoran, tipărirea operei lui este singurul omagiu care i se poate aduce.

O serie Radu Tudoran ar însemna nu numai readucerea în contemporaneitate a unui dintre marii prozatori români contemporani, care au slujit cu devoțiune literatura noastră timp de o jumătate de veac, ci o datorie față de cultura română. ■

La bătrânețe

spune că a fost trimis în iunie 1941 în Bulgaria ca să facă o anchetă despre partidul comunist bulgar și a publicat o parte din raportul de agent în *Curentul*. În timpul războiului, el s-a apucat de literatură antisovietică, încercând să acopere bestialitățile comise în Uniunea Sovietică de bandele ciotopitoare hitleriste cu romane sentimentale și ieftine. Radu Tudoran este unul dintre scriitorii propagandei criminale hitleriste. Ce caută această pleiadă de slugi culturale, care s-au închinat hitlerismului, ce caută acești proslăvitori ai războiului hitlerist la *Revista Fundațiilor Regale*? Și într-adevăr, dacă un roman, *Fiul risipitor*, a apărut în 1947, înscriindu-se în aceeași viziune tragică asupra destinului feminin, cavalcada nenorocirilor abătându-se asupra eroinei ori de câte ori viața i se însenina și părea să intre pe făgașul liniștii și al împlinirii, numele lui practic dispăruse. Dacă n-ar fi fost cele câteva traduceri din literatura rusă și sovietică, nimeni nu mai știa că exista Radu Tudoran, care în 1944 împlinea 34 de ani. Mai ales că romanele scrise în perioada războiului nu se reeditau, iar *Un port la Răsărit* a rămas interzis până la 22 decembrie 1989, nefiind permisă nici republicarea cronicilor din anul 1941, cum s-a întâmplat cu seria operelor critice ale lui Perpessicius. Și atunci, în anii aceia

de restriște, Radu Tudoran a făcut ceea ce a făcut întotdeauna: a stat la masa de scris. A alcătuit un roman care continua, într-o altă gamă, ceea ce scrisese și până atunci: dorul spațiilor nemărginite, evadarea din lumea de fiecare zi către orizonturi infinite.

Așa a apărut, în 1954, *Toate pânzele sus*, primul mare succes al literaturii de după 1948, dar care nega această literatură din toate punctele de vedere; de la „tematica” ce țintea scriitorul în țarcul gospodăriilor colective, al uzinei și al minci, până la tipul eroului, care nu putea să aparțină decât proletariului, țăranelui muncitor sau intelectualului progresist. Și ca un corolar, scriitura purta pecetea unui profesionist, unui artizan care, fără să fie un calofil, nu obosea revenind neconținut asupra textului, în succesele lui variante.

A fost un succes uriaș. Generațiile mai vârstnice erau bucuroase să reîntâlnească scriitorul atât de iubit, pe care nu îl uitaseră. Cei tineri descopereau un scriitor altul decât

cei ce ocupau scena cu o maculatură situată în afara literaturii. Impropiu numit roman pentru tineret, *Toate pânzele sus* a însemnat un reviriment al literaturii adevărate și l-a adus din nou pe Radu Tudoran în centrul atenției publice. Mai puțin a criticii, care în mare parte l-a ocolit, așa cum arăta academicianul Eugen Simion.

Radu Tudoran a continuat să scrie, să aibă succes cu o literatură de calitate, cititorii reținând cărțile lui în arhiva sentimentală, pe care timpul n-a condamnat-o la uitare. Și aici mărturia domnului academician Muger Isărescu din seara care ne-a prilejuit aceste rânduri este cât se poate de prețioasă pentru aria largă a publicului care, din adolescență și tinerețe, a crescut și a rămas credincios cărților sale.

Cvasităcerea criticii îl surprindea și după cum mi-a spus nu numai o dată nu-și putea explica de ce cărțile sale atât de cerute nu rețineau atenția decât unui

număr restrâns de critici. Izolarea scriitorului a jucat, fără îndoială, un rol în această rezervă a criticii. Nu a făcut parte din grupuri și grupări. În Consiliul Uniunii Scriitorilor, unde era ales tocmai pentru că nu aparținea unora sau altora, așa cum s-a spus și în timpul scurtelor alocuțiuni, lua rar cuvântul, vorbea

Trupele române defilează pe străzile Chișinăului, în vara lui 1941

Ecouri

Statornic cititor și colaborator al revistei noastre, domnul Valeriu Avramescu, din Constanța, este și un pasionat filatelist și colecționar de cărți poștale ilustrate. Ne trimite cu regularitate fiecare nouă apariție a elegantului Magazin filatelic, scos de Asociația Filateliștilor conștanțeni. În 2006, colaboratorul nostru a publicat și un frumos album, Brăila modernă. Cărți poștale ilustrate. Sunt reproduse, din colecția proprie, un mare număr de ilustrate având ca subiect Brăila, orașul natal al autorului.

Din aceeași pasiune pentru istoria brăileană, domnul Avramescu a adunat de-a lungul anilor nenumărate știri și informații legate de trecutul acestui oraș, de oamenii lui, de personalitățile care au trecut pe aici. În completarea articolului domnului Gabriel Badea-Păun despre un turneu al mării actrițe franceze Sarah Bernhardt în România (Magazin istoric, nr. 6/2007), colaboratorul nostru ne trimite aceste informații mai puțin cunoscute.

SARAH BERNHARDT LA BRĂILA

Ziarul *Mesagerul Brăilei*, din 8 noiembrie 1888, anunța apropiata sosire a celebrei Sarah Bernhardt astfel: „Publicând mai la vale programul acestei reprezentațiuni, angajiem publicul brăilean a nu pierde această frumoasă și rară ocaziune de a vedea pe marea artistă care a făcut admirațiunea lumii întregi. În Sala Rally ea va da o reprezentație care va avea loc în seara de vineri 18 noiembrie, cu piesa *Dama cu camelii*, dramă în cinci acte de dl. Alexandru Dumas fiul.”

Afișul acestei „reprezentațiuni” confirmă data când a avut loc spectacolul. Prin urmare, turneul actriței s-a desfășurat în anul 1888 (și nu 1889), fiind încheiat cel mai devreme pe 18 noiembrie (și nu pe 15 noiembrie). Actrița avea 44 de ani, și nu... 50 trecuți.

Sarah Bernhardt a mai jucat în Brăila și în anul 1904.

Într-o scrisoare a Ceciliei Ștefănescu-Goangă, mama baritonului Petre Ștefănescu-Goangă (1902-1973), către Lucia Cerveniharden, aflată la Paris, ambele celebre pianiste ale vremii, aflăm unele informații privind prezența actriței franceze la Brăila. „Anume mi-am rezervat la sfârșit vestea mare care te va bucura mult – scrie Cecilia Ștefănescu-Goangă. După o baterie de scrisori, am reușit să o aduc la Brăila pe Sarah Bernhardt. A fost oaspetele meu și a locuit la noi o săptămână. Mi-a lăsat un portret al ei cu dedicație pe care l-am pus alături de fotografiile cele mai

dragi mie. Am devenit bune prietene și sper să-i întorc, cât mai curând, vizita ei la Paris. Atunci voi trece și pe la tine, poate te aud într-un recital. La Brăila a jucat la 20 noiembrie *Tosca*, de Victorien Sardou. A fost superbă. O adevărată lecție de teatru. Au venit să o vadă și de prin orașele apropiate. A trebuit să dea două spectacole, deoarece, în prima zi, casa de bilete a fost, pur și simplu, asaltată și oamenii au continuat să ceară bilete ore în șir, după ce acestea au fost epuizate. Se auzeau vocile celor de la casa de bilete până în sala de spectacole. Le-a auzit cred și ea. Ele nu au încetat decât după ce actrița a promis că va mai juca încă un spectacol.” Scrisoarea este datată 22 decembrie 1904.

Intr-o superbă carte poștală ilustrată, tipărită de Editura Librăriei N.D. Chrisoverghis, din Brăila, păstrează imaginea clădirii de pe strada Regală unde a avut loc spectacolul. Un edificiu poartă denumirea Teatrul Ralli. Acesta a devenit mai apoi Teatrul Regal, Comunal, de Stat, iar în prezent poartă numele mării actrițe Maria Filotti (1883-1956), născută la Brăila. Pe colțul clădirii se distinge chiar afișul pentru reprezentația cu *Tosca*, în care a jucat Sarah Bernhardt. Ilustrata a fost realizată la începutul anului 1905, cu clișeu din anul anterior. ■

Teatrul în care a jucat celebra actriță

Valeriu AVRAMESCU

ISTORIC SAU ROMANCIER?

„Cultura bate criza“ (CuBaCri) este un pariu lansat de domnul profesor Sorin Alexandrescu și pe care, cel puțin până acum, pare să-l fi câștigat. La fiecare dintre conferințele organizate în Aula Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I“ sala s-a dovedit neîncăpătoare. Această serie de conferințe este posibilă datorită colaborării dintre Centrul de Excelență în Studiul Imaginii (CESI) de la Universitatea din București, Fundația Spandugino, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I“ și Forum Auto Importator Volvo.

În seara zilei de 30 noiembrie, anul trecut, invitat a fost Hayden White, de la University of California, Santa Cruz. Profesorul american, născut în anul 1928, s-a impus în anul 1973, cu lucrarea *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (Metaistoria: Imaginația istorică în Europa secolului al XIX-lea). El propunea reîntoarcerea la textul istoric și susținea că tehnicile pe care istoricul și scriitorul cu imaginație le folosesc pentru a-și alcătui discursul sunt aproape identice, oricât de diferite ar putea să pară. Potrivit lui White, istoricii își încep munca alcătuiind o cronică a evenimentelor care urmează să fie organizate într-o poveste coerentă. Urmează procesarea materialului într-o urzeală care este argumentată ca o expresie a unei ideologii. Munca istoricului este, potrivit lui, o structură verbală, în forma unui discurs de proză narativă, care se dorește un model sau o icoană a unor structuri și procese din trecut. Drept urmare, nu ar exista o prea mare diferență între un roman istoric și un studiu de istorie. Un istoric american i-a replicat că lucrarea sa este o analiză strălucită a tehnicilor retorice ale istoricilor din secolul al XIX-lea, dar White pare a fi prea puțin familiarizat cu lucrările istoricilor de azi.

Hayden White a primit, joi, 2 decembrie 2010, titlul de Doctor Honoris Causa al Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București.

Prin amabilitatea domnului profesor Sorin Alexandrescu, i-am putut adresa lui Hayden White, la finalul conferinței susținute la București, două scurte întrebări.

Dorin MATEI

– Domnule profesor, în ce măsură modifică istoricul istoria atunci când o scrie?

– Cred că tânăra generație de istorici face multe lucruri în mod diferit de cum le făceam noi. În ce măsură schimbă ei istoria? Dar noi nu știm ce este adevărata istorie până ce nu avem măcar o versiune a ei.

– Dar noi trăim istoria, deci ea există...

– Orice investigație istorică se bazează pe versiunile altor persoane despre evenimente...

– Există și documentele de arhivă, o categorie de mărturii mult mai importante decât memoriile sau alte relatări subiective...

– Da, documentele există, dar tot o persoană le interpretează, deci mereu oamenii sunt motivați să facă cercetarea pornind de la o altă relatare istorică, deci există întotdeauna o diferență între diferitele versiuni ale istoriei despre trecut și adevăratul trecut. Noi nu știm ce este trecutul real. Ceea ce fac istoricii este să revizuiască versiunea oficială. Fiecare nouă generație vine cu noi istorici, cu o nouă

versiune, bazată pe noi izvoare sau pe o nouă interpretare a celor deja cunoscute.

– Slujește la ceva cunoașterea istoriei?

– Nu știu dacă are vreun folos...

– Și atunci formula antică „Historia magistra vitae“ nu mai are sens?

– A fost o formulă utilizată în trecut, când istoricii considerau istoria o știință morală. După ce istoria a devenit cu adevărat o știință, în secolul al XIX-lea, fiind folosită în universități pentru pregătirea diplomaților, s-a spus că istoria este cea mai bună politică. Astăzi nu se mai spune așa ceva.

41.596 al M.A.N., Cabinetul Ministrului, Secția Prizonieri a trecut, cu organizarea și încadrarea, la Subsecretariatul de Stat al Armatei de Uscat.

La prânz ciorbă, seara - ciorbă

În ceea ce privea strict condițiile cazării, prizonierii sovietici din România nu s-au bucurat încă de la începutul captivității de același regim alimentar cu cel al armatei române. La 8 iulie 1941, Direcția Intendenței a stabilit regimul alimentar al prizonierilor, el trebuind respectat și de proprietarii cărora le-au fost repartizați prizonieri la munci agricole. Exista o diferență a alocăției de hrană între prizonierii care nu lucrau (22 de lei/zi) și cei repartizați la munci (30 lei/zi), cei din urmă beneficiind de aceeași alocăție ca și trupele care asigurau paza depozitelor. La începutul războiului, alocăția de hrană pentru prizonierii ofițeri a fost stabilită la 35 lei/zi, la care s-au adăugat 3 lei pentru tutun și 2 lei pentru întreținere. În ianuarie 1943, alocăția le-a fost crescută, fiind egală cu a elevilor din școlile militare: 90 lei/zi. După vizita din mai 1943, de la Lagărul Maia, a delegaților Comitetului Internațional al Crucii Roșii (C.I.C.R.), raportul a consemnat că hrana era bună. În decembrie 1943, prizonierii ofițeri internați în Lagărul

Calafat își puteau fixa singuri meniul, în limita alimentelor și a rațiilor, bucătarul șef fiind chiar unul dintre ei. De exemplu, în ziua inspecției unui ofițer de la Corpul 1 Armată, prizonierii ofițeri aveau la prânz ciorbă de mazăre, tocană, mămăligă cu brânză, iar, seara, ciorbă de varză cu cartofi și arpacaș prăjit cu slănină.

Odată cu venirea iernii anului 1942, hrana s-a dovedit insuficientă, contribuind la scăderea imunității. Din martie 1942, situația s-a îmbunătățit considerabil, în urma măsurilor luate de autorități (înlocuirea comandanților de lagăre, mărirea alocăției de hrană a tuturor prizonierilor la 30 lei/zi). S-a ajuns chiar la arendarea de terenuri lagărelor de prizonieri, pe care au fost amenajate grădini de zarzavat, totalul suprafeței cultivate ridicându-se la 185 ha (de pildă, Lagărul nr. 4 Vaslui avea 21 ha de grădină). Pentru prizonierii bolnavi, în aprilie 1943, a fost stabilit un regim alimentar special.

Starea sanitară a prizonierilor a evoluat direct propor-

țional cu situația cazării și a echipamentului. Răcirea vremii a contribuit la apariția epidemiilor, soldate cu numeroase victime. S-au înregistrat, de pildă, în decembrie 1941, cazuri de îmbolnăviri la 40% din efectivul prizonierilor Lagărului nr. 2 Vlădeni. În cazul mortalității în rândul prizonierilor, Lagărul de la Crăciunești (*Magazin istoric*, nr. 3/2010) a condus detașat în topul sumbru realizat de autorități, în ianuarie 1942 fiind consemnate 413 decese, aproximativ 24% din efectiv. Până la 23 august 1944 s-au înregistrat 5.221 decese.

Așa da..., așa nu...

O situație bună s-a înregistrat, aproape încă de la înființare, în Lagărul nr. 6 Calafat (octombrie 1942). La 8 decembrie, delegatul C.I.C.R., Vladimir de Steiger, a făcut o descriere amănunțită a lagărului: „barăcile erau bine construite”, „cu bucătării în stare excelentă”, existau „băi rușești cu aburi”, o biserică, un cor și un teatru al prizonierilor. În ziua inspecției, în lagăr se înregistrau 2.150 ofițeri și 530 soldați prizonieri. Asistența medicală era asigurată de un medic român, ajutat de 15 medici prizonieri și un dentist. Exista chiar și un atelier de croitorie. Preocuparea principală a autorităților române a rămas, în mod constant,

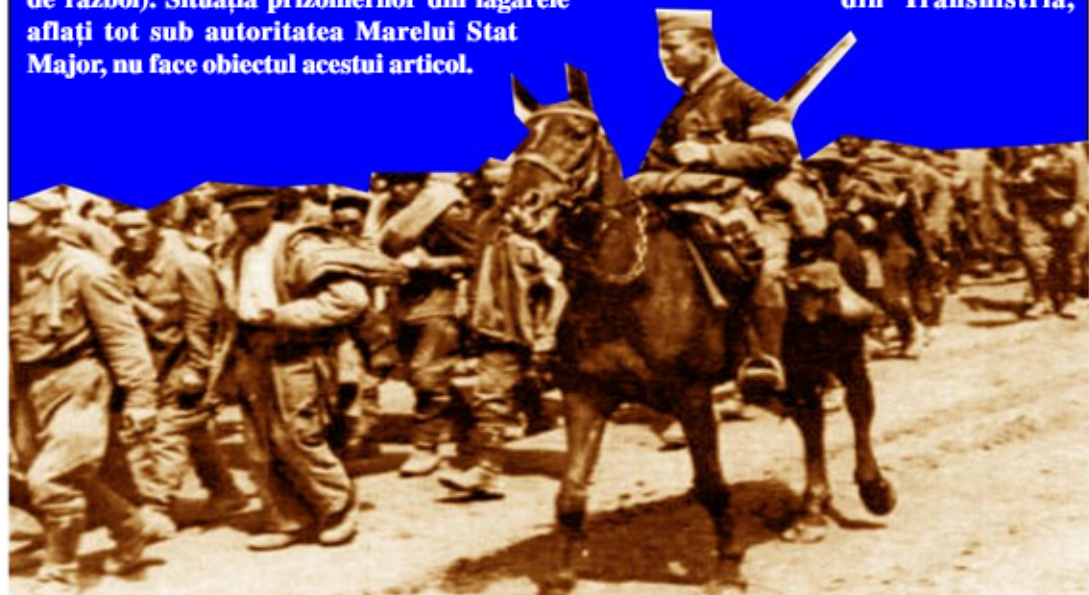

Nunțul Apostolic Andrea Cassulo (în mijloc)

PRIZONIERI SOVIETICI ÎN ROMÂNIA

VASILE GABRIEL

Statutul prizonierilor sovietici din România a reprezentat un subiect puțin abordat de istoriografia română, cu toate că numeroase informații se păstrează în documentele din Arhivele Naționale Istorice Centrale sau Arhivele Militare Române (Fondul 948 Prizonieri de război). Situația prizonierilor din lagărele din Transnistria, aflați tot sub autoritatea Marelui Stat Major, nu face obiectul acestui articol.

Numărul mare de prizonieri sovietici din România le-a creat dificultăți autorităților române, care s-au trezit, în 1941, că nu aveau, un plan bine pus la punct pentru rezolvarea acestei probleme. Totuși, încă din 1926, Marele Stat Major elaborase unele *Instrucțiuni provizorii asupra prizonierilor* (nr. 2.435), potrivit cărora administrarea lagărelor ar fi fost încredințată Comandamentelor Teritoriale, iar mobilizarea personalului de conducere și de pază ar fi revenit Inspectoratului General al Jandarmeriei.

Din iunie 1941, Comandamentul Forțelor de Apărare

Interioară, în frunte cu Hariton Dragomirescu, a fost însărcinat cu organizarea și coordonarea activității lagărelor de prizonieri. Fondurile necesare funcționării lagărelor urma a fi asigurate de Direcția Superioară a Intendenței, iar Direcția Domenii Militare și Secția a 4-a a Marelui Stat Major oferea materialele necesare amenajării.

Începând cu luna septembrie a anului 1941, în România au funcționat nouă lagăre, efectivul de prizonieri, la 2 octombrie 1941, fiind de 30.733 trupă, dintre care 5.843 români, 12 subofițeri și 226 ofițeri. Până în august

1944, numai pentru echiparea prizonierilor, s-au cheltuit 2,5 miliarde lei!

Pentru o comandă unitară, la 6 noiembrie 1941, a luat ființă Comandamentul Lagărelor de Prizonieri, în frunte cu colonelul Ion Stănculescu, care a depins, în mod direct, de Marele Cartier General. În aprilie 1942, Comandamentul Lagărelor de Prizonieri și-a schimbat denumirea în Secția Prizonieri de Război, având aceeași structură, dar cu atribuții sporite în privința încadrării lagărelor cu ofițeri și subofițeri, evidenței, cazării și pazei prizonierilor. La 18 septembrie 1943, prin Ordinul nr.

adus un preot, care a ținut o slujbă în limba română, iar o parte a prizonierilor, ce erau repartizați la munci, a fost dusă, duminică, la biserică.

Preotul confesor al tuturor lagărelor de prizonieri din țară a fost căpitanul Octavian Chihaiciuc, din Bucovina, insuficient însă pentru cerințele prizonierilor. Situația a determinat autoritățile române să aducă, din Transnistria, preoți cunosători ai limbii ruse, cum a fost cazul preotului Petru Adamov, care, la 27 februarie 1943, a fost trimis în Lagărul Budești, pentru a oficia slujbe în limba rusă. La Lagărul nr. 6 Dornești slujbele au fost ținute de preotul Garnizoanei Rădăuți, care, la 7 decembrie 1941, a ținut chiar și o predică în limba rusă, după slujbă, unii dintre prizonieri nebotezați cerând să primească taina botezului.

Un moment important l-a reprezentat și sfințirea capelei din Feldioara, de către Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, la 3 octombrie 1943, acțiune relatată și în paginile *Universului*. Câteva zile mai târziu, la 8 octombrie, în aceeași publicație a apărut un articol întreg, intitulat *Lagărul de prizonieri de la Feldioara*, sub semnătura lui Leontin Brudășcu, cu un subtitlu sugestiv: *Viață nouă pentru oamenii înțorși la Dumnezeu. Semnificația înălțării unei capele*.

Slujbe religioase și conferințe

Printre alte activități educativ-propagandistice, s-a numărat și înființarea de coruri ale prizonierilor, cum au fost cele de la Lagărul Vlădeni, Calafat (unde a fost mutat și cel de la Lagărul Maia) și Timișoara. Prilej, încă o dată, de diferențieri printre prizonierii ateici și cei credincioși, după cum a atestat-o și raportul delegatului C.I.C.R., din decembrie 1943, cu privire la Lagărul de la Calafat, unde, în fiecare seară, prizonierii ofițeri anticomuniști se strângeau pentru a asculta rugăciunea *Tatăl nostru*, în timp ce ofițerii prizonieri comuniști convinși protestau împotriva rugăciunilor...

De asemenea, prizonierilor li s-a oferit posibilitatea de a citi ziare și broșuri, special editate pentru ei încă din martie 1942, când au fost trimise lagărelor 48 de exemplare ale ziarului *Klici* în limba rusă și 72 exemplare din *Nova Dova*, în limba ucraineană.

Contraofensiva sovietică, declanșată la 19 noiembrie 1942, a dus la introducerea unor noi activități de propagandă. Un an mai târziu, la 14 octombrie 1943, Marele Stat Major a cerut intensificarea activității de reeducare a prizonierilor din lagărele din România, demarându-se, astfel, o intensă activitate de propagandă, vizând, în special, dreptul de proprietate sau războiul de expansiune al Uniunii Sovietice. În noiembrie 1943 la Lagărul nr. 10 Corbeni, inginerul Vlad Cozaciuc a ținut o conferință, în limba rusă, despre *Proprietatea individuală și proprietatea colectivă*, la care au asistat 1.000 de prizonieri. În cadrul conferinței lui Petre Cazacu, ținută la Lagărul Calafat, cu tema *Imperialismul rusesc și războiul actual*, s-a observat că, printre prizonierii ofițeri, se puteau identifica cel puțin trei categorii: fanaticii comuniști (150-200 prizonieri); fanaticii anticomuniști (150-200) și „neutrii oportuniști” (800). Separarea a fost evidențiată chiar și prin cazarea diferită,

prizonierii anticomuniști declarându-se mulțumiți de tratament, unii dintre ei dorind chiar să obțină cetățenia română, fiind foarte conștienți de riscurile repatrierii în Uniunea Sovietică. Propaganda anticomunistă s-a făcut mai ales prin intermediul preoților. La 19 martie 1944, preotul

... duși la muncă...

îmbunătățirea condițiilor din lagăre. Și asta, în ciuda lipsei garanțiilor umanitare (Uniunea Sovietică nu ratificase Convenția de la Geneva, din 1929). Încă din 1941, mareșalul Antonescu a ordonat ca „Statul Major al Armatei să facă maximum omenesc posibil să nu fie ținuti în condițiuni sălbatice”.

Cum nu s-a putut realiza, peste noapte, o îmbunătățire substanțială, s-a încercat compensarea, cu predilecție prin conferirea libertății activităților religioase. Uneori, s-a recurs și la unele măsuri de-a dreptul ilare: lipsa efectelor a determinat autoritățile să echipeze prizonierii cu unele românești reformate și degradate, ce necesitau reparații în atelierele înființate în fiecare lagăr. Pentru a nu fi confundați cu santinelele, prizonierilor urma să li se aplice un semn distinctiv (un cerc cu tuș negru). La 25 octombrie 1941, din cei 28.303 prizonieri doar 12.906 erau complet echipați.

Reîntoarcerea la credință

Convențiile internaționale (Anexa Convenției de la Haga și Convenția de la Geneva) le-au acordat prizonierilor dreptul de a-și exercita cultul religios, cu condiția să se conformeze măsurilor de ordine prescrise de autoritatea militară. În România, s-a autorizat exercitarea

funcției religioase a preoților prizonieri în rândul coreligionarilor; desigur, cu un scop pur politic: s-a ținut cont de faptul că prizonierii veneau din Rusia Sovietică, unde ideologia comunistă nu lăsase nicio libertate cultului religios.

Autoritățile române au fost interesate cel mai mult de prizonierii de origine română din Basarabia și Nordul Bucovinei, pentru care au elaborat programe de educație cetățenească și religioasă, ce se desfășurau duminica, în timpul liber. Programul de reeducare cuprindea patru subiecte: educația națională (origini, domnitori, Unirea, luarea Basarabiei în 1941), cu „menirea de a da o pildă din fiecare subiect prin care să dezvolte naționalismul românesc”; educația religioasă (sub formă de predici, la bisericile unde erau duși prizonierii sau în lagăre); educația cetățenească (națiunea română, drepturi și îndatoriri, disciplina și ordinea socială, respectul față de legi și conducătorii țării); educația igienică (noțiuni

de anatomie, curățenie corporală, doctori și doctorii, boli molipsitoare, curățenia casei).

În lagărul de la Vlădeni, unde au fost numeroși prizonieri de origine română, programul de reeducare de duminică conținea două părți: dimineața, o parte a prizonierilor mergea la biserică din Vlădeni, iar, alta, însoțită de un ofițer al trupei de pază, mergea prin comună, pentru a vedea gospodăria, curtea, traiul, pământul țărânului român. Programul dura două luni, pentru ca fiecare prizonier să poată face turul complet. A doua parte se desfășura după-amiază, când opera de reeducare se făcea în aer liber, pe iarbă. Pentru duminica din 21 septembrie 1941, programul a fost următorul: orele 15.00-15.40 slujba religioasă pentru toți prizonierii; 15.40-16.00 conferința locotenentului Sfârlează, despre istoria Basarabiei; 16.00-16.10 o poezie spusă de un prizonier; și apoi, până la 16.30, se cântau cântece românești de către prizonieri. Între 16.30-

17.00 urma conferința preotului confesor al lagărelor. Duminica se încheia cu Imnul Național. Un rol important l-a avut și construirea de casele în lagăre. După cum o atestă documentele de arhivă cercetate în Arhivele Militare Române, la 1 august 1941, la Sublagărul Fierbinți (prizonieri ofițeri) a fost

Prizonieri sovietici în Ucraina...

Pe lângă multele cârciumi, pivnițe și hrube, în care o lume piedută se „otrăvea” cu diverse băuturi, au mai existat la noi și altele, care merită un cuvânt de amintire, pentru că erau locuri de adunare și de petrecere a boemei de pe vremuri.

CÂRCIUMI BUCUREȘTENE DE ODINIOARĂ

IONEL ZĂNESCU

● Cum se făcea târnosirea mangalului ● Cartierul general al gazetarilor și scriitorilor ● Masa vânzătorilor și mincinoșilor ● O tocană de berbec și o „baterie cu două tunuri” ● Ghiveci de mure ● Dovlecei cu iaurt, adică „beizadea în fustanelă” ● Se bea ca la Paris ● Locul unde prefectul recruta „cetățeni indignați”

Bucureștii erau vestiți prin mulțimea cârciumilor, răspândite în zonele centrale ale orașului, dar și pe ulițele de la periferie. Spre exemplu, în „Cartierul Veseleii” exista în medie câte o cârciumă la 100 de locuitori. De aici, probabil, și numele cartierului.

Cârciuma lui Smarandache era bine cunoscută în București, la mijlocul secolului al XIX-lea. Se afla în preajma Bărăției și se pare că,

după obiceiul vechi, era instalată într-o pivniță. Aici se întâlneau ziariștii și boltașii (negustorii) respectabili din zona Sf. Gheorghe Nou. Printre aceștia putea fi văzut și bogatul negustor Tudor Hagi Tudorache (*Magazin istoric*, nr. 2/2005), care avea numeroase prăvălii cu mărfuri, multe importate de la Lipsca (Leipzig).

Ceilalți clienți ai lui Smarandache, oameni de condei, iscodiseră un fel de petrecere bahică, poreclită „târnosirea

mangalului”. N.T. Orășanu, renumit gazetar și pamfletist, atribuia, în glumă, unui confrate care avea de gând să scoată o revistă, *Felinarul*, calitatea de membru al societății „Târnosirea mangalului lui Smarandache”. Iată și decorul în care se oficia ritualul târnosirii. În fund, cârciuma avea un raft, pe care erau așezate, pe două rânduri, butoaiele cu anason, țuică, tescovină, votcă, „rachiu de bucate” și altele.

Petru Adamov a ținut două predici, cu temele: *Adâncă credință strămoșească și politica anticreștină bolșevică* (la Societatea Italo-Română) și, respectiv, *Creștinismul este cel mai înalt grad de dragoste între oameni* (la Fabrica Vulcan, unde fuseseră repartizați prizonieri sovietici).

Pe lângă propaganda legată de religie și caracterul antibolșevic, autoritățile române au dat importanță și discursului centrat pe respectarea convențiilor internaționale. Ziarul *Săptămâna Olteniei* a precizat, de pildă, la sfârșitul lunii octombrie 1943, după vizita mareșalului Ion Antonescu la Calafat, că lagărul „mărturisește nu numai respectul îndatoririlor internaționale și al omeniei românești prin bunăstarea tratamentului, hranei și echipamentului captivilor, dar și aspectul general al localurilor și al prizonierilor dovedește energia, tactul și priceperea ofițerului comandant”.

Momente extrem de prielnice pentru intensificarea propagandei au fost și vizitele delegaților C.I.C.R. și ale Nunțiului Apostolic. La sfârșitul anului 1943, în numele Nunțiului Apostolic Andrea Cassulo, colonelul Al. Marin a cerut autorităților permisiunea de a le împărți celor 630 de prizonieri, care lucrau la construcția

unui tunel de cale ferată, câte o iconiță, țigări și un sfert de litru de vin. De asemenea, a mai fost solicitată prezența unui reporter fotografic de la Ministerul Propagandei și, bineînțeles, imortalizarea vizitelor „în părțile în care interesează propaganda românească”, un exemplar urmând a fi trimis și la Vatican. Autoritățile române nu numai că au pus la dispoziția Nunțiului Apostolic mijloace tehnice pentru surprinderea activității din lagăre, cu ocazia vizitelor, dar au dispus și realizarea unui film propagandistic, care urma să se difuzeze atât în România, cât și în Transnistria.

Cât a fost ficțiune și cât adevăr în toate acele demersuri?... Desigur, prizonierii ofițeri au beneficiat de un tratament mai bun decât cel al prizonierilor trupă. Însă lipsa unui plan bine pus la punct vizând efectiv cheltuielile cu prizonierii, alături de situația economică a României, dar și corupția existentă chiar la nivelul administrației au creat reale probleme în asigurarea

unor condiții civilizate de viață prizonierilor sovietici.

Exemplele de corupție pot fi numeroase, una dintre cele mai evidente dovezi fiind „economii” comandanților de lagăre. De pildă, la Lagărul nr. 10 Alexandria (înființat la 6 septembrie 1941, prizonierii fiind adăpostiți în cazarma „Alexandru Ghica”, cu o capacitate de 3.000 de persoane), un control la începutul lunii decembrie 1941 arăta că „economii” făcute de comandantul Lagărului creaseră probleme în privința alimentației prizonierilor. În plus, mai mult de jumătate dintre ei dormeau pe jos, pe pământul gol, deoarece paiele nu se puteau găsi în zonă, iar scândurile erau insuficiente. Instalarea barăcilor pe un teren predispus inundațiilor a făcut ca, pe perioada iernii, în barăci să fie multă umezeală și foarte frig, cele două sobe fiind insuficiente, condițiile improprii mai fiind generate și de lipsa de lumină și aerisire din barăci. În mai 1944, vizita a doi delegați ai C.I.C.R. a înregistrat îm-

bunătățiri substanțiale: barăcile erau bine încălzite, prizonierii beneficiind de lumină electrică și instalații de duș, cu apă caldă o dată pe săptămână. Fiecare baracă avea pereții de lemn căptușiți și dușumea pe jos, la infirmerie lucrau zece medici, dintre care șase erau prizonieri. ■

... și în timpul unei inspecții, mai 1943

plat cu mai sus-amintita „baterie“, alcătuită din sticla cu vin și cea de borviz; cu cârnatul mic de atunci numit „mititel“; cu cârnatul mare, în piele, poreclit „patrician“.

Toboc a fost un cârciumar tot de prin părțile Bărăției. Pe numele lui de acasă era Petre. Cine cunoștea cârciumile și drumul lor ne asigură că la Petre Toboc era vadul birjarilor. Și mai era o vorbă, printre invitați: că acolo unde trăgeau birjarii și popii, era o tescovină ce nu se mai pomenise. La Toboc era întotdeauna aglomerație. Se bea de-a-n picioarele, ca la Paris, în bistrouri, „au zinc“ (la tejghea). Cine nu era prea grăbit sau avea o sete mai accentuată, până să se repete comanda, își mai făcea de lucru cu o coadă de șalău rumenită, în boia de ardei, sau cu niște lapți ori cu

o felioară de pastramă de capră încă „nedată la țap“.

Cârciumi erau multe în București și ar fi de spus câte ceva și despre „Sarmauă ideală“, „Bolta rece“, „Curcă“ sau „Matache Fleșcăiul“.

Cârciuma lui Niță Berechet se găsea pe strada Popa Nan și i se dusese buhul, fiindcă era o cârciumă, ca să spunem așa, eminent electorală. Aici era statul major al „colectiviștilor“ din culoarea de negru, unde se întocmeau planurile de bătaie... și încă, ce mai bătaie. Celebrul prefect liberal Radu Mihai, zbirul de spaimă, la Niță Berechet descăleca pentru a recruta din mahala cetele de „cetățeni indignați“, dar foarte ascultători de cuvântul prefectului.

Leul și cârnatul era o cârciumă situată pe strada 11

Iunie, în calea cortegiilor mortuare aflate în drum spre Bellu. La poartă, pe o firmă mare, luminată cu acetilenă, era zugrăvit un prăpădit de leu, căruia i se adăuga, spre compensație, între dinții rânjiți, un cârnat imens. Cârciuma era într-o grădină, unde se întâlneau și „cabine“, ce se înșirau precum chiliile la mănăstire.

C*ârciuma lui Moș Pascali* se afla în mahalaua Tîrchileștilor, una dintre cele mai habotnice din oraș, adică mai înrădăcinată în obiceiuri apărute cu harțag. La cârciuma lui Pascali veneau oamenii cunoscuți, precum Caragiale, Sadoveanu, G.D. Pallade, istoricul D. Onciul, ziaristul Al. Ciurcu, D.A. Sturdza. Toți erau atrași de vinul pelin renumit, de țuica curată și de covrigii proaspeți. ■

IONEL ZĂNESCU (n. 18 iulie 1948), muzeograf la Muzeul Municipiului București, s-a stins la 15 decembrie 2010, răpus de o boală nemiloasă. A făcut-o discret și demn, așa cum a petrecut fiecare zi printre noi.

Ionel Zănescu a fost un iubitor al istoriei și tradițiilor neamului românesc, un om puternic. Până în ultima clipă s-a dedicat Muzeului Municipiului București, căruia i-a închinat peste 30 de ani din viață, pasiunea, talentul și marea putere de muncă, concretizate în numeroase expoziții, studii, articole, conferințe, simpozioane, cataloage de colecții. Preocupările sale au îmbrățișat o tematică vastă din istoria Bucureștiului: istoria artei, memorialistică, numismatică, arhitectură și urbanism, moravuri, obiceiuri și mentalități.

Celor care doresc să facă o incursiune în trecutul urbei nu pot decât să le recomand să studieze documentarele edilitar-urbanistice, repertoriile monumentelor istorice sau să se delecteze cu istoriile temeinic documentate ale profesorului Ionel Zănescu, dedicate vieții de Curte, alaiurilor domnești, dar și vieții de mahala bucureșteană, tipurilor sociale, îndeletnicirilor cotidiene, comerțului și transporturilor.

O candelă va rămâne veșnic aprinsă în inimile noastre pentru sufletul lui. Dumnezeu să-l ierte și să îl odihnească în pace.

Rămas bun, domnule profesor Ionel Zănescu!

Dr. Camelia ENE,
muzeograf, Muzeul Municipiului
București

Toamna, când dădea frigul și începea să fiarbă vinul, era vremea târnosirii mangalului, adică a inaugurării petrecerilor cu fripturi și vin nou. Manifestarea începea cu cel care o făcea pe popa: „Din tinerețele mele/ multe oale și ulcele/ Se luptă cu mine/ Și ele mă sprijinește./ Mă înveselește/ Și-mi aduce bine“.

La care dascălul răspundea: „Ulcico cu dulce glas/ Nu mă îndur să te las/ Când mă săruți tot în nas/ Eu însă când te ridic/ Tu cânti cu lic, lic, lic/ Pân nu rămâne nici un pic“.

În cursul ritualului probabil tot pe versurile cânteceilor de proveniență antonpannească era pomenit cu recunoștință și Stoian vierul, care purtase de grijă podgoriei. Cei vreo 50 de protagoniști la târnosire erau îmbrăcați amestecat, unii nemțește, alții în haine lungi, tradiționale, cu anterie vârgate de demicoton, scurteică până-n talie, îmblănită, peste care venea o giubea de postav. Pe cap purtau cauc, iar în picioare iminei cu vârfurile ascuțite și cu ciucuri de lână roșie. La fiecare cântec se ridica ulcica cu vin și cum slujba ținea mult, se târnoseau mai întâi participanții și doar la urmă mangalul.

Iordache din Covaci a fost, între cele două războaie, un restaurant renumit, bine pus la punct, dar care nu mai avea comun decât numele cu cârciuma de lemn, de pe același loc, înființată în urmă cu 60-70 de ani. În acea baracă de scândură, acoperită cu o perdea de pânză, se stabilește cartierul general al gazetarilor și scriitorilor bucureșteni, pe lângă care se

mai adunau și oamenii politici.

Cârciuma aceasta o înființase un oarecare Ionescu și a fost o cârciumă ca oricare alta. Dar nepotul său, care a moștenit localul, Iordache Ionescu, a avut norocul sau priceperea de a-l ridica și a-l transforma într-un vad bucureștean.

La Iordache, obișnuirii aveau mesele lor rezervate, la care se întâlneau la anumite ore. Masa nr. 5 era a „societății literare“ din care făceau parte Hasdeu, Radu Rosetti, Filimon și I.C. Fundescu. Pe lângă ei activau și câțiva tineri debutanți. Masa nr. 6 era a vânătorilor, mincinoșilor, inventatorii de glume. În fruntea lor stau Mihalache Marghiloman, N.T. Orășanu, Gălășescu și alți câțiva mai puțin cunoscuți.

Aici, la Iordache, își împoviza Orășanu cronicile lui satirice, ritmate, iar Fundescu, tare pe cei 70 de lei pe care-i primea ca leafă de la *Telegraful*, stingea câte o „pri-

cină“ sau „focul central“. Doctorul Severeanu, medic tânăr și prieten cu gazetarii, îi făcea cinste cu mititei lui Emil Costinescu. Înainte de a ajunge „meleoner“, venea și Eliade Cârciumărescu, care punea mână de la mână cu prietenul său Dimancea, ca să mănânce împreună o tocană de berbec și să bea o „baterie cu două tunuri“. Curând după 1875, Iordache era renumit pentru patricienii lui în zeamă de carne, ca și pentru imensele lui fleici, al căror miros te îmbia de departe.

Se dusesse în tot orașul vestea că musai trebuia să bei vin de la Iordache, să mănânci ghiveci de mure de la Zisu și prune gătlănoase de la maiorul Pappasoglu. Erau câteva dintre delicatesele vremii și a nu te înfrupta din ele însemna să trăiești degeaba... Însă faima lui Iordache se datora obiceiului de a se da porecle felurilor servite pe farfurie sau la pahar.

Într-o zi, a catadicsit să intre la Iordache beizadea Mitică, adică prințul Dimitrie Gr. Ghica, fiul ultimului domn de dinaintea Regulamentului Organic. Venise și el la Iordache să vadă ce era acolo, de i se dusesse vestea. S-a așezat la o masă și a comandat niște do-vlececi cu iaurt. Băiatul care i-a luat comanda s-a dus la fereastră bucătăriei și a strigat: „O beizadea în fustanelă“. Auzind beizadea Mitică, lipsit de umor cum era, s-a ofensat și a părăsit țănoș restaurantul, în hohotele de râs ale celor de față.

Unele porecle scornite de Iordache au făcut epocă, rămânând până astăzi în vorbirea curentă. Așa s-a întâm-

La cârciumă

William Penn,
*cel care a primit un pământ american
ce se va numi Pennsylvania*

silite de populație, respectiv captivitatea babilonică a evreilor (587-538 î.H.) și împrăștierea lor în Imperiul Roman, în anul 73.

Invazii și mari descoperiri

Evul Mediu a început cu „marile invazii” de populații indo-europene (germanice și slave) din secolele III-VI, care au condus, apoi, la prăbușirea Imperiului Roman și la formarea unei prime Europe „a națiunilor”. Practic, incursiunile barbare s-au soldat cu o colonizare germană în unele regiuni ale Imperiului: Balcanii, Italia, Galia și Hispania. În secolul al VI-lea, germanicii din fostul Imperiu Roman de Apus reprezentau numai 5% din populație, fapt ce explică latinitatea francezilor, italienilor, spaniolilor și a portughezilor.

Al doilea val de migratori indo-europeni pe vechiul

continent a fost cel al iuților, angliilor și saxonilor în Marea Britanie, celtii fiind împinși spre Scoția, Wales, Cornwall și insulele nord-atlantice, și al vikingilor care, cu ale lor „corăbii lungi”, au invadat temporar Anglia și definitiv Normandia, au colonizat Islanda și Groenlanda, au descoperit America de Nord și au întemeiat un imperiu mediteranean cu baza în Sicilia și Italia de Sud. Al treilea val de migrație indo-europeană pe continentul nostru a fost acela al slavilor,

care au început a domina Europa de Est (Rusia, Ucraina, Bielorusia) și Centrală (Polonia, Cehia, Slovacia), precum și Balcanii (Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Croația, Slovenia, Bosnia și Macedonia).

Tot în Evul Mediu, expansiunea arabă (secolele VII-IX) a precedat așa-zisele migrații târzii ale populațiilor mongo-

loide turco-tătare. Pornite din stepile Asiei Centrale, ele au lovit China, Imperiul Bizantin, Rusia, Polonia și Ungaria, întemeind vaste imperii, precum cele ale lui Genghis Han (1206-1227), Kubilay Han (1260-1294), Tamerlan (Timur Lenk, 1370-1405) și al turcilor otomani. Încă dinaintea epocii

„marilor descoperiri” europene, în Africa Neagră s-a înregistrat marea migrație a populațiilor bantu care, începută prin anul 1000, din zona lacului Ciad, a ajuns până în sudul extrem al continentului.

La debutul epocii moderne, colonialismul a accelerat fenomenele migratorii. În secolul al XVI-lea, 240.000 de europeni au trecut în Americi, pentru ca, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Lumea Nouă să primească un aport demografic european de 50 de milioane de suflete. Prin emigrarea europenilor spre Americi, populațiile autohtone din Canada, S.U.A., Brazilia și Argentina au fost depășite numeric și, nu rareori, forțate să se retragă în zone aride, mai puțin favorabile dezvoltării umane. Fenomene identice s-au consemnat și în Australia, Noua Zeelandă, Asia de Sud-Est sau Polinezia.

Specificul migrațiilor moderne a fost dat de factori

*„Mayflower”, prima corabie cu emigranți
plecată spre America (reconstituire)*

MIGRAȚII ȘI MUTĂRI DE POPULAȚII

VICTOR IONESCU

Mișcările omului pe Terra reprezintă fenomene normale, însăși răspândirea speciei „Homo sapiens” fiind una dintre consecințe. Mișcările continuă și în vremurile noastre, sub forma atât a migrațiilor voluntare de la o regiune la alta sau de la o țară la alta (vezi masivele prezențe românești din Italia și Spania, după 1990), cât și a mutărilor forțate, cuantificate sub forma traficului ilicit de femei și copii, formă modernă a sclaviei.

În istorie, migrațiile masive au condus la popularea unor mari regiuni și chiar continente. Așa au fost, între altele, prima colonizare a Americilor, de către asiaticii veniți din nordul Chinei (20.000-13.000 î.H.); colonizarea greacă a Mediteranei (secolele VIII-IV î.H.); marile migrații indo-europene (germanici și slavi) din secolele III-VI, care au avut ca rezultat formarea majorității popoarelor Europei; colonizarea, de către malaezieni și polinezieni, a Pacificului, începând cu secolul al VII-lea; expansiunea arabilor în Orientul Apropiat și Africa de Nord, în secolele VII-VIII; răspândirea, în Asia de Sud-Est și Oceanul Indian, a indienilor, începând cu secolul al XI-lea, și a chinezilor, începând cu secolul al XIII-lea; așezarea popoarelor turce în Asia Centrală și în Asia Mică (secolele XIII-XIV).

Migrațiile umane au început cu ocuparea Africii de către „Homo sapiens”, acum 150.000 de ani, cu expansiunea omului din Africa, spre Asia și Australia, acum 40.000 de ani, din Asia, spre Americi, acum 20.000 de ani, și din Asia, spre Pacific, acum 2.000 de ani. Notăm, în rândul migrațiilor antice, colonizarea su-

dului Chinei și a Taiwanului, acum 8.000 de ani; ocuparea Indiei de către arieni (1700-1300 î.H.) sau mișcările indo-grecilor, indo-sciților, indo-parților și a kușanilor în Asia Centrală, începând cu anul 180 î.H. În Mediterana estică, expansiunea elenilor era deja un fapt împlinit în perioada anilor 1.000-750 î.H., Europa

continentală fiind dominată de neamurile celtice, iar Orientul Mijlociu de fluxurile popoarelor mării, semiților (sumerieni, asirieni, fenicieni, evrei și arabi) și indo-europenilor (hittiți, mezi și perși).

În același cadru istoric al Antichității, trebuie consemnate, pe baza unor dovezi scrise, și primele transferuri

Copii din Marea Britanie trimiși la muncă în Australia, în 1928

nou-veniți pe subcontinent au fost spaniolii lui Juan Ponce de Leon (1474-1521), în Florida (1513), și francezii lui Jacques Cartier (1491-1557), în Quebec (1535). Perioada colonială engleză a început cu „vechea imigrare” – între 1607 și 1776. Autorii ei erau britanici și nord-europeni. John Smith (cca 1580-1631) s-a instalat cu tovarășii săi în Virginia (1607), nava „Mayflower” (prima ambarcațiune cu imigranți ce a plecat spre America) și-a debarcat pasagerii în Noua Anglie (1620), iar quakerul William Penn (1644-1718) a primit de la rege un pământ american, ce se va numi Pennsylvania (1681). Primii negri au fost aduși în America de Nord în 1619.

În ajunul Războiului de Independență (1776-1783), 61% dintre americani erau englezi, 10% – scoțieni, welși și irlandezi, iar 9% – germani, lor adăugându-li-se un număr destul de important de olandezi și francezi. Între 1820 și 1880, au migrat peste Atlantic mulți irlandezi, goniți de foamea din insula de baștină; iar în anii 1850 și 1879, li s-au alăturat și mulți germani,

refugiați din motive politice. „Noua imigrare” în S.U.A. a avut loc în intervalul 1880-1924, ea atingând, între 1890-1900, uriașul procentaj de 52% nou-sosiți, față de „vechii americani”. Erau italieni, care murau de foame în Sicilia și sudul pe-

ninsulei; greci; chinezi și japonezi. În 1870, din totalul de 5,567 milioane locuitori, 1,8 milioane erau irlandezi, 1,6 milioane – germani și 555.000 – englezi, toți născuți în Europa. În 1910, din totalul de 13,5 milioane americani – 2,3 milioane erau germani, 1,3 milioane – irlandezi, 1,3 milioane – italieni, 937.000 – polonezi, 877.000 – englezi, 845.000 – austrieci și 495.000 – unguri.

Neglijată în trecut, contribuția asiaticilor la formarea națiunii americane a fost, astăzi, reconsiderată. Asiaticii au ajuns în America, în valuri, după 1848 (chinezii) și după 1860 (japonezii), îndeosebi prin California. Împotriva lor s-au produs violențe xenofobe și etnice. S-a ajuns până la interdicția de a se căsători cu femei albe sau la un proiect de lege vizând interzicerea intrării asiaticilor în California

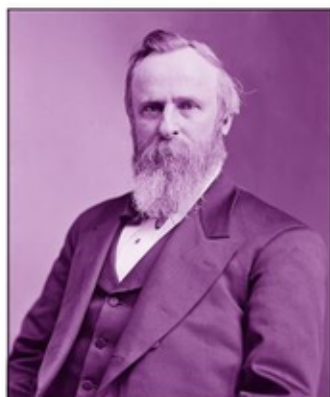
(1879), respins, prin veto, de președintele Rutheford Hayes (1877-1881). În 1870 și în 1907, S.U.A. au încheiat, cu guvernele Chinei, respectiv Japoniei, acorduri de limitare a emigrației spre America. În 1990, trăiau în S.U.A. 6,5 milioane de asiatici și 2,5 milioane de arabi. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, imigrația americană a avut ca principală sursă America Latină. Primii au fost – încă din 1920 – portoricanii. Ei au fost urmați de cubanezi, mexicani și alți hispanici, care reprezintă, astăzi, 11% din populația S.U.A. În 1990, statisticile consemnau 12,6 milioane mexicani, 2,2 milioane portoricani, 1,1 milioane cubanezi și 2,5 milioane de alți latino-americani.

Evacuare în numai 24 de ore!

Spațiul acestui articol nu ne permite să trecem în revistă prea multe exemple ale migrației umane în timp și spațiu, dar trebuie să ne referim la cea mai

Evrei așteptând viza pentru a emigra, la Consulatul Poloniei din Viena (1938)

**Președintele Rutherford Hayes
a respins proiectul de lege
vizând interzicerea
intrării asiaticilor în California**

economici. Ne referim la mutările masive și forțate de sclavi negri din Africa în Americi, la migrația forței de muncă rurale spre zonele industrializate (echivalând și cu urbanizarea), la mișcările transnaționale ale forței de muncă sau la migrările forțate, cauzate de războaie și politică: musulmanii – din Balcani spre Turcia; evreii europeni și nord-africani – spre Palestina; „rușii albi” – spre Europa de Vest și America; colonizarea rusească – în Țările Baltice, Ucraina, Basarabia, Asia Centrală și Siberia; și chineză – în Xinjiang-Uigură, Mongolia Interioară și Tibet

Al Doilea Război Mondial a produs serioase mișcări forțate de populație: refugiul evreilor din Europa ocupată de nașiști; trimiterea în lagărele germane de muncă a milioane de slavi; internarea la muncă forțată în U.R.S.S. a etnicilor germani din România, Cehoslovacia și Ungaria; exilarea germanilor de pe Volga și a tătarilor din Crimeea în Siberia și Asia Centrală etc.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-au produs noi fenomene migratorii, datorate crizei economice postbelice a Europei (cohorta de turci, iugoslavi și greci au mers la muncă în Vest, mai ales în Germania și Elveția), decolonizării (imigrări masive în Marea Britanie și Franța) și sfârșitului comunismului, milioane de est-europeni căutând, în Vestul continentului, o bunăstare la care visaseră 45 de ani. Motivații politice au determinat mișcări spontane (refugiul, autoexilul) sau mutări forțate de populație în U.R.S.S., China, Indonezia, Indochina, India, Pakistan, Nepal, Republica Sud-Africană, Zair, Nigeria și Ruanda-Burundi. Notăm, între altele, dezrădăcinarea a zeci de milioane de oameni, în 1947, odată cu nașterea statelor India și Pakistan; retragerea, în 1949, a gomindaniștilor (membrii Partidului Naționalist, Kuomintang) în Taiwan; colonizarea braziliană, în Amazonia; cea indoneziană, în Kalimantan și Noua Guinee; și cea rusească, în Siberia și Asia Centrală.

Siberia – regiune lovită

Dramatice mutări forțate, refugieri în masă și schimburi de populație a cunoscut și Peninsula Balcanică, ca urmare a conflictelor dintre bulgari și turci, greci și turci, bosniaci și sârbi, croați și sârbi, albanezi și greci sau albanezi și sârbi.

Siberia reprezintă, la rândul ei, poate, cel mai clar exemplu de migrații dirijate și mutări forțate de populație. Cucerită de Rusia parțial, în secolul al XVI-lea, și total, la jumătatea secolului al XVII-lea, Siberia avea, în 1709, 230.000 de rezidenți ruși. În secolul al XIX-lea, au fost deportați acolo 1,2 milioane de oameni. Între 1801 și 1917 au trecut, din Rusia în Siberia, circa șapte milioane de coloniști. După nașterea U.R.S.S., Siberia a devenit cel mai mare lagăr, Gulagul, între 1929 și 1953 fiind deportați, din alte regiuni sovietice, peste 18 milioane de oameni. Astăzi, Siberia (12,8 milioane km²) are o densitate demografică de trei oameni pe km². În prezent, cei mai mulți siberieni sunt de naționalitate rusă sau ucraineană rusificată. Dintre populațiile autohtone, mongoloide și turcice, buriatii și yakutii numără aproximativ 450.000. Mai trăiesc în Siberia tuvini, tătari, ciukci, koriaci, evrei și chinezi. În orașe locuiesc 70% dintre siberieni, numai Novosibirskul, capitala regiunii, având 1,5 milioane locuitori.

Prin contrast, dar nu fără contracții, s-a produs colonizarea Americii de Nord. Primii

**Statele Unite reprezintă un model
de integrare a celor de diferite origini și etnii**

Iată și ultima parte a seriei de articole consacrate relațiilor dintre români și unguri, respectiv sași, în Transilvania medievală. Textul face parte din volumul *Din mâinile valahilor schismatici... Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, ce urmează să apară la Editura Litera.

Biserica de la Cluj-Mănăstur

Fapte similare se petrec și în Transilvania propriu-zisă și în regiunile nord-vestice. În 1326, Stanislau, cu fiul său Nicolae, Căndea, cu fratele său Roman, Petru, fiul lui Mușna, cnezii din Filești ai capitului din Alba Iulia se împăcau cu magistrul Garman, fost castelan al cetății Piatra Sf. Mihail

Statuia Sfântului rege Ștefan din Budapesta

și cu rudele sale, în urma unui aprig conflict. Cei doi juzi ai nobililor din comitatul Cluj atestă, la 10 august 1334, o împăcare între magistrul Ioan, fratele lui Gereu, și Dragomir, zis cnezul (kanazius), privind furtul unui cal (prețuit la două mărci de argint) și al unei iepe.

În Adunarea Generală a nobililor Transilvaniei de la Turda, din 12 mai 1344, abatele mănăstirii benedictine din Cluj-Mănăstur îi reclamă pe românii din Valea Gârboului (lângă Cluj), disputată de abate și de episcopul Transilvaniei, care s-ar fi năpustit asupra iobagilor săi, provocând moartea unui om, a unui cal și rănirea altor cinci oameni. Este și acesta numai un episod din lungul conflict dintre abația de Cluj-Mănăstur și episcopia Transilvaniei privind delimitarea vastelor lor domenii.

CUM AU TRĂIT ROMÂNII CU UNGURII, SAȘII ȘI SECUII

Academician IOAN-AUREL POP

Pomenita abație era însă în conflicte acute și cu nobilii din jur, cum se întâmpla la 29 august 1367, când abatele îi reclama pe românii Petru și Mihail, fiii lui Șerb, și pe Gheorghe, fiul lui Iuoancă (Iwanka), care, puși de stăpânul lor, nobilul Grigore, fiul lui Grigore de Zamartelke (dispărută, lângă Căpușu

Mare, județul Cluj), ar fi venit cu 300 de oi pe pământul Baciului, al mănăstirii, ar fi dat foc unei păduri și ar fi furat animale. Instrumente în mână stăpânilor par să fi fost și „toți românii și cnezii” (Petru, fiul lui Mihail, Iula, Ioan, fiul lui Brerer, Voicu, Frath, Ioan cel Lung și alții) ce țineau de cetaatea Ciceu (lângă Dej), mânăți,

în 1353, de castelanul acelei cetăți spre moșiile Cuzdrioara și Chireu, ale magistrului Toma, fiul lui Dionisie de Reghin, moșii pe care le-ar fi pustiit și prădat.

Jignind nobilele doamne

La 20 ianuarie 1357, conventul din Cluj-Mănăstur

mare migrație forțată din epoca postbelică. Este vorba despre pustiirea completă a orașului Phnom Penh de către regimul lui Pol Pot (1976-1979) și „evacuarea orașelor” cambodgiene, în perioada 1975-1978. Practic, în epoca celor mai mari performanțe tehnologice ale umanității, între 46-54% din populația Cambodgiei khmerilor roșii a fost evacuată în numai 24 de ore! Exodul celor peste trei milioane de orășeni n-a fost controlat decât în sensul abandonării orașelor. Afluxul excitadinilor a perturbat echilibrul resurse-consum în zonele rurale, în regiunea de nord-vest, de exemplu, așezându-se 210.000 de refugiați, peste 170.000 de localnici. Fireștile resentimente, apărute printre țărani, au fost stimulate de regimul Pol Pot, care a decretat un sistem de *apartheid* pentru foștii orășeni. Invocându-se „lupta deschisă a proletarilor patrioți” contra „capitaliștilor – lachei ai imperialismului”, o parte a ex-citadinilor a fost silită să se îndrepte spre alte locuri de deportare, nu puțini ajungând să suporte și trei-patru deportări succesive.

Ruralizarea forțată a determinat moartea, prin epuizare sau inaniție, a 400.000 de oameni. La o populație de 5,2 milioane, numărul expulzaților din orașe a reprezentat 50%. Este o cifră care arată paranoia absolută, chiar și pentru comunismul real, pe care a manifestat-o regimul khmerilor roșii. Unul dintre liderii regimului declara, în 1975, într-un discurs public: „În Kampuchia Democrată trebuie să ne gândim la viitor... Nu avem nevoie de tehnologia capitaliștilor... Nu mai este nevoie să ne trimitem copiii la școală. Școala noastră este agricultura... Nici de doctori nu mai avem nevoie... Nu avem nevoie de profesii

capitaliste, cum ar fi inginerii sau profesorii. Nu avem nevoie decât de oameni care vor să muncească la câmp”.

Migrațiile umane, între regiuni, pe continente sau între continente, reprezintă o constantă a istoriei, ele fiind înregistrate în toate timpurile și în toată lumea; cel mai adesea cu durere, dar, alteori, și cu bucurie, prin metode pașnice sau prin metodele războiului. Legal sau ilegal, grupuri, triburi și comunități umane, uneori chiar popoare întregi, au căutat, sub alte ceruri, o „iarbă verde ca acasă” și, mai ales, o viață mai bună. Cu rezultate pozitive sau negative, migrațiile au contribuit la devenirea omului contemporan. Poate de aceea, fenomenul, „vechi de când lumea”, continuă și în zilele noastre. În fond, el reprezintă o parte a veșnicei curiozități și neostoitei căutări ale individului. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

statut de care au profitat din plin. Frustrarea românilor a pornit de la aplicarea Diplomei din 1224 în chip exclusivist, numai în folosul sașilor și în detrimentul vechilor locuitori. În vreme ce sașii erau egali, liberi și stăpâni cu toții, trăitori după rânduielile proprii, cu formele de organizare aduse din regiunile de baștină, românii erau priviți de ei ca supuși și tratați ca atare, impuși la anumite dări abuzive, precum dijma ecleziastică, obligați la sarcini și îngrădiri, despuiați de posesiuni și drepturi. Exemple documentare timpurii s-au păstrat puține, fiindcă la venirea „oaspeților” emisiunile de documente erau încă foarte rare. Dar pe parcurs, consemnările de vexațiuni la adresa românilor și de neînțelegeri cu sașii s-au înmulțit. Un exemplu este marcat la 1366, în districtul Bistriței: la venire, coloniștii au primit un prediu (bucată de pământ) situat la sud de Satu Nou, Jelna și Dumitrița și denumit „Tufa Iepurelui” (pe vatra unui sat ruinat, ce arsese), unde s-au așezat în chip provizoriu. Spre a-și ridica satul propriu, ei au început să taie lemne din pădurea aparținătoare românilor din Petriș, aflat mai spre munte și locuit numai de români. Profitând de calitatea de „oaspeți regali”, sașii respectivi, nemulțumiți cu locul primit, au căutat să-și facă satul alături de satul Petriș, în detrimentul pământurilor românilor. Față de acest abuz, lemnul de construcție transportat de sași prin Pe-

triș a fost confiscat de români, ceea ce a condus la un conflict, reflectat în justiție printr-un lung proces. În document sunt puși mereu în opoziție „oaspeții” sau „veneticii” (*ad-venae*), pe de o parte, și românii, pe de alta, cei din urmă nefiind dispuși să accepte risipirea pământurilor lor, pe care le aveau „de peste o mie de ani și pe care le apăraseră de multe ori cu sângele, atât ei, cât și strămoșii lor”. Protestul românilor a fost în van, fiindcă sașii și-au întemeiat satul lângă al lor și s-au înstăpânit peste pământurile lor, dar cei dintâi nu au renunțat la căutarea dreptății în următorii 200 de ani, după cum arată un document de la 1557.

O altă cotropire este atestată, cam în aceeași vreme, în regiunea Târnavelor: documentul, emis la 22 ianuarie 1361, atestă că, la un moment dat, în trecut, sașii Petru, fiul lui Werner, alt Petru, fiul lui Nicolae, fiul aceluiași Werner, comiți de Saschiz, și Ladislau, Mihail și Nicolae, fiii lui Ioan, fiul aceluiași Werner, comiți de Archita (ori înaintașii lor), puseseră mâna pe moșia numită Zoltan (azi Mihai Viteazul, județul Mureș), pe care,

„în temeiul dreptului său, pe calea legii, în fața judecății” voievodului Transilvaniei, o redobândise cu greu Egidiu, fiul lui Basarab de Sâncel, cotropitorii fiind acum „osândiți și încărcăți cu o gloabă egală cu prețul acelei moșii”.

Un principe din neamul lor

Relații încordate s-au înregistrat destul de des și între românii din regiunea Făgărașului și a Sibului și sași, mai ales după ce așa-numitele ducate Amlaș și Făgăraș care au gravitat mereu spre sudul Carpaților au ajuns oficial în componența Țării Românești, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Un document din 13 ianuarie 1383, emis de Nicolae de Wychin, judele orașului Sibiu, Ioan zis Crispus, judele din Cisnădie, și Heyczmann zis Tawisintschon, precum și de adunarea jurilor și bătrânilor orașului și scaunului Sibiu, atestă o înțelegere dintre sașii din regiune (reprezențați de emitenții pomeniți mai sus) și românii „așezați împrejurul nostru”, după sfatul lui Goblin, episcopul Transilvaniei. Înțelegerea era făcută „spre a

păstra pe veci liniștea păcii” și are următoarele prevederi: 1) sașii din Cristian renunță la despăgubirile omorurilor săvârșite de Vladimir și de ceilalți români, locuitori sub cetate, și de prietenii lor, iar românii la despăgubirile cuvenite în urma uciderii de către sașii din Cristian a

Cetatea Ciceu

consemnează reclamația castelanului de Unguraș contra românilor conduși de Colhon, voievodul satului Welpreth (probabil Bretea, al nobililor de Beclean), Șerban cnezul, Dumitru, Cristian și Ioan, care ar fi atacat satele Sâmboleni și Cutca (ale cetății menționate), ridicând de acolo 1.200 de oi ale iobagilor, cinci boi și un cal. Contra lor aveau să fie trimiși Ladislau și cnezul Bogdan (români ai cetății Unguraș), pentru reluarea animalelor răpite.

Și în acest caz, este vorba probabil despre un episod al rivalității dintre un domeniu de cetate (cetatea regală Unguraș) și unul nobiliar (al nobililor din Beclean), desfășurat prin plasarea românilor în tabere opuse. Tot în acei ani apare consemnat și un conflict în care este implicat un orășean, anume Benedict Țesătorul din Turda, acuzat (de nobilul Nicolae zis Wos de Sântejude), la 31 mai 1354, că ar fi furat 200 de oi, doi cai, doi boi și 36 de porci ai lui Cristian, iobag român al menționatului nobil din familia Wos. Documentul oferă o imagine asupra bunurilor mișcătoare pe care le putea deține un iobag de pe câmpia nordică a Transilvaniei, de pe domeniile familiei Wos, din moment ce i s-au putut fura acestuia 200 de oi, 36 de porci etc.

Cam în aceeași notă, la 15 noiembrie 1357, înaintea adunării nobililor din comitatul Satu Mare, prezidată de vicecomitele local și de juzii nobililor, magistrul Petru cel Mare de Cehăluț i-a reclamat pe comitele Matei, slujbaş din Mofțin, și pe iobagii din Urziceni

Săsoaică...

... secui...

... și româncă

ai lui Ladislau, fiul lui Simion, și ai lui Ladislau, fiul lui Marhard, și ai lui Ștefan, fiul lui Mihail, pentru că atunci când „el a pus să fie mânați porcii românilor ținând de Șinteu, pe moșia sa, pentru a păște acolo“, pomeniții Matei comitele și oamenii din Urziceni „au năvălit cu silnicie înarmați și în chip tâlhăresc asupra acelor români când își mânau acei porci spre casă și au luat 2.000 dintre acei porci și au omorât pe unul dintre acei români și pe alții i-au despuiat și pe patru i-au lăsat greu răniți“.

Un alt conflict este consemnat în 1361-1362, între Dragoș Românul din Maramureș, fiul lui Giula, „împreună cu prietenii săi“, pe de o parte, și juzii, orășenii și jurații din Baia Mare și Baia-Spric. Autoritățile comitatului Solnoc (vicecomitele și cei doi juzi ai nobililor) atestă, la 18 martie 1370, o reclamație a lui Bekus de Doba contra lui Petru de Nădășelu și a rudelor sale din comitatul Cluj, care ar fi venit cu silnicie, împreună cu Ladislau, voievodul românilor, și l-ar fi ucis pe Nicolae, fiul reclamantului, precum și calul acestuia, jignindu-le pe nobilele doamne „cu vorbe neîngăduite și rușinoase, izbindu-le, totodată, cu pieptul cailor lor“, fără nicio vină.

Cotropiri de moșii

Complicate au fost și raporturile românilor cu oaspeții germani, cu sașii de pe Pământul Crăiesc, ai cărui locuitori nou-veniți au fost dăruiați cu un statut de libertate (cu privilegiu), încă de la 1224,

diferențele etnice și nici chiar cu cele religioase. Deosebirea dintre bisericile apuseană și răsăriteană era percepută foarte vag până în secolul al XIII-lea, pe de o parte, iar Ungaria însăși a oscilat destul de mult timp între Roma și Constantinopol. Sub aspect etnic, moștenirea legendară a Sfântului rege Ștefan stabilea că regatul cu o singură limbă și cu un singur obicei este slab (vulnerabil) și fragil. De aceea, Ungaria a devenit curând un mozaic de etnii și de confesiuni, în care viața părea să se deruleze fără mari convulsii.

Dar distincțiile, urmate de primii muguri ai discriminării, s-au insinuat treptat, pe măsura creșterii sensibilităților etnice și confesionale. Prima distincție se vede și din numele date nou-veniților, numiți adesea „oaspeți” și cu sensul de străini. Românii nu au primit niciodată acest nume. Etniile venite de curând, cu voia puterii centrale, în momente determinate și așezate în locuri de dinaintea stabilite (sau mutate în interiorul țării, în alte locuri) – sașii, secuii, cumanii etc. –, au fost dăruite cu misiuni speciale și cu privilegii globale (numite adesea „libertăți”), care le-au asigurat un cadru de existență normală pentru lumea Evului Mediu. Etniile găsite de unguri în momentul cuceririi țării – între care și românii – au fost tolerate din multe motive și au conviețuit cu nou-veniții, dar au rămas în afara privi-

legiului global. Iar lipsa privilegiului comunitar în Evul Mediu, mai ales în Transilvania, a cărei viață publică se baza pe stări sau grupuri politice privilegiate cu substrat etnic, însemna condamnare sigură la marginalizare pentru grupul respectiv.

Primele lovituri primite de români și percepute ca ofense au fost individuale și s-au referit la răpirea pământurilor, motivată din secolul al XIV-lea de lipsa documentelor scrise de dănie regească și de „religia schismatică”, numită uneori „eretică”, a cnezilor și voievozilor. Cotropirile de pământuri, îmbinate cu alte lovituri, atitudinea arogantă a autorităților și măsurile restrictive luate față de cei considerați cuceritori și supuși au determinat în rândul acestora din urmă o gravă decădere materială, o viață precară, periclitată, modestă, o clară poziționare spre periferia societății. Toate cele de mai sus au condus însă și la riposte, pașnice sau violente, la replici pe care românii le considerau legitime.

De aceea, după decenii și secole de popularizare și de

plasare într-o anumită lumină a unor astfel de fapte, s-a construit în opinia publică imaginea românilor „răufăcători”, „hoți”, „jefuitori” etc. Plasați la marginea societății și disprețuiți, deopotrivă, de la un timp, pentru credința și etnia lor, supuși unor dări apăsătoare și umilitoare, obligați să poarte veșminte modeste și lipsiți de mijloace pentru altele, mai arătoase, românii au început să producă mai puțin, să aibă o atitudine delăsătoare față de muncă, să apară prost îmbrăcați și neglijenți în raport cu privilegiații. De aici, s-a făurit în opinia publică imaginea românului leneș, „puturos” și „murdar”. Natural, după pornirea carusului de neoprit, imaginea a alimentat apoi realitatea și invers. Considerați global „răufăcători”, „hoți” și „tâlhari”, mulți români au recurs la astfel de acte oriunde au avut prilejul și oricând s-a ivit ocazia. Socoțiți în ansamblu „leneși” și „murdari”, mulți români, neavând alternativă, s-au complăcut într-o stare de letargie și promiscuitate, ducând o existență la limita subzistenței. Toate acestea au

provocat în timp o înapoiere vizibilă a românilor marginalizați în raport cu națiunile privilegiate, dotate cu libertăți, ocrotite de lege, educate în școli, luminate de cultură și, mai ales, participante la putere, la exercitarea conducerii, la luarea deciziei. ■

... dar au dus cu ei în Germania
amintirea acestor locuri

unor femei și bărbați din Țara Românească (mai ales a femeii Drosa și a unui bărbat român din Țara Românească, despre care un anume Dobrin spusese că era ruda sa) sau a oricui altcuiva dintre români; 2) românii se leagă să nu-și mai pască niciodată vitele și turmele lor pe pământul sașilor,

decât cu voia acestora; 3) românii se leagă să facă de strajă în toți munții, de la Tălmăciu până la Săliște; 4) românii se leagă să nu găzduiască incendiatori, ucigași ori alți vătămători și acceptă să fie arși împreună cu acei răufăcători dacă ar încălca totuși legământul; 5) acela dintre români care amenință cu punerea focului, pune focul, fură, jefuiește sau săvârșește alte fapte similare și e dovedit cu șapte jurăminte să fie ars numai-decât; 6) românii s-au legat să nu mai mânuiască sau să poarte arc, numai dacă nevoia ar cere aceasta, contravenienții urmând a plăti cu averea și trupul lor. Semnatarii români ai actului sunt, în total, 25 de persoane, iar întocmirea lui s-a făcut la Cristian, înaintea juzzilor, juraților, bătrânilor și comunității orașului și scaunului Sibiu, fiind întărit cu mai multe peceti, între care a sftenicilor orașenilor din Sibiu și „a comitatului scaunului de Sibiu“.

Înscrisul pune în lumină o îndelungată perioadă de confruntări violente între românii și sașii din regiunea Sibiului, poate chiar o revoltă a românilor localnici, în care

După ce au trăit alături de români și de unguri o mie de ani, sașii au părăsit în secolul trecut aproape în întregime Transilvania...

au fost implicați și anumiți români din Țara Românească, inclusiv femei. Litigiul pornise de la acapararea pământurilor românilor de către sași, de la nerespectarea de către români a interdicțiilor puse de sași privind pășunatul, de la comunicarea românilor de pe cei doi versanți ai Carpaților, unde nu funcționa, practic, regimul de graniță; de la varii acte de răzbunare din partea românilor, urmate de replici de același tip din partea sașilor etc. Toate punctele înțelegerii sunt făcute, în general, de pe poziții de forță și înseamnă tot atâtea interdicții impuse românilor de către sași. Conflictul avea să continue și ulterior (în 1413, șase române fâgărășence sunt omorâte de sașii din Merghindeal, din scaunul Cincu; în urma unei revolte românești în Țara Făgărașului, în 1430-1433, fruntașii sașilor și ai secuilor aveau să conlucreze, până la distrugerea „românilor perfizi“, uciderea bărbaților și prinderea femeilor), un adevărat laitmotiv continuând să fie păscutul turmelor din satele românești pe pământurile coloniștilor, pedepsit în anumite împrejurări cu moartea

păstorului român. Nu întâmplător, chestiunea aceasta a turmelor din satele românești ajunge să fie pusă înaintea marelui voievod și domn Mihai Viteazul, într-un moment când românii transilvăneni erau „încurajați de încrederea că dobândiseră un principe din neamul

lor“. Iar „Măria Sa“, răspunzând încrederii supușilor săi români, anunță Dieta Transilvaniei din 20-27 iulie 1600, de la Alba Iulia, că „poftește pășunat liber satelor românești“, în hotarul satelor ungurești și săsești vecine cu ele, iar Dieta se vede obligată să se conformeze, în anumite condiții.

Imaginea care alimentează realitatea

Cum se vede, traiul românilor din Evul Mediu cu vecinii lor unguri, sași și secuici a fost și lin, și viforos, ca viața. În timpul cuceririi Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului de către Regatul Ungariei și al organizării teritoriului după noi reguli (secolele XI-XIII), românii (alături de puținii slavi încă neasimilați, de micile grupuri de pecenegi și cumani) s-au văzut supuși unor schimbări fundamentale și, în primul rând, deposezați de o seamă de bunuri, mai ales de întinse pământuri. Nou-veniții, în chip firesc, au avut de la început atitudine de stăpâni, fără legătură directă, atunci, cu

Constantin al VII-lea pe patul de moarte

Roman Lacapenos (920-944), Nikiforos Focas (963-969), Ioan Tzimiskis (969-976), au respectat autoritatea formală a împăraților de drept, un Constantin al VII-lea sau un Vasile al II-lea, contribuind, astfel, la stabilitatea dinastiei.

Pe tronul Cezarilor

În noiembrie 959, Constantin al VII-lea, aflat într-o călătorie prin Asia Mică, a murit. Nu puține au fost zvonurile ce i-au acuzat pe fiul și pe soața acestuia, Teofano, de otrăvirea basileului, pentru a accede mai repede la tron. Și, astfel, la numai 20 de ani, Roman al II-lea a devenit împărat. Prima grijă a noii împărătese a fost să le îndepărteze de la Curte pe mama și surorile soțului, trimițându-le la mănăstire. În acel fel, Teofano și-a asigurat influența absolută asupra consortului, un tânăr frumos și plăcut, dar mult prea înclinat spre o viață de petreceri și desfrâu, care, de altfel, avea să-i aducă sfârșitul la numai 24 de ani. În ceea ce o privea, tânăra basilissă și-a făcut datoria de soție, dăruind

posterității imperiale, în doar șase ani, patru copii: doi băieți viitorii împărați Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea și două fete.

La 15 martie 963, Roman al II-lea a murit, nici de aceea dată Teofano nescăpând de bănuiala, mai degrabă neîntemeiată, de-aș fi ucis soțul. Ce interes ar fi avut tânăra împărăteasă, mamă a patru copii mici, să rămână singură și fără apărare, față în față cu ambițiile primului dregător Iosif Bringas și cele ale lui Nikiforos Focas, remarcabilul și popularul general al Bizanțului? În plus, cu doar două zile înainte de moartea împăratului, Teofano a adus pe lume o fetiță, Ana, viitoarea cneaghină a Rusiei, așa încât, evident, grijile sale păreau să fi fost cu totul altele! Oricum, tinerei văduve, confruntate cu adversitatea lui Bringas, nu i-a rămas altceva de făcut decât să se arunce în brațele proaspătului erou al zilei, cuceritorul Cretei, domesticul scholilor (comandantul armatelor), Nikiforos Focas, un militar încercat, dar cu aproape 30 de ani mai în vârstă. Bringas, la rândul său, a încercat,

viclean, să-și elimine adversarul, propunându-i lui Ioan Tsimiskis (viitorul împărat), unul dintre generalii lui Focas, să-l otrăvească. Dotat cu un simț politic ceva mai ascuțit decât Bringas, Tzimiskis a preferat să-i rămână loial șefului, înștiințându-l de intențiile puternicului adversar. Din acel moment, toate punțile au fost rupte!

Din nefericire pentru Teofano, Nikiforos era genul de bărbat departe de a stârni pasiunea unei femei frumoase, de numai 22 de ani! Portretul pe care i l-a făcut Liutprand, episcopul Cremonei, trimis de împăratul german Otto I (936-973) să aplaneze o serie de dispute ce afectau relațiile dintre cele două Imperii, nu a fost deloc măgulitor: „un adevărat monstru, pigmeu cu capul mare, cu ochii mici, ca de cârtiță... El are pântecul proeminent, fesele sfrijite, coapsele, privite la statura sa scundă, prea lungi, gambele scurte”. În iulie 963, Focas, aflat în mijlocul trupelor, la Caesareea, a acceptat să fie proclamat împărat, nu însă fără a avea asigurat, dinainte, sprijinul Teofanei și al patriarhului Polyeuct. Răscoala locuitorilor Constantinopolului, o lună mai târziu, a desăvârșit prăbușirea lui Bringas. La 16 august, în catedrala Sfânta Sofia, Polyeuct l-a încoronat pe norocosul general basileu, asociat însă cu cei doi fii minori ai Teofanei, Vasile și Constantin. A fost un mare succes politic pentru tânăra împărăteasă, care, astfel, le-a asigurat tronul fiilor, legitimându-i, în același timp,

*Constantinopolul, capitala
Imperiului Bizantin*

Așa vă place istoria?

TEOFANO ÎMPĂRĂTEASA UCIGAȘĂ

DAN FALCAN

A fost Bizanțul o tiranie temperată de uzurpări și asasinat sau una dintre cele mai frumoase povești ale istoriei depănată de-a lungul unui mileniu de strălucire culturală, înflorire comercială și întâlnire de civilizații, sfârșită într-o tragică și spectaculoasă zi de 29 mai a anului de grație 1453? Povestea Teofanei, soție a doi împărați, mamă a doi împărați și soacra celui care a creștinat Rusia este doar unul dintre posibilele răspunsuri...

Plecată dintr-un mediu obscur, aidoma mult mai cunoscutei sale predecesoare, Teodora, soția împăratului Justinian (527-565), Teofano a urcat, amețitor, treptele puterii, folosindu-se de acel uimitor amestec de noroc, viclenie și întâmplare, adeseori ingredientele marelui succes, sfârșind, așa cum îi stă bine unui adevărat personaj de roman, în exil și uitare.

Viitoarea basilissă (soția împăratului) s-a născut, probabil, în 941, într-o familie de condiție modestă, originară din Sparta. Crateros, tatăl Anastasiei (numele inițial al Teofanei), ținea o tavernă într-una dintre suburbiile Constantinopolului, fapt ocultat cu grijă de viitorii cronicari oficiali ai Curții imperiale. Întâlnirea dintre tânărul prinț și frumoasa cărciumăreasă a

purtat pecetea unui inconfundabil amestec de tradiție și neprevăzut, atât de propriu istoriei bizantine și, mai ales, personajelor care, adesea, au marcat-o. A fost, probabil, unul dintre acele faimoase concursuri de frumusețe ce aveau loc la Curtea imperială, în vederea alegerii unei soții potrivite pentru moștenitorul tronului. Și, astfel, spre sfârșitul anului 956, Teofano s-a căsătorit cu Roman, unicul fiu al împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul (cel născut în purpură; 945-959). Mirele avea doar 18 ani și se bucura de nețărnută afecțiune a tatălui, care scrisese chiar un tratat de guvernare eficientă a Imperiului, special pentru uzul viitorului basileu.

Imperiul bizantin se afla într-un moment fast al istoriei, marcată de cei mai im-

portanți basilei ai dinastiei macedonene (867-1081), Vasile I (867-886) și fiul Teofanei, Vasile al II-lea Bulgaroctonul (Omorătorul de bulgari, 976-1025). Adversarii Imperiului pândeau însă, la granițe, cel mai mic semn de slăbiciune, pentru a-l ataca. Rând pe rând, arabii (863, 902, 915, 920-944, 949-958), bulgarii (913-917, 971, 1014-1018) și rușii (860, 907, 941, 944) au încercat să profite de problemele interne ale Bizanțului, pentru a-i smulge teritorii sau a obține subvenții. Imperiul a avut însă șansa unor basilei capabili, buni militari, administratori și legiuitori, care l-au salvat de la pieire și i-au oferit cea mai glorioasă perioadă din milenara sa existență. Mai mult chiar, o serie de împărați soldați, care au uzurpat tronul imperial,

fano, se afla răsplata: coroana imperială a Bizanțului. Totul, cu condiția ca asasinatul să reușească, iar el, nepotul viitoarei victime și amantul viitoarei văduve, să nu se lase cumva întors din drum de vreo trecătoare mustrare de conștiință. Teofano pregătise minuțios crima, rugându-l pe Nikiforos să lase ușa apartamentului său deschisă, deoarece urma să-l viziteze mai târziu. Locul fermecătoarei soții a fost luat însă de grupul de complotiști, însetați de sânge, care s-au aruncat, cu săbiile, asupra bătrânului împărat. Prima lovitură i-a despicat țeasta, dar Nikiforos a mai avut puterea să strige după ajutor. Alertate de zgomotul luptei, gărzile s-au grăbit să-și salveze împăratul, dar s-au trezit în fața unei uși închise pe dinăuntru. În timp ce soldații încercau să o spargă, basileul era batjocorit și măcelarit de către propriul nepot.

Vasile al II-lea, „omorătorul de bulgari“

Într-un sfârșit de groază, li s-a arătat oștenilor capul tăiat al stăpânului și orice rezistență a încetat. Asigurat de sprijinul împărătesei și al soldaților din palat, Tzimiskis a fost acceptat și de către popor, care l-a aclamat basileu.

Dar Teofano nu a mai apucat să se bucure de roadele trădării și să fie, pentru a treia oară, încoronată împărăteasă, de data asta, alături de Tzimiskis. Patriarhul Poyeuct, intransigent, a refuzat să legitimeze asasinatul și nu și-a

doi foști amanți și complici, fosta fiică de cârciumar, ajunsă soție a doi împărați, a fost nevoită să ia drumul pribegiei.

Deși încă tânără, nu avea nici măcar 30 de ani, viața publică a Teofanei s-a sfârșit. Nici măcar moartea lui Tzimiskis (976) și urcarea efectivă pe tron a fiului ei, Vasile al II-lea, nu au readus-o în prim-plan. S-a reîntors din exil, dar nu a mai jucat niciun rol de influență politică până la moarte, petrecută tot în uitare, undeva în ultimii ani ai secolului al X-lea. Sigur însă se va fi bucurat, atunci când una dintre fiice, prințesa Ana, s-a căsătorit cu cneazul Vladimir (988), ocazie cu care prințul rus s-a și creștinat, aducând, în acel fel, în aria de influență a ortodoxiei cneazatul Kievului, precursorul de prestigiu al viitorului imperiu al țărilor moscoviți.

Destinul uluitor al Teofanei, tragic, enigmatic și strălucitor în același timp, a purtat inconfundabila pecete a Bizanțului, aflat, în acea vreme, la înfăptuirea primelor două milenii de civilizație creștină, la apogeul puterii. ■

Ioan Tzimiskis și cneazul Sviatoslav

domnia noului împărat și soț. Căci, la 20 septembrie, alianța politică dintre cei doi a căpătat și consacrarea matrimonială, Teofano și Focas unindu-și destinele în fața lui Dumnezeu.

Nikiforos s-a dovedit a fi, în timpul scurtei sale domnii, un împărat capabil, preocupat de înlăturarea pericolelor ce planau asupra monarhiei. În 968, bizantinii au reușit să înfrângă oștile împăratului

ale Evului Mediu, Povestirea vremurilor de demult, a călugărului Nestor. Dar numeroasele campanii militare și grija pentru soldați l-au făcut impopular pe Focas în rândurile orașenilor și nobilimii, cele care plăteau, de fapt, costisitorul preț al preocupărilor războinice ale împăratului. Suspicios, el a făcut și greșea de a-i îndepărta de la Curte pe doi dintre talentații săi generali, Mihail Burtzes, eroul cu-

Primul pas pe care l-a făcut Teofano în îndeplinirea tenebrosului ei plan a fost acela de a-și convinge soțul de necesitatea readucerii lui Tzimiskis la Constantinopol. Și cum Nikiforos nu știa ce să mai facă pentru a o vedea pe tânăra-i consoartă mulțumită, în scurt timp nepotul împăratului a fost readus din exil în Capitala imperială. Restul l-a făcut basileul însuși, prin comportamentul extrem de aspru și de avar pe care l-a aplicat supușilor. Ca efect, a dispărut loialitatea locuitorilor Bizanțului, care se plângeau de grelele biruri puse asupra lor pentru finanțarea expedițiilor militare ale lui Focas. În plus, a reușit să-și înstrăineze și simpatia Bisericii și, evident, a patriarhului Poyeuct, prin măsurile de reducere a privilegiilor clerului. Conștient de adversitățile țesute în juru-i, dar nu și de rolul malefic jucat de Teofano, împăratul și-a transformat reședința, palatul Bucoleon, într-o adevărată fortăreață. Dar totul a fost în zadar...

Era greu să te ferești de primejdii, atunci când trădarea și crima stau cu tine la masă sau, chiar, împarți cu ele patul conjugal!

Noaptea de 10 spre 11 decembrie a anului 969 a fost una geroasă. Crivățul și fichiua înaltele ziduri ale palatului imperial. Dar, pentru Tzimiskis, care le escalada voinicește, niciun obstacol nu era prea greu. Sus, acolo unde îl așteptau restul conjuraților, ascunși, din vreme, în încăperile personale de către Teo-

Nikiforos Focas intră în triumf în Constantinopol

german Otto I, în Calabria, iar, un an mai târziu, Nikiforos a reluat, din mâinile arabilor, Antiochia, unul dintre cele mai bogate orașe ale Orientului. Doar în relațiile cu Rusia Kieveană, basileul a înregistrat un eșec, încrezându-se prea mult în forța sa de convingere, multiplicată de efectul unor mari sume de bani, acordate cneazului Sviatoslav (945-972), în schimbul atacării, dinspre nord, a țaratului bulgar. Sviatoslav a luat banii, i-a atacat și înfrânt pe bulgari, dar și-a schimbat, brusc, atitudinea față de Bizanț. Urmașului lui Nikiforos, Ioan Tzimiskis, i-a revenit meritul de a-i alunga pe ruși, în 971, de pe meleagurile Traciei. Prilej de cronică pentru una dintre cele mai frumoase opere

ceririi Antiochiei, și Ioan Tzimiskis, ultimul, de altfel, nepot al împăratului.

O crimă inutilă

Când a început povestea de dragoste dintre tânăra împărăteasă și frumosul Tzimiskis este greu de precizat. Sigur a rămas doar faptul că Teofano întâlnise, în sfârșit, bărbatul vieții, omul căruia îi va sacrifica totul și care, la rândul său, o va sacrifica, fără milă, ambiției sale de a îmbrăca purpura imperială. Greu de știut dacă basilissa avea sau nu informații despre intențiile lui Nikiforos de a-i îndepărta copiii de la tron sau acela a fost doar pretextul hotărârii ei de a-l ucide pe împărat și de a se căsători cu Tzimiskis.

astfel populația. De Sf. Haralambie se ajuna (se ținea post) și se făceau pomeni. Femeile duceau la biserică, pentru a fi sfințite, grăunțe, mălai și sare, pe care le puneau în hrana animalelor, ca să le ferească de boli.

Imaginarul colectiv i-a păstrat sfântului și calitatea de ocrotitor al animalelor de boli. Se spune că Haralambie a fost întâi păstor și de aceea ocrotește animalele din gospodărie, dar le ferește și de animalele sălbatice. De Sfântul Haralambie boii nu se pun la jug, iar vitele se stropesc cu agheasmă. Din coliva făcută de ziua sfântului femeile păstrează o parte pentru a unge pomii din livezi și viile și, de asemenea, pentru a fi dată păsărilor și vitelor, ca să fie ocrotite de boli.

În noaptea Sântului Haralambie femeile înconjurau casa de trei ori, dezbrăcate, pentru a alunga spiritele rele din jurul gospodăriei. Dacă în ziua aceea era vreme urâtă sau dacă ploua, se credea că va ploua încă alte 40 de zile. Femeile nu aveau voie să facă în gospodărie activități legate de prelucrarea pieilor și a lânii.

Iconarii țărani l-au înfățișat pe sfânt la poarta de intrare în cetate, întâmpinat de mulțime, cu brațele deschise, având în stânga și pe fundal reprezentări ale unor biserici. În acest fel este subliniată prețuirea de care se bucura sfântul în rândul credincioșilor. Sfântul Haralambie ține în mâna stângă Evanghelia, dar și lanțul cu care înlănțuiește boala (adesea reprezentată ca moartea cu coasa). Cu mâna dreaptă binecuvântează mulțimea care îl întâmpină.

In registrul superior, stânga-dreapta, Haralambie este vegheat de Iisus Hristos și de un înger, care ține cununa de martir a sfântului. De Sfântul Haralambie se împlinea un ritual extrem de important pentru comunitatea rurală: era lucrată cămașa ciumii. Într-o singură noapte, nouă femei „curate” („iertate”, fără viață sexuală) torceau firele, țesau pânza, o croiau și coseau cămașa ciumii, care trebuia agățată înainte de a se lumina de ziua într-un copac de pe hotarul satului, pentru ca întreaga colectivitate să fie ocrotită de ciumă. ■

ȘCOALA OBLIGATORIE ÎN SCOȚIA

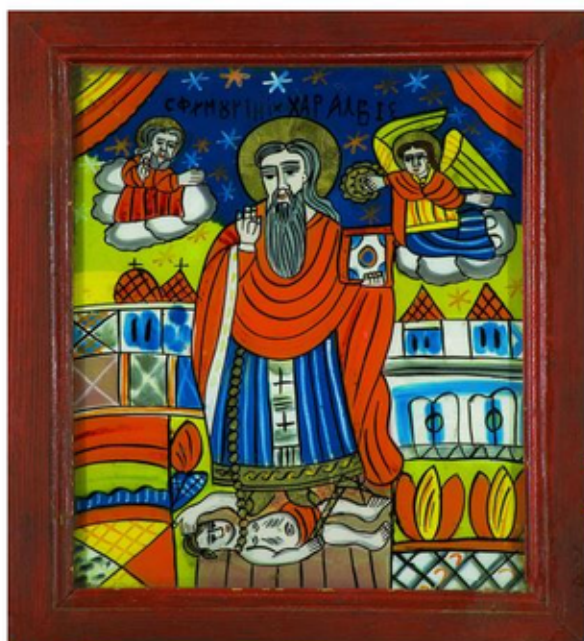
Scoția are unele dintre cele mai vechi universități din lume: cea din Saint Andrews a fost înființată în 1411; au urmat Glasgow – 1451, Aberdeen – 1496 și Edinburgh – 1582.

Puțini știu că Scoția a avut și unul dintre primele sisteme de învățământ obligatoriu din lume.

În anul 1496, la recomandarea episcopului de Aberdeen, care înființase Universitatea, regele Iacob al VI-lea a dat o lege a educației. Potrivit acesteia, fiul cel mai mare al fiecărei familii de nobili trebuia să urmeze școala, începând cu vârsta de opt sau nouă ani. Studia latina, apoi mergea la Universitate, unde urma Dreptul, vreme de trei ani. Scopul legii era să îmbunătățească administrarea țării, printr-un număr de judecători bine pregătiți, ca să îi poată ține în ascultare pe nobili. Dar, deși legea prevedea o amendă de 20 lire pentru cei care nu o respectau, nu s-a aplicat pe scară prea mare.

În anul 1562, Biserica scoțiană a cerut să se înființeze școli în fiecare parohie. Cum nu existau destui profesori, nici această măsură nu a fost aplicată în totalitate. În 1696, o altă lege a educației cerea înființarea unei școli în fiecare parohie și stabilea și salariul cuvenit profesorului.

În anul 1872, se introducea obligativitatea asigurării educației copiilor de la cinci ani și școlile erau aduse sub controlul statului. ■

**A fost odată
ca niciodată**

FAUR, FĂURAR, FEBRUAR

Dr. GEORGETA ROȘU

Numele populare date lunii februarie, Faur, Făurar, Februar, sunt strâns legate de numele meșterilor care prelucrau fierul, transformându-l în unelte de muncă, fiare și cuțite de plug, necesare lucrării pământului. În imaginarul popular, pentru că Faur are 28 de zile în anii normali și 29 în anii bisecți, este considerat cel mai mic dintre cei 12 frați (12 luni care alcătuiesc anul).

Cum în luna februarie vremea este foarte schimbătoare, se crede că aceasta ține de capriciile copilului Faur, care fie râde și e frumos afară, fie plânge și atunci afară viscolește și este ger de crapă pietrele. Adesea Faur (Făurar) intră în conflict cu Luna lui Mart, pentru câteva zile friguroase împrumutate acestuia. Timpul capricios al celei de a doua luni a anului s-ar datora, așadar, acestor frați, care se luptă pentru zilele împrumutate.

În luna lui Faur (Făurar, Februar) oamenii se pregătesc de începerea muncilor agricole. Se încheie șezătorile și celelalte distracții ale tinerilor, iar gospodarii își repară uneltele, pregătesc semințele pentru semănat, îngrijesc animalele pe care le folosesc la muncă.

Luna lui Faur este marcată de câteva momente de sărbătoare, unele cu caracter augural, altele care țin de venirea noului anotimp, primăvara, de renașterea întregii naturi. Pe 1 februarie se sărbătorește Trif cel Nebun (Trifonul), patronul omizilor, al tutu-

ror insectelor periculoase pentru recolte (lăcuste, mai ales). Ziua lui Trif trebuie „ținută“, ca să nu se înmulțească omizile care distrug livezile. Pentru a fi ferite de posibilele atacuri ale omizilor, livezile și grădinile erau stropite cu agheasmă. Ca să alunge lăcustele, femeile dădeau de pomană câte o strachină de mălai, sperând că acestea vor mânca mălaiul și astfel vor fi salvate culturile de porumb.

Se mai obișnuia ca în această zi preotul să fie chemat pentru a face sfeștanie în vii, ca acestea să dea roade bune și să fie ferite de grindină și de mană. Vrăjitoarele satului puteau să facă în această zi vrăji pentru ca unora să le fie bine, iar alții să aibă pagubă.

Tot în februarie, pe 10, este sărbătorit Sfântul Haralambie, „ucenic plin de lumină al lui Hristos și preot preadrept“, care ținea ciuma legată cu un lanț, iar când oamenii își pierdeau credința sau se înmulțeau prea mult, îi dădea drumul pe pământ, decimând

versarius – 150 ani în Aula Magna „Mihai Eminescu” a Universității, eveniment ce a purtat încărcătura simbolică a întregii tradiții academice ieșene și a omagiat figurile luminoase din trecutul prestigioasei instituții de învățământ superior. În cadrul acestei ceremonii, prof. univ. dr. Vasile Ișan, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, a ținut un cuvânt de deschidere, apoi a avut loc prezentarea mesajelor oficialităților și ale mediului academic. Ceremonia s-a încheiat cu conferința domnului prof. univ. dr. Klaus Dicke, rectorul Universității „Friedrich-Schiller” din Jena, Germania.

În după-amiaza aceleiași zile, în Aula Magna „Mihai Eminescu” au avut loc două conferințe: *L'Université moderne entre crainte et espoir* (Universitatea modernă între temeri și speranță), susținută de prof. univ. dr. Denis Miéville, Universitatea Neuchâtel, și *Parabolele lui Iisus. O analitică a receptivității* – prof. univ. dr. Andrei Pleșu.

Joi, 28 octombrie, am participat la ceremoniile de acordare a titlurilor de „Doctor Honoris Causa” și „Profesor de Onoare” domnului prof. univ. dr. Giuseppe D'Ascenzo, de la Universitatea „La Sapienza” Italia, prof. univ. dr. Haïm Brézis, de la Uni-

versitatea Paris IV, Franța, prof. univ. dr. Henning Hopf, de la Technische Universität Braunschweig, Germania, și prof. univ. dr. Jean-Hugues Thomassin, de la Universitatea din Poitiers, Franța.

Ziua s-a încheiat cu un concert de muzică tradițională susținut de Grigore Leșe, la Casa de Cultură a Studenților.

Manifestările dedicate aniversării Universității au continuat vineri, 29 octombrie și sâmbătă, 30 octombrie, cu conferința *Universitatea și valorile sale în postmodernitate*, un concert susținut de Cvartetul „Ad Libitum” și un spectacol sincretic intitulat *Timp și devenire*.

Pe toată durata manifestărilor, în Sala Pașilor Pierduți a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, a fost organizată o expoziție de carte și publicații periodice apărute într-un veac și jumătate de existență a instituției.

La 150 de ani, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și-a rememorat istoria, și-a onorat înaintașii și invitații, dar a arătat și că e gata să-și continue, cu excelență, misiunea sa. Pentru toți cei care i-au călcat pragul de-a lungul timpului, studenți și profesori deopotrivă, La mulți ani! ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2011, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În vremea cărui rege, Marele Ducat al Lituaniei a atins gurile Dunării și țărmurile Mării Negre?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna decembrie 2010 este:

Anul 1539

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Zenoviea Mihăceanu**, din **Iași**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2011.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Of. P. nr. 15, C.P. 15-702, sect. 1, București

ZILELE UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUȚA“

IRINA ȚĂRANU

La sfârșitul lunii octombrie 2010 m-am aflat, timp de două zile, în Iași, pentru a participa la manifestările organizate de Universitatea din Iași în perioada 20-30 octombrie cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la înființare. La aceasta, s-a adăugat bucuria de a mă afla din nou pe băncile studenției și de a revedea foști profesori ai Facultății de Istorie, pe care am absolvit-o cu zece ani în urmă.

Creată în 1860 (*Magazin istoric*, nr. 10/2010), Universitatea din Iași a fost prima universitate modernă din România. Potrivit decretului din 26 octombrie acel an, instituția de învățământ superior avea trei facultăți: Drept, Filosofie și Teologie. Acestui nucleu inițial i s-au adăugat alte și alte specializări, astfel că, Universitatea, care în 1860 și-a deschis porțile primilor 70 de „auditori de cursuri“, are astăzi peste 38.000 de studenți, 15 facultăți și aproape 200 de programe de studiu la nivel de licență, master și doctorat.

Anul acesta Universitatea din Iași s-a pregătit cu multă bucurie de sărbătoare. Aniversarea a 150 ani este un moment deosebit, iar Senatul Universității a ținut ca acest eveniment să fie unul special. Invitați din universitățile partenere, profesori universitari, academicieni, rectori, personalități ale culturii românești, toți s-au aflat în capitala Moldovei la *Dies Academici 1860-2010*.

Programul manifestărilor a cuprins conferințe, expoziții, ceremonii de acordare a titlului de „Doctor Honoris Causa“ unor personalități științifice din țară și din străinătate, concerte simfonice și tradiționale și momente artistice.

Luni, 25 octombrie, a avut loc, în cadrul unei procesiuni, depunerea de coroane la Biserica Trei Ierarhi, un Te Deum la Catedrala Mitropolitană din Iași și o procesiune de la Catedrală către Universitate, unde a fost dezvelită placa memorială „Palatul Universitar de la Copou“.

In cadrul secțiunii *Universitatea în istorie* au avut loc prezentarea medaliilor și a monetei aniversare, lansarea volumelor dedicate evenimentului și proiecția filmului documentar despre istoria Universității din Iași.

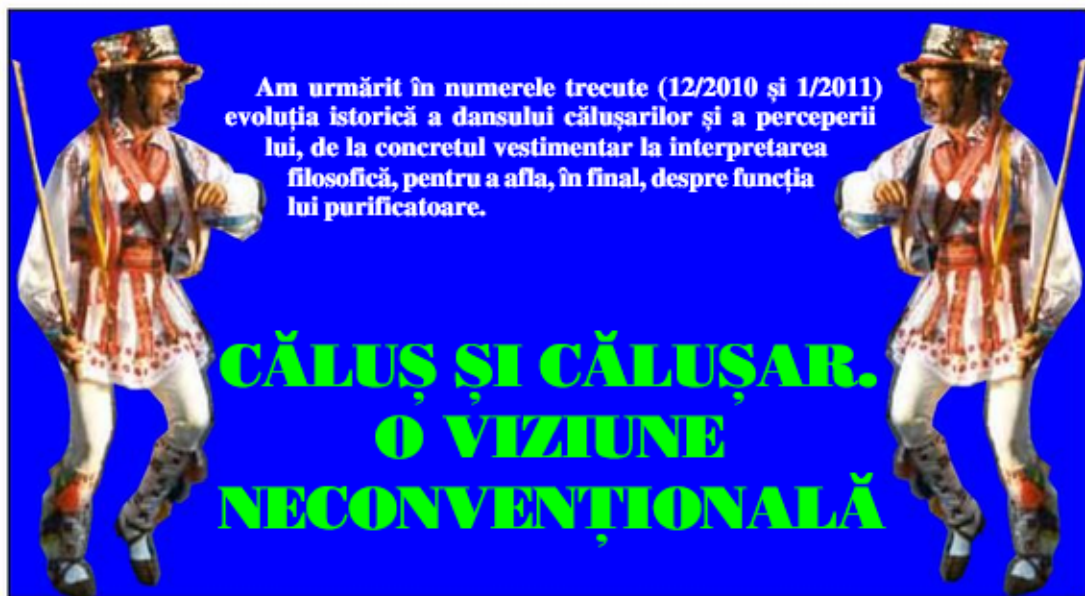
Marți, 26 octombrie, a fost inaugurat Muzeul Universității, iar domnul prof. univ. dr. Virgil Nemoianu, de la Universitatea Catolică din Washington, a primit, în cadrul unei ceremonii, titlul de „Doctor Honoris Causa“ al Universității ieșene. Domnia sa a susținut cu acest prilej conferința cu titlul *Un umanism globalizat? Dificultăți și posibilități*.

Ziua s-a încheiat cu un concert extraordinar susținut de orchestra simfonică și Corul academic „Gavriil Musicescu“ ale Filarmonicii „Moldova“ Iași.

Miercuri, 27 octombrie, a avut loc ceremonia *Dies Anni-*

Prof. univ. dr. Vasile Ișan, rectorul Universității ieșene, la deschiderea manifestărilor în Aula Magna „Mihai Eminescu“

Am urmărit în numerele trecute (12/2010 și 1/2011) evoluția istorică a dansului călușarilor și a percepției lui, de la concretul vestimentar la interpretarea filosofică, pentru a afla, în final, despre funcția lui purificatoare.

CĂLUȘ ȘI CĂLUȘAR. O VIZIUNE NECONVENȚIONALĂ

SABINA ISPAS

Femeile, care nu au funcție sacerdotală, în biserica primară aveau instituția diaconatului: vârstnice, cu viață neprihănită, ele îi ajutau pe apostoli și pe evangheliști în misiunea lor, aveau sarcina să îngrijească bolnavi, să-i ocrotească pe săraci, pe orfani, pe străini și să asiste preoții la botezarea femeilor. Pornind de la existența acestei străvechi instituții creștine, am putea găsi argumente prin care să justificăm prezența feminină în grupul de călușari, reprezentată de una sau două *crăițe*, care se implică, în anumite momente, în jocul lor și în pregătirea instrumentarului care este folosit în actul vindecării etc.

Femeile păzitoare

Felul în care este perceput rolul femeii în ritual, în cultura populară, ar putea fi

relaționat cu sarcinile care revin diferitelor reprezentări feminine cuprinse în structura legendară tradițională; multe dintre ele, considerate „malefice”, în realitate, au rol de păzitoare, supraveghetoare ale femeilor, pentru a le împiedica să calce normele, să păcătuiască, mai ales în segmentul activităților casnice, care nu trebuie să fie efectuate în acele unități de timp cu un impact ritual deosebit. Între ele pot fi citate Joimărița și Marțolea, cărora le alăturăm Ielele, „entități”, cu rol esențial în producerea bolii pe care o pot vindeca, după diagnosticare, călușarii. Descifrarea identității cu valențe diverse, aparent contradictorii, în realitate, complementare, a acestor făpturi, care sunt, de obicei, invizibile pentru muritori, dar pot fi văzute în momentele critice, este crucială pentru înțelegerea acțiunilor călușești de vindecare.

Credem, cu oarecare rezerve, că în cultura tradițională românească avem a face cu două tipuri de feminitate care se plasează în afara obișnuitului: de o parte, sfânta, cea care a obținut, prin viața exemplară, un statut îmbunătățit și, de cealaltă, prezențele din creația nevăzută, materială, care acționează ca protectoare ale legilor, normelor statutare, sancționează imediat și concret greșelile voite sau involuntare ale omului, cu care acesta poate intra în legătură, care pot fi influențate favorabil, dacă se revine asupra greșelii comise. Din această categorie fac parte și reprezentările plutitoare, curate, ale Ielelor numite și Sfinte, Măiestre, Doamne, Frumoase, Nepomenite, Șoimane, Zâne, Dănele etc. Aceste nume, atestate în cultura tradițională românească, nu sunt formule de adulare, folosite pentru a le

FĂURAR

2

1777. Abatele italian Lionardo Panzini, în *Scrisori din Țara Românească*, publicate abia în 1922, consemnează constatările sale privind limba de conversație în societatea valahă a secolului al XVIII-lea, precum și însușirea limbilor de circulație europeană de către clasa conducătoare: „Boierii și oamenii mai de seamă din Țara Românească imită obiceiurile și felul de a fi al grecilor și nu folosesc aproape nicio altă limbă decât aceea a Curții (limba grecească)”.

7

1996. Regizorul american Alan Parker face un prim pas, hotărâtor, în realizarea unui film despre viața Evitei Peron, interpretată de Madonna. Trebuie convins în primul rând poporul argentinian, foarte ostil ideii, și este nevoie de acordul președintelui în exercițiu al țării, Carlos Menem, să se filmeze la Casa Rosada, reședința prezidențială. În această zi, doi agenți secreți o așteaptă pe cântăreața la hotelul din Buenos Aires unde s-a cazat. Ei folosesc liftul de serviciu, ies pe la bucătărie și o împing pe Madonna într-o mașină banală. Îi ordonă să se culce pe bancheta din spate, pentru a nu fi recunoscută, iar când iese din mașină este invitată într-un elicopter, ce decolează de la o bază militară argentiniană. Aterizând pe o insulă minusculă, Madonna, purtând un coc strâns exact ca al Evitei Peron, ia cina cu președintele țării, încercând să-l convingă de ce trebuie să fie de acord ca ea să o interpreteze pe „sfânta noastră Evita”. Și ea și-a pierdut mama când era mică, și ea iubește independența, și ea este o femeie puternică, iar în final îi cere permisiunea lui Menem să-i cânte *Don't cry for me Argentina*, de pe genericul filmului. Când vocea ei se pierde, la ultima strofă, în imensa cameră, președintele, vizibil emoționat, îi ia fața în mâini și o sărută pe obraz, urându-i succes.

18

1563. Franța războaielor religioase, care recunoaște în persoana ducelui de Guise pe cel mai înfocat nobil catolic ostil toleranței față de protestanți, este zguduită de vestea unui atentat asupra acestuia. François de Guise, aflat cu tabăra la Orléans, supraveghează dispunerea tunurilor pe câteva insulițe de pe Loara, pentru un eventual atac de noapte. Este călare, cu câțiva metri în spatele oamenilor săi, și stă de vorbă cu Tristan de Rosteing, care călărește un catâr. Un tânăr, și el călare, iese pe neașteptate dintr-un tufiș din spatele ducelui, îl doboară cu o împușcătură și își continuă galopul. Merge așa o bucată bună din noapte și, crezând că se află departe, adoarme la o fermă. Rătăcit din caza întunericului, asasinul nu s-a îndepărtat, de fapt, prea mult de locul atentatului; s-a învârtit roată. Așa că oamenii ducelui îl prind ușor. François de Guise, atins de glonț între umăr și subsuoară, va muri șase zile mai târziu.

24

1831. După un turneu de concerte la Viena, Praga, Varșovia și aproape toate orașele germane, Niccolò Paganini, luptând cu permanenta suferință fizică, ajunge la Paris, unde trage la Hotel des Princes, din rue de Richelieu. Sosirea sa a fost precedată de o publicitate cu totul neobișnuită pentru vremea aceea. Prin presă s-au răspândit în Franța faima unui virtuoz inegalabil, dar și multe legende brodate în jurul vieții lui. Cu puțin timp înainte de ziua concertului anunțat, a apărut la Paris un opuscul intitulat *Notiță asupra celebrului violonist Niccolò Paganini*, semnat de un scriitor modest, care pretindea în prefață a-și fi cules informațiile de la cel mai bun prieten din copilărie al genialului genovez. Un Paganini mitic, creat de puterea cuvântului, va avea un imens succes într-un Paris în plin romantism.

25

1828. La Casa Albă are loc un eveniment monden, o căsătorie. Unul dintre fiii președintelui John Quincy Adams, John, o ia de soție pe o oarecare Mary Catherine Allen. O afacere, la urma urmei, destul de banală, numai că tânăra căsătorită, înaintea acestei decizii, a fost logodită cu un alt tânăr din Washington, celălalt fiu al președintelui. Tânăra a rupt logodna pentru a-l alege pe fratele mai mic. Ambianța nunții poate fi imaginată, de vreme ce cei doi frați erau certați la cuțite. De altfel, ei vor sfârși destul de tragic, nefericiți și alcoolici. John era secretarul personal al tatălui său și i se spunea „cățelușul regal”, pentru că adesea sărea în apărarea părintelui agresat de ziariști.

salii este dată de rolul femeii în procesul mântuirii. *Didascalia* precizează: „Diaconul are locul lui Hristos și îl veți iubi, pe diaconese le veți cinsti în locul Duhului Sfânt“. Evdochimov afirmă că „bărbatul este legat ontic (în ființa lui duhovnicească) de Cristos, femeia este legată ontic de Duhul sfânt“.

Funcția sacră a dansului este asociată ofierilor religioase și exprimă emoția, trăirea religioasă trezită în natura umană de prezența și acțiunea divină. În Psalmi este amintit des dansul, însoțit de muzică și diferite instrumente muzicale, formă de rugăciune, devoțiune, slăvire adusă lui Dumnezeu.

În creștinismul primar, dansul concret devine alegorie și simbol, desemnând „dansul spiritual“, ca rugăciune adresată divinității, nu ca bucurie a dansului în sine, plăcere ludică, satisfacție a simțurilor personale pentru sine și în sine. Dansul este prezentat, astfel, ca o „bucurie cerească“, o parte a adorării lui Dumnezeu de către îngeri și de către cei care dobândiseră dreptul de a sta în Paradis. Continuarea practicării dansului în cadrul ofierii religioase pare destul de firească la începuturile creștinismului. Valoarea dansului circular ca manifestare spirituală apare menționată alături de imnul de slavă adus Domnului în scrierile lui Clement Alexandrinul. Dansul credincioșilor trebuie să fie, alături de sau împreună cu îngerii, o laudă adusă divinității (Grigore cel Mare). *Asociem formele străvechi*

creștine de rugăciune, auto-sacrificiu sau dar adus puterii divine prin dans cu practicile călușului taumaturgic. Senzurile în care se mișcă șirurile de dansatori călușari, înainte și înapoi, faptul că ei evită să se atingă, în unele secvențe, mănuierea bastoanelor ne-au dus cu gândul la o suită de gesturi cu care ei acționează asupra timpului cotidian. Acel mers înainte și înapoi scoate timpul din mersul normal, îl oprește. Călușarii nu întorc timpul, ei ies în afara lui.

Conciliile din secolele al VI-lea-al X-lea amintesc, de asemenea, dansul ca devoțiune și structură extatică. Dintr-o listă alcătuită de Ronald Gagne referitoare la cronologia dansului liturgic și a evenimentelor care determină practicarea lui în biserica creștină, reținem câteva date: în anul 539 și 589 Conciliile de la Toledo, din Spania, condamnă practicarea dansului în cadrul procesiunilor și în timpul priveghiurilor dinaintea comemorării sfinților, dar în 678 se amintește de un ritual bogat în coregrafie sacră, alcătuit de arhiepiscopul Isidor de Sevilla. În 554, în Franța, se interzic dansurile religioase, la fel în 826, 850, la Roma.

În anul 900 patriarhul Teofilact al Constantinopolului introduce dansul în biserică de Crăciun și de Bobotează și îngăduie cunoscutele desfășurări dramatice atestate și astăzi în lumea creștină ortodoxă: Steaua, Irozii și Vicleimul. Prin 1170, Balsamon, patriarh al Antiohiei, interzice dansul în biserica din Constantinopol, unde încă se prac-

tica la 6 ianuarie, când se celebra Boboteaza. Prin 1248, în Franța, se pare că în biserică se dansa cu prilejul sărbătorii Sfântului Nicolae. Credem că dansurile călușerești se pot înscrie în această categorie a dansurilor sacre, în strânsă dependență cu devoțiunea și, mai ales, cu extazul. În această situație se află călușarii atunci când practică *Călușul* taumaturgic, de Rusalii. Dansurile extatice sunt amintite în Vechiul Testament alături de profețiilor, sărbătorilor secerișului și culesului viilor, neîndoind, religioase; sunt și dansuri care celebrau victoriile militare, parte a ritualurilor circumciziei, a ceremoniei căsătoriei sau erau legate de ritualurile de înmormântare. Divinitatea utilizează corpul slujitorului său ca un „vehicul“, pentru a-și face cunoscută voința, pe de o parte, iar cel ce oficiază poate, la rândul său, să folosească puterea divină, care nu i-a fost încredințată pentru alte scopuri. În această situație se află călușarii, atunci când practică *Călușul* taumaturgic, de Rusalii.

Obiectivitatea măștii

Mutul, prezență autoritară în ceata de călușari, este singurul îndreptățit să fie purtător de sabie, adesea vopsită în culoare roșie, care semnifică explicit componenta sacrificială, precum și calitățile de luptător, păzitor, protector, pedepsitor. Un atribut semnificativ și caracteristic al acestui personaj este interdicția de comunicare prin cuvinte, me-

îmblânzi și a le câștiga bunăvoința, ci expresii ale respectului, ale unei considerații însoțite de o teamă indusă de puterea calităților deosebite cu care au fost înzestrate și care le dă dreptul să fie mai aproape de transcendent. Ielele, numite și Rusalii, sunt asociate, prioritar, în tradiția românească, cu sărbătoarea Rusaliilor și acest fapt nu este întâmplător. asemenea forme feminine plutitoare, pe care astăzi le găsim atestate în tradițiile folclorice locale și zonale, în număr variabil – două, trei, nouă, douăsprezece –, credem că în trecut alcătuiau un șir paralel cu cel al călușarilor. Ele sunt percepute sub forma unor fete tinere, neprihănite, îmbrăcate în haine albe, care cântă și joacă în văzduh, pe câmpii, la răspântii sau lângă izvoare, în sunete de fluier, cimpoaie, viori și alăute. La vremea „de apoi” se vor duce în Rai. Îi sprijină pe bunii cântăreți, mai ales fluierași, dar interzic, sub pedepse grave, ca acela care le-a slujit să cânte pentru oa-

Clement Alexandrinul
(aprox. 150-211/216),
părinte al Bisericii,
în scrierile cărui dansul circular
apare ca manifestare spirituală

**De la începutul secolului al X-lea
sunt îngăduite
desfășurări dramatice
atestare și astăzi: Steaua...**

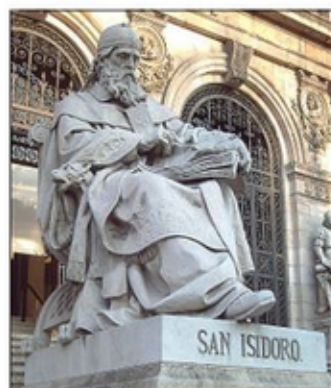
meni cântecele lor. Pedepsesc pe cei care intră în jocul lor sau calcă pe locul unde au dansat hora – care este marcat printr-un cerc rotund, unde iarba este uscată, chiar arsă – și pe femeile care nu respectă sărbătoarea Rusaliilor; persoanele care au nesocotit aceste reguli se îmbolnăvesc, devin „luați/te de/din Iele”. Nu apar informații care să explice motivul pentru care ele joacă și se veselesc mereu, cu deosebire în timpul Rusaliilor, când au cea mai mare putere. Amintim aici legătura pe care o facem, având în vedere și comentariile din secvența următoare, cu reprezentările psalmului 150, *Aliluia*, întâlnite în pictura bisericilor sub numele de „hora domnițelor”, relevante pentru imaginea jocului și cântării ca devoțiune creștină, imagine a zilei „prelungite” de bucurie care s-ar fi derulat între sărbătorile Învierii și Rusaliilor, în biserica primară. (Vezi această imagine în Biserica de la Cozia și Hurez, Covrești de Sus din jud. Vâlcea, Vernești, din Buzău, Aninoasa, din Muscel, Col-

țea, Crețulescu, Negustori, Mântuleasa, din București. Cele câteva legende din care aflăm că Ielele sunt servitoarele sau fiicele lui Alexandru Macedon care au băut apa vie sau au spart ulciorul în care se afla aceasta își au originea, probabil, în cărțile populare și nu sunt suficiente și relevante pentru a completa portretul fizic și spiritual al Ielelor.)

Dansul, ca bucurie cerească

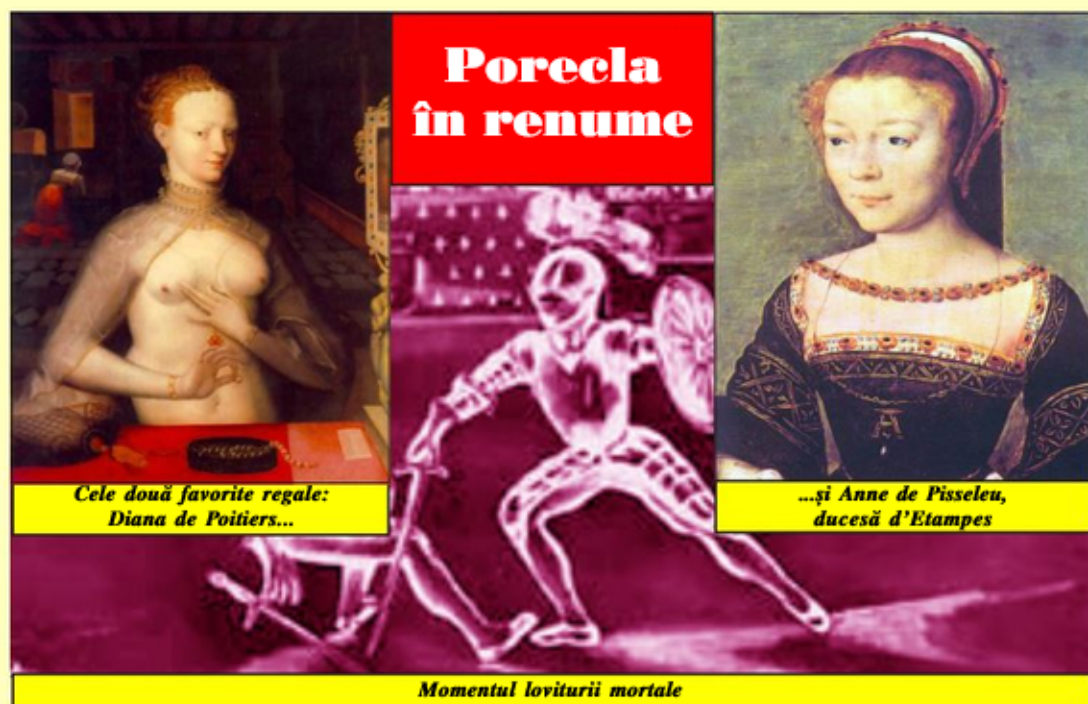
În tradiția populară din sudul Macedoniei și la meglendoromâni jocuri călușești au loc în perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează, numită acolo „Sărbătorile Rusaliilor”. Rusaliile sunt asociate cu arătarea Sf. Duh la botezul lui Iisus și cu Pogorârea acestuia la Cincizecime. Rusaliile sunt, așadar, asociate celei de a treia persoane a Sf. Treimi.

Legătura existentă între imaginea picturală a horei domnițelor, jocul Ielelor și manifestarea Sf. Duh la Ru-

**Arhiepiscopul
Isidor de Sevilla
a alcătuit un ritual bogat
în coreografie sacră**

Adesea, această „lovitură a lui Jarnac“ trece drept „o manevră perfidă, neloială, cu o componentă de trădare“. Este o percepție falsă, abuzivă. „Fanii“ baronului Jarnac luptă până în ziua de azi să reabiliteze memoria lui Guy Chabot, învingător în mod corect în duelul care l-a pus față în față cu seniorul de La Châtaigneraie (Magazin istoric, nr. 9/1994).

Cele două favorite regale:
Diana de Poitiers...

...și Anne de Pisseleu,
ducesă d'Etampes

Momentul loviturii mortale

LOVITURA LUI JARNAC

FLORENTINA DOLGHIN

● Vorbe insidioase, ascultate cu plăcere la Curte ● Ar fi fost amantul mamei vitrege ● Francisc I se opune duelului ● Ordaliile Evului Mediu în plină Renaștere ● Amanta regelui face duelul posibil ● Buturuga mică răstoarnă carul mare ● Adevăratul creator al „loviturii lui Jarnac“ ● Iezuiții îi denaturează sensul ● Jarnac și François Mitterrand

Povestea începe sub domnia regelui francez Francisc I. Guy Chabot (1509-1572), baron de Jarnac și guvernator al vechii provincii franceze Aunis, cu capitala La Rochelle, este cumnatul ducesei d'Etampes (Anne de Pisseleu), favorita regelui. Este căsătorit cu Louise de Pisseleu, sora celei din urmă. Tânărul senior duce

o viață pe picior mare, atât de mare, încât, într-o bună zi, Delfinul, viitorul rege Henric al II-lea – împins, se spune, de răutatea Dianei de Poitiers, favorita lui – se arată curios să afle originea averii lui Guy Chabot. Și răspunde, cu nepermisă cutezanță, tot el. Magdelaine de Puycuyon, a doua soție a baronului Charles Chabot, tatăl lui Guy, o femeie

foarte bogată, „ar veghea“ asupra „bunăstării“ lui, însinuând subsidii bazate pe favoruri erotice. Cu perfidie, moștenitorul tronului se grăbește să răspândească – celor care stau să-l asculte – că Jarnac este amantul mamei lui vitrege. Curtenii colportează cu deliciu picanta noutate, timp în care Jarnac, furios, declară: „josnic și laș trebuie

sajele către grupul de taumaturgi și către oamenii din restul comunității făcându-se prin semne care au mare grad de abstractizare, dar transmit celorlalți și sentimente de suspiciune și teamă. El este un „pedepsitor“, ca și reprezentările feminine amintite anterior.

Faptul că poartă mască din piele de animal, mai frecvent din piele de capră (credem că există o legătură la nivel semantic și funcțional, ritual, cu masca din colindatul de Crăciun numită capră, cerb, brezaie, turcă etc.), și îmbrăcăminte uzată exprimă o depersonalizare, o detașare de trăsăturile individuale, pentru a putea fi „obiectiv“, imparțial, pentru a nu genera sentimente de atașament sau simpatie, care să-i influențeze obiectivitatea deciziilor și acțiunilor. Îmbrăcăminte poșonată este folosită de mulți mistici și este o marcă exterioară, ușor de observat, a sfințeniei lor, a detașării de bunurile materiale, pământești. El, ultimul dintre cei din grup ca expresie exterioară, lipsit de eleganță și frumusețe, este, totuși, cel mai autoritar, neînduplecat, observator atent și rapid în decizii. El pare a deține dreptul de control și supraveghere a grupului de actanți și a relațiilor celorlalți cu acesta.

Tipul de comunicare verbală la care au acces călușarii este limitat, se rezumă la câteva categorii de strigături, majoritatea cu sens aparent nespecific. Comunicarea precară sau absentă între unii dintre membrii

cetei de călușari și grupul pentru care se împlinesc ritualul se deschide spre alte realități, umane sau neumane, cu care ei pot intra în contact în calitate de *oficanți harismatici*. Comunicarea specială se manifestă deplin în interdicția absolută de a folosi cuvântul, impusă mutului. Caracteristicile personajului au evoluat spre burlesc, în ultimii zeci de ani, probabil sub influența altor situații în care se folosește mascarea, dar atribuțiile ce-i reveneau, de a induce frica și a supraveghea legitimitatea ritualului, au rămas.

Dintre strigăturile consemnate, care nu credem că sunt cu adevărat semnificative, menționăm: „Ai așa, iar așa, și-altă dată iar așa; iar mai zi, iar mai zi, iar păza, iar păza“, „Iar așa, iar așa, iar păzea, iar păzea“, „Cum, mă, cum?/ Uite așa, nu așa./ Ba-i așa, ba nu-i așa./ Uite-așa, dar haida-așa./ La bățai, haid-înainte!/ Uite-așa și dă-i bățai!“ etc. (*Corpus de documente etnografice. Sărbători și obiceiuri*. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român). Rolul lor

nu era acela de a transmite informație celor pentru care se împlinesc ritualul, ci de a le lăsa impresia că sunt martorii unei structuri comunicaționale străine, care nu le este accesibilă.

Interdicția de a vorbi impusă mutului și lipsa substanței informative din comunicarea călușarilor ne determină să ne gândim la posibile apropieri de episodul glosolaliei, „vorbirea în limbi“, darul de a putea comunica cu cei de altă limbă, altă cultură, pe care l-au dobândit apostolii la Cincizecime (Biblia – Faptele apostolilor). Interdicției comunicării prin vorbire i se adaugă și cea, tot atât de drastică, referitoare la abstenența sexuală pe toată durata desfășurării obiceiului. Păstrarea purității trupesti, obligatorie în multe alte circumstanțe rituale, specifică multor religii, este o condiție determinantă pentru ca efectul vindecător să se poată manifesta. Caracterul ezoteric al cetei, rolurile diferențiate și, totuși, complementare ale femeilor și bărbaților, cunoașterea și folosirea ierburilor cu calități și atribute vindecătoare, cum sunt usturoiul verde, leușteanul

și, mai ales, pelinul, ne fac să-i considerăm pe călușari și pe crăițe o grupare înzestrată cu harisme de terapeuți.

Este important de luat în considerare și caracterul itinerant al grupurilor de călușari. Ei depășesc granițele localităților lor de baștină și duc ritualul acolo unde sunt chemați, unde este nevoie de terapie, de profilaxie, de curățire. ■

... și irozii

același loc, despică bine mușchiul, la fosa poplitee, cum i se spune în limbaj medical. Întregii asistențe nu-i vine să creadă. Seniorul de La Châtaigneraie se prăbușește. Diana de Poitiers este de-a dreptul turbată, Caterina de Medici își ascunde prost satisfacția. Chabot se apropie de tribuna regală și „îl oferă” pe La Châtaigneraie suveranului. Refuză să-și omoare adversarul, cum, de altfel, îi permite regulamentul jocului. Acesta va muri peste câteva ore, victimă a hemoragiei și... a ultimului duel judiciar autorizat de monarh. Se spune că învinsul pregătise chiar un dineu copios pentru ziua duelului. Cel puțin așa afirmă nepotul său, scriitorul Brantôme. De asemenea, că, umilit de această înfrângere care l-a luat prin surprindere, și-ar fi smuls pansamentele puse de cu seară pe rană și de aceea ar fi și murit noaptea, în urma pierderii de sânge.

Cum se explică totuși succesul lui Jarnac? Căpitanul Caize l-a învâțat o lovitură de rever, necunoscută până atunci în Franța. Așadar, „lovitura lui Jarnac” nu poartă numele adevăratului ei creator. Caize mai știa și despre o rană mai veche, tot la genunchi, a seniorului François de Vivonne și tot el a propus – și așa s-a căzut de acord – ca lupta să se desfășoare cu arme grele, cu spade pentru două mâini, ceea ce l-a obosit și l-a făcut și mai greoi în deplasări pe adversarul elevului său.

Guy Chabot, baron de Jarnac, i-a luat pe toți prin surprindere cu măiestria sa

Expresia „lovitura lui Jarnac”, care – cum am văzut –, nici măcar nu a fost a lui Jarnac, ci „importată” din Italia, a evoluat în timp. La început, a circulat ca un sinonim pentru abilitate, pentru un atac rapid, neprevăzut și eficient, departe total de ideea de șiretenie, de vicleșug, trădare, perfidie sau disimulare. Abia peste mai bine de două secole de la faimosul duel, în 1771, i se denaturează accepția, în sens peiorativ (reținut oarecum până astăzi), în *Dictionnaire de Trévoux* (Dicționarul de la Trévoux, un

orășel de pe lângă Lyon), operă istorică, lucrare amplă de sinteză lexicografică pentru veacurile XVI și XVII, redactată de iezuiți.

Un veac mai târziu, lexicograful Emile Littré, membru al Academiei Franceze, autorul unui *Dictionnaire de la langue française* în patru volume (1863-1873), restabilește, în lucrarea sa, semnificația corectă, de origine, a expresiei „lovitura lui Jarnac”, adică o lovitură „violentă, abilă, neprevăzută și mai ales loială”. „Într-un duel din 10 iulie 1547 – scrie Littré – Gui de Chabot Jarnac a atins cu reverul spadei sale partea din spate a articulației genunchiului adversarului său, François de Vivonne, senior de La Châtaigneraie. Lovitura a fost socotită iscusită și a furnizat o expresie proverbială, care a căpătat în timp un sens odios; dar este vorba despre o eroare de înțelegere, pentru că lovitura lui Jarnac este absolut onestă, iar duelul s-a desfășurat după toate regulile onoarei.”

Guy Chabot reprezintă o mândrie pentru locuitorii așezării Jarnac (5.000 de locuitori) din departamentul Charente. În fond, un baron din părțile lor a îndrăznit să-l sfideze pe regele Franței, în prezența întregii Curți. I se adaugă și o altă „vanitate locală”, aceea de a fi locul de naștere al fostului președinte François Mitterrand (1916-1996). ■

Esplanada castelului de la Saint-Germain-en-Laye

să fie cel care a rostit această minciună, oricine ar fi el". Atacul lui vizează, fără a-l numi, pe Delfin.

O asemenea îndrăzneală nu poate rămâne nepedepsită, dar un fiu de rege nu se ducează cu un simplu gentilom. Așa că Delfinul îl însărcinează repede pe un prieten bun, François de Vivonne, senior de La Châtaigneraie, să-l reprezinte și să-l înfrunte pe Jarnac în duel. Regele Francisc I nu-și dă acceptul și duelul nu are loc.

Din păcate, numai pentru scurt timp. Odată mort și îngropat tatăl său, în aprilie 1547, Henric al II-lea (1547-1559) autorizează lupta, sub forma unui duel judiciar. Era o probă publică, ce venea din ordaliile Evului Mediu, care nu trebuie să se termine decât prin moartea unuia dintre cei doi adversari. Învingătorul, cu susținere divină, spală onoarea lui și a familiei. În ce-l privește pe cel învins, el este spânzurat, dacă nu este ucis pe loc, devenind, în acest fel, purtător al culpei, dezonoarei și dizgrației sociale. Și nu numai el, ci și descendenții lui.

... dar fiul lui, Henric al II-lea, abia a așteptat să asiste la el

Regele Francisc I nu a acceptat duelul...

Conform formalităților în vigoare, celor doi, Guy Chabot și François de Vivonne, li se acordă o lună pentru pregătire. Trăsăturile lor fizice par să-l desemneze dinainte pe învingător. Scurt, îndesat și athletic, seniorul de La Châtaigneraie este un spadassin neîntrecut, între primii patru ai regatului. Oferă adevărate spectacole de spadă, savurate de public. Slăbănog și plăpând, mai tânăr și mai mic de statură decât adversarul lui, Jarnac nu pare a avea vreo șansă. Este total lipsit de experiență. În schimb, este îndrăzneț și inteligent. Perspectiva de a muri, ucis de această brută luptătoare, îl mobilizează, îl face să-și petreacă multe ore în sala de arme a unui maestru spadassin celebru al epocii, căpitanul italian Caize. Pe atunci, Franța datora totul Italiei Renasterii. Însuși Francisc I fusese pe jumătate italian.

La 10 iulie 1547, sub un soare nemilos, cei doi urcă pe esplanada castelului

de la Saint-Germain-en-Laye. Jarnac, însoțit de câțiva prieteni, toți în veșminte negre, are o figură pierită. Toată Curtea este în păr. Aclamă nerăbdătoare să vadă finalul înfruntării, mai ales că cei doi sunt percepuți ca oamenii celor două favorite regale: baronul de Jarnac al ducesei d'Etampes, iar seniorul de La Châtaigneraie al Dianei de Poitiers. Henric al II-lea vine însoțit de regina oficială, soția lui, Caterina de Medici, și de amanta *en-titre*, Diana de Poitiers, care, de altfel, a făcut totul ca acest duel să aibă loc. Regele savurează deja triumful omului său, François de Vivonne.

Lupta se desfășoară cu spade grele și scuturi masive. Imediat ce regele dă semnalul de începere, combatanții se precipită unul spre altul, schimbă lovituri violente, alternate cu altele mai lejere, iar Chabot se eschivează și parează neașteptat de bine. Deodată, într-un moment când pare a ceda în fața adversarului, îi aplică acestuia o lovitură scurtă, precisă, în spatele genunchiului stâng, apoi cu o a doua, în

Soția lui Henric al II-lea, Caterina de Medici, și ea prezentă la duel

adresa mea și în special în sarcina clasei muncitoare. Astăzi am avut o anchetă privitoare la înființarea organizației sindicale de aici. S-a luat declarațiile mai multor muncitori, asupra cărora s-au făcut presiuni spre a aduce dovadă și a stabili în așa mod, încât inteligențele noastre autorități și-au format convingerea cum că eu aș fi sufletul sau, mai bine zis, însăși organizația în sine.

De către comitetul sindicatului de aici s-a lansat un manifest prin care se chema muncitorimea la o întrunire pentru duminică 13 decembrie cor[ent] în Buștenari. Pentru a zădărnici această întrunire s-a presat asupra negustorilor de aici pentru a nu ne pune la dispoziție o sală unde să ne putem aduna. S-a trimis agenți speciali de către Prefectura de Prahova pentru a impune în mod forțat comercanților să nu ne închirieze sub niciun motiv sălile de care dispun. Afară de asta, plutonierul de jandarmi de aici, un anume Bercu, a pus oameni cu ziua ca să rupă manifestele afișate atât în Buștenari, cât și în schelele de petrol. Afară de asta, astăzi a plecat în schelă însoțit de doi jandarmi și a umblat din sondă în sondă, spunând oamenilor că nu care cumva să îndrăznească să vie la întrunire, căci el plutonierul are la dispoziție 80 de jandarmi care au ordin să împuște în mulțime. Aceasta o afirmă lucrătorii că a spus-o iară. Ca vârf la toate au hotărât

ca eu să fiu arestat, așa că mâine dimineață la ora 7½ trebuie să mă prezint la postul de jandarmi, pentru ca apoi să fiu înaintat la Câmpina comandantului Jandarmeriei, iar de acolo să fiu înaintat Parchetului de Prahova, care la rândul său va dispoza.

E târziu noapte. Luna se înalță pe un orizont trist și rece. Lumina ei îmi pare o facă la căpătâiul unui muribund, înecat în însăși sângele lui, care prin ultimele horecături pare că cere răzbunare.

Stau și cuget. O desfășurare imensă de forțe brutale în jurul unui singur ins care nu are ca armă altceva decât inteligența-i, și aceea dezvoltată poate în mod rudimentar. Cuget și mă întreb unde sunt oare filozofii clasei stăpânitoare pentru ca prin puterea științei căpătată prin studii și școli înalte să vie și în loc de forță brutală să se impue mulțimii prin dezvoltări științifice, dar dându-le cum că înșii care propovăduiesc fericirea prin armonia între inși, ei să dovedească cum că numai prin războaie și sânge, prin măcel și jafuri omul poate simți fericirea în toată mărția ei. Dacă în adevăr sunt

tari, inteligenți și puternici, de ce atunci recurg la forța brutală pentru a domina mulțimea?

Îi desfid deci aruncându-le tot disprețul meu în față. Ce va rezulta din toate acestea, nu știu însă și-o afirm că eu sunt vesel și fericit că-mi fac nimic alt decât datoria. Sunt vesel și aș voi cu tot dinadinsul să mai apar odată la bara justiției lor ca de acolo să le pot striga în față cum că sunt niște lași și nemernici, care în tot cursul domniei lor n-au făcut altceva decât să curgă râuri de sânge din trupurile mulțimei istovite de trudă și suferință.

Al tău, cu frăție și dragoste,
Gr. Dorobanțu.

P.S. Ți-aș fi scris mai mult și cu un alt stil, dar vei ști că sunt surescitat foarte. Am în față Constituția țării și mereu mă întreb: să fie oare Constituția un moft? Ca toate mofturile, de altfel! Dacă ai timp, du-te în Dănciulescu II, fundătura Cimitirului nr. 4, întreabă de madam Dorobanțu, ai să găsești acolo pe tovarășa mea. Consolează-o tu, insufându-i curaj și încredere în izbânda cauzei noastre.

Alliance, Ohio, 21
februarie 1926
Stimate domnule
Mușoiu,

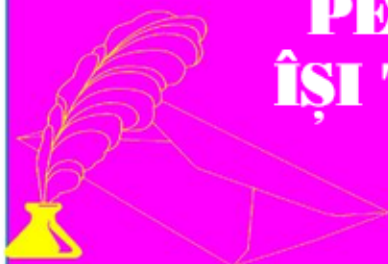
Mai zilele trecute v-am răspuns la scrisoarea dv. expediată la Youngstown în pachetul trimis. Acuma mă aflu pentru două zile în Alliance, la un bun român de care

Rafinăria „Steaua Română” de la Câmpina, în 1907

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Mișcarea socialistă, folosită în exces, dar selectiv, de exegeții regimului comunist din România, a făcut ca acum multă lume s-o privească reticent, chiar cu lehamite. Or, a fost un fenomen proliferat în întreaga Europă, care a promovat idei generoase, desfigurate ulterior de regimul totalitar de expresie comunistă. Unul dintre promotorii mișcării socialiste a fost Panait Moșoiu, destinatarul scrisorilor ce publicăm în continuare. Ele trădează stări de spirit ce nu trebuie ignorate dacă vrem să ne înțelegem istoria națională.

În 1891 un prieten îi cere ajutor să fabrice un mic panegiric pentru Mihail Kogălniceanu. Peste nouă ani, un alt amic,

aflat la Geneva, îl solicită să poată compune o „conferință revoluționară“. În 1915, un sindicalist prahovean i se plânge de persecuțiile Poliției, întrebându-se retoric dacă nu cumva „Constituția țării e un moft“.

Întinsele relații sociale ale lui Panait Moșoiu îl determină pe un român destărat în Statele Unite să-i ceară sprijin în găsirea unui făgărășean. Un publicist din Iași îi anunță, între altele, că va scoate revista Țara lui Traian. În fine, în 1935, un „tovarăș francez“ îi cere colaborarea la un ziar de propagandă ca să-l înfiereze pe „fascistul Panait Istrati“.

Scrisorile se păstrează la Biblioteca Națională, fondul St. Georges. Ultima a fost tradusă de noi din limba franceză.

M.Gh. Bujor, în mijlocul unui grup de socialiști în vara anului 1933, după eliberarea de la Doftana

Pașcani
Prietenule,

Duminică sau sâmbătă trece Cogălniceanu prin Pașcani și fiindcă fac parte din clubul de literatură polonez, sunt ales ca delegat pentru a depune o coroană pe coșciugul lui, la trecere, așa că trebuie să vorbesc ceva. Te rog trimite-mi de urgență un mic discurs, nu voi să facu apel la alții din localitate, că nu sunt sinceri. Grăbește, te rog. Ceva socia-

list internațional și ceva relativ la poloni. Al tău prieten, salutare,

Tattu.

Geneva, 11 februarie 1900
Dragă Mușoiu,

De la mine veste bună și de la toți românii din Geneva, mare laudă. Rogu-te, trimite-mi imediat *Crucea de argint*; voi să ții aici în Geneva o conferință revoluționară. Fără această carte sunt mort! În

același timp, te rog recomandă-mi tot ce ai citit mai de seamă în ajutorul evreilor.

Cu dragoste,

Gh. Silvan, rue de
Carouge, no. 71

11/24 decembre 1915,
ora 11 noaptea
Prietenule Mușoiu,

E târziu noaptea când îți scriu aceste rânduri, menite să-ți aducă vești despre începutul unor noi prigoane la

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

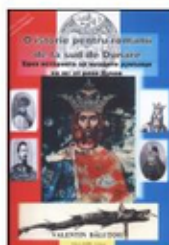
● **Ion Varta, Tatiana Varta, Igor Șarov – ASASINĂRILE ÎN MASĂ DIN R.A.S.S.M. ÎN PERIOADA MARI TERORI 1937-1938, vol. I, Documente desecretizate din arhivele M.A.I. și S.I.S. ale Republicii Moldova**
Editura Arc, Chișinău, 2010, 710 pp.

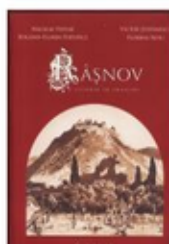
● **Georgeta Filitti – MEREU ÎMPREUNĂ: ROMÂNIA-GRECIA, 130 DE ANI DE RELAȚII DIPLOMATICE (1880-2010)** (Cuvânt introductiv Georgios D. Poukamisas, Ambasadorul Republicii Elene la București)
Editura Suvenir, Brașov, 2010, 163 pp.

● **„CHESTIUNEA EVREIASCĂ” ÎN DOCUMENTE MILITARE ROMÂNE 1941-1944** (Selecția documentelor, note, cuvânt înainte și studiu introductiv Ottmar Trașcă; Prefață de Dennis Deletant)
Institutul European, Iași, Editura Institutului pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, 2010, 915 pp.

● **Valentin Băluțoiu – O ISTORIE PENTRU ROMÂNII DE LA SUD DE DUNĂRE** (ediție bilingvă în limbile română și bulgară)
Editura ALMA, Craiova, 2009, 303 pp.

● **Nicolae Pepene, Bogdan Florin Popovici, Victor Ștefănescu, Florina Rusu – RĂȘNOV. O ISTORIE ÎN IMAGINI**
Editura Suvenir, Brașov, 2006, 136 pp.

● **Alexandru Purcăruș – ÎN VÂLTOAREA RĂZBOIULUI RECE. REVOLUȚIA MAGHIARĂ DIN 1956**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, 268 pp.

● **Iulian Oncescu, Ion Stanciu, Emanuel Ploeanu – TEXTE ȘI DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNILOR, VOL. I (1774-1866), VOL. II (1866-1918)**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, vol. I, 390 pp, vol. II, 334 pp.

● **Olga Zugrăvescu – REFUGIAT ÎN ROMÂNIA**
Editura ALMA, Craiova, 2009, 355 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (publicație oficială a Mitropoliei Ardealului)
Serie nouă, (anul XX), Nr. 92, ianuarie-martie, 2010, 217 pp.

● **DUNĂREA DE JOS** (revistă lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)
Serie nouă (anul IX), Nr. 99, mai 2010

● **VITRALII. LUMINI ȘI UMBRE** (revista veteranilor din Serviciile Române de Informații)
Anul II, nr. 5, decembrie 2010, 140 pp.

● **JOURNAL OF EAST EUROPEAN AND ASIAN STUDIES**
Vol. 1, No. 2, November 2009, 291 pp.

v-am mai scris o dată, cam prin toamna anului trecut. Tot în aceeași chestiune vă scriu și de astă dată, rugându-vă să comunicați d-lui Andrei Monea, 430 S. Mahoning ave., Alliance, Ohio, USA, dacă puteți afla ceva despre dl. Iosif Blendea, care mai era numit și Nicolae Vodă, de fel din comuna Oprea Cârțișoara, jud. Făgăraș, care a lucrat la fabrica de pături a d-lui Adolf Solomon din str. Doamnei, București, și mai lucra totdeodată și în prăvălie la aceeași firmă. Iar din timpul războiului nu se mai știe pe aici despre dânsul; omul de care vă scriu a fost familist și a locuit în str. Verdeței în ultimul timp, adică înainte de război. Persoana de mai sus are neamuri aici și chiar cu soția d-lui Monea e frate. Știu că aveți multe cunoștințe în București și sper că s-ar putea găsi o persoană ca să se intereseze și să vă comunice dv. și îndată ce va permite timpul să comunicați d-lui Andrei Monea. Cu aceasta s-ar face un mare bine. Oricine s-ar afla din sus-numita familie, îi rugăm să ne comunice la adresa arătată aici.

Eu de altfel sunt bine, am venit ca să pun în ordine abonării la *Foaia poporului* care se află în restanță, iar mâine mă reîntorc la Cleveland. Aici în Alliance avem un număr frumos de abonați, între care am și pe dl. Andrei Monea, la care mă și aflu în casă, care m-a rugat de toamna trecută ca să vă rog în privința persoanei de pe pagina întâia.

D. Militaru
1297 W 58 str. Cleveland,
Ohio, USA

Panait Istrati

1929, martie 30
Strada Palatului 60 bis
Iași

De mult nu mai am știri de la d-ta. Ieri am primit cele trei cărți pentru care mulțumesc; acele pentru dl. și d-na Igiroșanu le voi da în primirea lor, în una din zilele Paștelui, când voi avea plăcerea a mă întâlni cu ei. Pe aici s-a făcut frumos, dar e zarvă mare cu serbarea Paștelui; au făcut politicienii și din această mare sărbătoare creștină o platformă politică, care mai târziu se va sparge în capul lor și mai ales a țării care are nevoie, pentru consolidare, de liniște, nu de asemenea ticăloșii. Stau mai mult în casă cetind și scriind la diverse reviste și ziare bucureștene și locale. Pe ziua de 23 aprilie a.c. voi scoate la iveală și revista mea personală, *Țara lui Traian*. Cred că pe la mijlocul lui mai să

vin la București, în interese familiale, și atunci voi avea deosebită plăcere a te vizita și îmbrățișa. Dorindu-ți tot binele și sănătate și așteptând răspuns, cu cele mai cordiale sentimente de dragoste amicală și admirațiune,

George G. Maxim.

Ai sfârșit cartea ce ai lucrat-o aci în Iași, în toamna 1928? Desigur că la toamnă iar o să vii pe la noi. Să vii sănătos. Același.

Paris, 6 martie 1935
Scump tovarăș,

Îți mulțumesc din suflet pentru cărțile încredințate tovarășei mele.

Aș fi fericit dacă ai vrea să schimbi câteva cuvinte cu mine. Apoi aș vrea să-ți spun, dacă nu ești încă la curent, că muncitorii și intelectualii români au un jurnal lunar (sic!) la Paris. N-ai vrea să-i faci un articol despre situația politică și economică din România și un altul privind părerea ta despre Uniunea Sovietică? Mi-ar face mare plăcere, atât mie cât și altor prieteni. Aș putea, oare, să te ajut, trimițându-ți ziare, reviste? Ce preferi? Nu mă îndoiesc că ești sănătos și vei profita, desigur, de prima ocazie ca să te duci ca turist în Uniunea Sovietică.

Cu plăcerea de a te citi, priemește, dragul meu tovarăș Moșoiu, și maestru în același timp, cele mai bune amintiri revoluționare. Ți-aș publica cu plăcere un articol despre fascismul renegat Panait Istrati.

Théodore Himson ■

Georges avea un pregnant caracter „documentar și numismatic“, reflectând „familia regală, boieri, militari, oameni politici, oameni de litere, oameni de știință, teatru, muzică, compozitori, arte plastice, artă bisericească“. În colecțiile sale a adunat cu o mare pricepere „ștampile vechi de la autoritățile civile și bisericești, cărți vechi, documente (arhive), portrete ale vechilor domnitori, de persoane însemnate, obiecte de cult, medalii, monete, măsuri și greutate vechi, costume, uniforme etc.“. Dotat cu o putere de previziune neașteptată, Al. Saint-Georges uimește ca manager de muzeu atât prin aria nelimitată categorial a obiectelor considerate de el reprezentative, cât și prin persuasiunea insistentă cu care le-a adju-decat. Câteva exemple confirmă aceste calități.

În împrejurările politice dramatice de după Al Doilea Război Mondial importante muzee din București au fost desființate, iar patrimoniul lor dispersat sau împărțit cu mai multă sau mai puțină grijă. Muzeul Comisiunii Monumentelor Istorice și cel de Artă Religioasă, Muzeul „Toma Stelian“ și Muzeul „Anastase Simu“, Muzeul „Ion Kalinderu“ și cel care a purtat numele lui Alexandru Saint-Georges fac parte dintre aceste autentice repere culturale identitare. A face lumină în acele decizii, a vedea ce s-a întâmplat cu patrimoniul muzeelor respective ne-a apărut ca o obligație morală. Asumării acesteia îi datorăm cele prezentate acum.

Deprins cu colecționarea de rarități încă din timpul stagiului militar în Germania,

**Picturi din colecțiile muzeului:
Cleopatra Ghica,
bunica lui I.G. Duca...**

Al. Saint-Georges și-a dezvoltat pasiunea după întoarcerea în țară și a extins-o ulterior, inclusiv în Basarabia și Cadrilater. Calitățile sale de colecționar au surprins încă de la început, căci „lucrul este rar, omul excepțional față de oamenii practici cari își plasează banii în moșii, în case ori în hârtii cari dau dividende de 300 la sută nu în vechituri pe cari alții le aruncă la gunoi“. Să nu uităm că muzeul său, cel de la Bârlad, era opera unui tânăr locotenent de 26 de ani – „pe când nu aveam unul propriu-zis la București“ –, acesta fiind deschis public joia și duminica. Acest tânăr a făcut până la urmă nu carieră militară, ci una muzeografică.

... Iordache Filipescu...

La Bârlad muzeul a editat – în colaborare cu Tudor Pamfilie, timp de șapte ani – revista *Miron Costin*, apoi colecțiile sale au fost mutate în 1915 la Târgoviște, suferind mari pierderi în anii războiului, așa că fondatorul a fost recompensat de stat cu 135.100 lei, suma reinvestind-o tot în muzeu. În anul 1932 muzeul a fost donat Fundațiilor Regale, act recunoscut în 1940.

În 1944, prin Decretul-lege nr. 111/13.05, care a hotărât desființarea Fundațiilor Culturale Regale, muzeul a trecut la Fundația „Regele Mihai I“, iar prin Înaltul decret regal nr. 1.919 (*Monitorul Oficial*, I, nr. 134/16 iunie 1945) a fost subordonat Ministerului Artelor. În 1950, Muzeul „Al. Saint-Georges“ a fost desființat, colecțiile sale fiind repartizate unor unități ale Ministerului Afacerilor Interne, Muzeului de Artă al Republicii și Așezămintelor „Nicolae Bălcescu“. Unele valori au ajuns în posesia Bibliotecii Naționale și a Bibliotecii Academiei Române. Tratatul aplicat instituției a fost radical, asemănător colecțiilor de la Castelul Peleş, autoritățile dorind parcă să se piardă urma unor mărturii excepționale pentru istoria modernă a României. Ca o palidă recompensă, celui pensionat în plină vigoare, Președintele Marii Adunări Naționale i-a acordat, la 29 iunie 1950, o pensie viagă, de care nu s-a mai bucurat decât vreme de patru ani, decedând în 1954. Chiar pensionat, Al. Saint-Georges s-a oferit să lucreze în mod gratuit pe la instituțiile unde colecțiile sale au fost dispersate.

Subsemnatul Alexandru Saint-Georges, domiciliat în București Str. Polonă Nr. 24, sunt fondatorul Muzeului Documentar Alexandru Saint-Georges, muzeu ce l-am dat statului în anul 1922.

Sediul provizoriu al Muzeului „Al. Saint-Georges” în Grădina Botanică

MUZEUL „AL. SAINT-GEORGES”

IOAN OPRIȘ

În urmă cu câțiva ani, Ioana Blănaru și Ștefan Păun au publicat la Editura „Cartea universitară” monografia Muzeul „Al. Saint-Georges”, iar în 2009 dr. Ionel Ioniță a semnat cartea Muzeu memorial și colecții bucureștene în perioada 1945-2000. Cele două lucrări invită la revizuirea multora dintre atitudinile și comportamentele noastre față de cei cărora le datorăm respect și, în fapt, îi tratăm cu o nedemnă uitare: donatorii de bunuri culturale. Vom adăuga, așadar, mai multe exemple demne de reținut, tocmai acum când mecenatul cultural trebuie încurajat și omagiat. Exemplele noastre se limitează la donațiile excepționale făcute unei singure instituții bucureștene: Muzeul „Alexandru Saint-Georges”.

Cel puțin trei motive au determinat această selecție. Cel dintâi se referă la excepționalitatea și consistența donațiilor; al doilea la charisma donatorului, fin cunoscător al psihologiei umane și muzeograf prin vocație; iar ultimul la nevoia de a restitui identități pe seama unor repere de patrimoniu de mare reprezentativitate, azi dispersate de decizia politică din 1948/1950 în muzee, biblioteci și arhive bucureștene și ale căror origini sunt, îndeobște, necunoscute ori voit necomentate.

Alexandru Saint-Georges, născut la 20 iunie 1886 la Botoșani, ca fiu al inginerului Alexandru și Eugenia (n. Ciolacu), a trăit anii de școală în urbea natală, în strada Lucaci nr. 47. Cei de liceu i-a făcut la Botoșani și Iași, în ultimul oraș urmând și Școala fiilor de ofițeri. După studiile militare în Germania, s-a întors în țară în 1908, ca sublocotenent în Regimentul 2 Roșiori Bârlad. După alți opt ani de armată s-a căsătorit la Târgoviște (31 martie 1916) cu Aurora V. Vlădescu, cununia tânărului căpitan din

Escadronul I, Regimentul 10 Roșiori, având loc în duminica de 16 aprilie, la Biserica Stelea. Căsătoria a durat doar patru ani. S-a recăsătorit la 27 aprilie 1927 cu Ioana Grădișteanu, la Sinaia, intrând astfel în familia celebrului general.

Muzeul era – în viziunea lui Alexandru Saint-Georges – „un institut de documentare, adunând material în legătură cu oamenii și familiile importante, istoria localităților, evenimentele și manifestările de toate felurile în legătură cu țara noastră”. Cel fondat și condus de Saint-

ter, scriind la 1 octombrie 1946 că „de 16 luni de când toată această avere aparține Statului nu s-a luat nicio măsură de îndreptare și nu s-a găsit niciun local potrivit”.

Aliați s-au găsit puțini. Totuși Anca Bobulescu scria în *Drapelul* din 25 și 26 august 1946 despre muzeu, iar *Scân-teia* din 5 iulie 1948 reproducea piese din colecțiile acestuia. În 1949, fondatorul instituției, Al. Saint-Georges – de acum la aproape 63 de ani – conducea un muzeu cu cinci salariați, pe punctul de a fi desființat. Soarta acestuia fusese deja stabilită, fărâmițându-se un muzeu cu colecții excepționale, dar cu o existență efemeră, așa cum se petrece, de regulă, cu instituțiile culturale românești.

Demersurile de a instituționaliza colecțiile sale au fost numeroase și merită amintite. Încă în 1929 Saint-Georges spera ca Primăria municipală să-i primească donația – demersurile începuseră din 1924 –, valoarea colecțiilor fiind estimată la zece milioane lei. Pentru cauza lui pledau ziariștii, Octav Șuluțiu remarcând că „un om se roagă să primească un dar și Primăria tergiversează de patru ani”, iar Margareta Miller Verghi scriind că „darul de a colecționa este apanajul spiritelor culte și pătimașe, care și-au legat viața și activitatea de vreuna din manifestările spiritului omenesc”. Insistent, muzeograful a revenit în 1931, punându-și speranțele în Nicolae Iorga. Nici atunci n-a reușit să-și oficializeze ca muzeu colecțiile adunate cu atâta insistență.

I-a mai rămas o singură instanță: regele Carol al II-lea.

Așa că, la 29 august 1932 – la Stâna regală de la Sinaia, unde se sărbătoreau 30 de ani de la înscrierea lui Carol al II-lea în cea de-a 33-a promoție a Școlii fiilor de militari de la Iași –, Al. Saint-Georges i-a prezentat suveranului dorința sa de a dona muzeul Fundațiilor Regale. În pergamentul scris pentru acea ocazie de G. Chirovici și înmănat regelui, donatorul s-a mai obligat și să conducă muzeul până la sfârșitul vieții. Punerea în posesie a donației s-a făcut abia peste șapte ani, prin Înaltul decret regal nr. 18.584 din 24 decembrie 1939, iar nerecunoșcătorul monarh i-a notificat fondatorului abia la 30 ianuarie 1940 că, înființând un Muzeu al Fundațiilor Regale, colecțiile sale vor fi integrate acestuia. În final, la 21 iunie 1940, împluternicitul Fundațiilor Culturale Regale, Ov.C.C. Demetrescu, i-a comunicat că donația sa a fost acceptată.

Cecilia Cuțescu-Storck realizând fresca de la Academia Comercială (fotografie din colecția Al. Saint-Georges)

Contemporanii l-au privit cu simpatie, cu admirație pe Alexandru Saint-Georges. În *Povestea muzeului* (Cotroceni, 22 decembrie 1935) – versuri de Al. Beldiman, lecturate la Bradul de Crăciun – citim: „Printre lucrurile lui de valoare/ Cum nici nu știți cât de mare,/ Sunt de pildă:/ De la Ștefan cel Mare o perie de dinți,/ Și teza de doctorat a lui Bogdan Gădini/ Și stiloul lui Miron Costin/ Și gileta mitropolitului Veniamin./ De la Vlad Țepeș un gramofon./ De la Mihai Viteazul un telefon/ De la Baiazid o bucată de salam uitată de el la un bairam/ Și o colecție erotică/ Voluptoasă, exotică/ De la Mitiță Sturdza adunată/ În străinătate, odată/ Și marele cordon al Legiunii de onoare,/ o piesă de cea mai mare valoare/ Pe care Poincaré în timp de război,/ Președintele Franței și bătrân vulpoi,/ Lui Carp a trimes. Ce mai vești!/ De la Paris direct la Țibănești!”

Pentru cititorul de azi, să precizăm că D.A. Sturdza era vestit printre contemporani pentru pudicitatea sa, iar P.P. Carp, susținător al intrării României în Primul Război Mondial de partea Germaniei, nu avea cum să primească vreo decorație franceză.

Nu sunt numeroși cei care l-au secondat în munca sa. Între specialiștii muzeului trebuie amintiți: Eugenia Niculescu, Florica Alexandrina Condurachi, Adelina Piatkovski, Ileana Ciolaco, Rodica Soreanu, E. Dvoicenco, Rudolf Soutzu1 și Florea Stănculescu. ■

Medaliat cu medalia jubiliară „Carol I” ca elev la Școala militară de infanterie și cavalerie (brevet nr. 264/10 mai 1906), cu medalia „Victoria marelui război pentru civilizație 1916-1921” (brevet nr. 12.961/07 martie 1928), cu medalia „Avântul țării pentru campania din 1913” (brevet nr. 3.092/01 ianuarie 1914) și cu „Crucea comemorativă 1916-1918” cu barete Ocna-Mărășești (brevet 57.092/07 martie 1928), respectiv decorat cu ordinul „Steaua României în grad de cavaler” (decret nr. 2.992/13 octombrie 1932) și cu medalia centenară „Carol I” (brevet nr. 1.587/09 mai 1939), Al. Saint-Georges se prezintă ca un brav român.

Sărbătorit în 1936, cu ocazia împlinirii a 50 de ani, fondatorul s-a bucurat de prezența lui C.C. Giurescu, Eustațiu Stoenescu, Ion Sângeorgiu, Al. Rosetti, Ion Minulescu, Gala Galaction, Radu Florescu, a familiilor Miculescu, Berindei, Câmpineanu, Glogoveanu, Basilescu, Pallady, care au ținut să-l omagieze la recepția oferită în localul din Grădina Botanică.

Valoarea colecțiilor atât de diverse, adunate de Saint-Georges și de colegii săi, rezultă din pura menționare a compoziției lor: în inventarul general din 1940 se precizează că existau 13.933 piese numismatice, 4.378 piese privind istoria Poștei, 4.757 piese de artă (plus 1.082 dosare privind istoria artelor plastice), 1.027 piese de armament, costume, mobilier și drapele, 151 piese referitoare la istoria francmasoneriei, 150.000 de documente și manuscrise (secolele XV-XX),

... vorniceasa Miculescu...

400 hărți, 6.536 fotografii, 1.086 timbre românești.

De valoarea lor muzeală s-a arătat convins și Ion Antonescu, care, în octombrie 1941, preciza că muzeul în sine „trebuie să funcționeze ca secție la unul din muzeele statului. A fost o creație pentru persoane”. De ce această opinie? Cert este că apropierea lui Saint-Georges de fostul rege Carol al II-lea nu l-a făcut simpatic generalului! Și nici celor ce vor veni după acesta.

Dar despre ce persoane istorisesc obiectele din muzeu? Între cei de la care a cerut Al. Saint-Georges și a obținut mărturii stau la loc important

...clucerul Iorgu Costacopol

marile familii care au contribuit la istoria României. Dar și marii noștri artiști au înțeles rațiunea unui asemenea muzeu, dovedindu-se foarte generoși. Nu lipsesc între donatori nici instituțiile statului; dar nici colecționarii, artiștii, oamenii de artă, literații.

În 1945, Muzeul „Al. Saint-Georges” deținea circa 15.000 de piese numismatice, medalii și filatelie; 300 de costume, steaguri, arme, mobilier, peste 200.000 de documente, aproximativ 20.000 de fotografii, cărora li se adăugau colecțiile de artă deosebit de reprezentative. Inițiatorul acestui tezaur nu se grăbea – sigur, nici nu avea forța necesară – să producă un inventar complet. L-au ajuns însă deciziile politice și juridice, Ministerul Cultelor și Artelor înregistrând – prin ordin special, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 35, IB/11 februarie 1946, p. 1.075 – comisia de inventariere a bunurilor compusă din Bucur Mitrea, Aurel Sacerdoțeanu și Mircea Nădejde. Aceasta după ce o comisie instituită la decizia directorului Artelor, Ion Jalea, a constatat prin membrii săi (Ion Gr. Popovici, V. Vasiliu-Falti și Ion Vlasiu) că muzeul nu avea inventare. Faptul dureros că nu avea un local corespunzător prezentării și depozitării colecțiilor sale rămânea pe mai departe un deziderat plasat pe un alt orizont de așteptare. Și nici nu a constituit un obiectiv serios pentru orgolioasa administrație municipală.

Din atare cauză, Saint-Georges a repetat revoltat solicitările sale spre cei din minis-

(DEM). Ulterior, specializarea a fost mult accentuată, formându-se echipe de trăgători de elită, echipe de gărzi de corp, echipe de scufundători, echipe specializate în lupta montană sau în junglă etc. Începând din anul 1970, „marșuinii” din 1er RPIMA au participat la toate operațiunile importante din Africa.

Antiterorism și antibanditism

Prima unitate cu rol antiterorist precis definit a fost creată în cadrul Marinei Naționale în anul 1962: Unitatea Ușoară de Intervenții Speciale, redenumită ulterior Echipa de antiterorism și pentru eliberarea ostaticilor (ECTLO). Printre misiunile unității se numărau protecția și evacuarea resortisanților francezi, recunoașterea tactică prealabilă operațiunilor militare, antiterorismul maritim, impunerea respectării legislației franceze în materie de pescuit oceanic.

Deși Franța dispunea de unități pentru operațiuni speciale cu o reputație bine stabilită, evenimentele sân-

Dotarea din anii '70 a GIGN

geroase din satul olimpic de la München, din septembrie 1972, au determinat Poliția franceză, ca și multe alte poliții europene, să-și pună problema creării unei forțe proprii de reacție rapidă în cazul unor evenimente de natură teroristă: luări de ostatici, plasarea de dispozitive explozive etc. Decizia a fost precipitată și de faptul că, în același an, autoritățile franceze se văzuseră confruntate cu o luare de ostatici în cadrul Ambasadei Arabiei Saudite din Paris. Ca urmare a unei mobilizări excepționale, la 27 octombrie 1972 a fost înființată „Grupa de Intervenție a Poliției Naționale” (Groupe d'Intervention de la Police Nationale – GIPN).

Întrucât riscul unor acte teroriste era apreciat ca fiind în creștere, în anul următor, după revolta deținuților din închisoarea Clairvaux, a fost luată în studiu posibilitatea înființării unei unități speciale și în cadrul Jandarmeriei. Înființată în a doua parte a anului 1973, „Grupul de Intervenții al Jandarmeriei Naționale” (Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale – GIGN) a devenit operațional în primăvara anului următor.

În anul 1977 s-au înregistrat în Franța un număr de circa 500 atentate cu explozivi, cu 14% mai multe decât în anul precedent. Totodată, s-a înregistrat nu doar o creștere numerică a acțiunilor teroriste, ci și o profesionalizare a teroriștilor, cei mai mulți dintre ei beneficiind de un antrenament redutabil în tabere speciale create în diverse zone ale lumii, precum și o tendință de sprijinire reciprocă a organizațiilor teroriste, chiar și atunci când acestea se găseau la poli opuși din punct de vedere al ideologiei pe care o slujeau.

Ca urmare a acestor evoluții, la 3 octombrie 1985 a fost creată, în cadrul Poliției Naționale franceze, o nouă unitate antiteroristă: „Cercetare, Asistență, Intervenție și Descurajare” (Recherche, Assistance, Intervention et Dissuasion – RAID). Artizanii acesteia au fost Robert Broussard, șeful faimoasei Brigăzi Anti-Gang din Poliția Națională, și Pierre Joxe, ministrul de Interne al vremii. Rezultatul eforturilor combinate ale polițistului profesionist și ale politicianului poate fi apreciat astăzi, la peste un sfert de secol, drept o reușită de excepție, RAID devenind un nume de referință în cadrul structurilor de profil din întreaga lume.

În 1994, tot în cadrul Poliției Naționale, au luat ființă

Bob Denard

Forțele de reacție antiteroristă

Țară cu numeroase colonii, Franța s-a văzut confruntată după Al Doilea Război Mondial cu o paletă largă de amenințări la adresa securității naționale, dezvoltate mai cu seamă din procesul decolonizării și din intensificarea

resentimentelor față de metropolă. Încă din anii '50 ai secolului trecut, statul francez a creat o serie de forțe pentru operațiuni speciale, unități de elită subordonate exclusiv, în prima fază, Ministerului Apărării Naționale.

Două dintre puștile cu lunetă folosite de membrii GIGN: PGM Ultima Ratio (stânga) și Tikka T3 Tactical

GRUPUL DE INTERVENȚIE AL JANDARMERIEI FRANCEZE

LUMINIȚA BANU, FLORIAN BANU

În martie 1953, Marina franceză își creează propria unitate destinată operațiunilor speciale, cunoscută sub numele „Commando HUBERT” sau Comandoul de acțiune submarină (CASM). Această unitate, destinată purtării războiului neconvențional și culegerii de informații, este prima care își asumă și misiuni de natură antiteroristă, luptând împotriva terorismului pe mare și a pirateriei. Între acțiunile pentru care erau pregătiți luptătorii săi se numărau și protecția personalităților, operațiunile antidrog, lupta

împotriva crimei organizate, extragerea resortisanților francezi din zone de conflict (mai ales din fostele colonii), precum și misiuni de asistență umanitară.

„Marsuinii”, cum sunt supranumiți luptătorii din Infanteria de Marină franceză, și-au creat, la 1 noiembrie 1960, propria unitate de comando: Regimentul 1 de Parașutiști ai Infanteriei de Marină – abreviat 1er RPIMa, cu baza la Bayonne. Chiar din primii ani de funcționare, unitatea a primit misiuni cu un caracter vădit antiterorist: eliberarea

unor ostatici, capturarea liderilor unor grupări armate neconvenționale, asigurarea securității unor aeroporturi. S-au creat subunități cu rol precis definit: Echipa de Cercetare Aeropurtată și Acțiuni Speciale (RAPAS), cu rol de cercetare-diversiune, sabotaj în teritoriul inamic, Grupul de Investigații-Extracții (INVEX), cu responsabilități în combaterea amenințărilor neconvenționale din zonele de conflict (luarea de ostatici, atentate, menținerea securității cetățenilor francezi etc.) și Echipa de distrugere

Un calendar editat de GIGN

eliberarea de către aceștia a pasagerilor iahtului de lux „Le Ponant”, în aprilie 2008.

Inițial, în 1974, GIGN era alcătuită din două grupe: GIGN 1, cu baza la Maisons-Alfort (Val-de-Marne), ai cărei luptători proveneau dintr-o unitate a Jandarmeriei Mobile, și GIGN 4, cu baza la Mont-de-Marsan (Landes), membrii săi provenind din escadronul 9/11 de parașutiști, de asemenea al Jandarmeriei Mobile.

Cele două unități au fost regrupate în 1976 la Maison-Alfort și deplasate în 1983 la Versailles (Yvelines). În anul 1984, capacitatea de luptă antiteroristă a Jandarmeriei a crescut, prin integrarea GIGN, alături de escadronul 9/11 de parașutiști și Grupul de Securitate al Președintelui Republicii (GSPR), creat în anul 1983, pentru a asigura securitatea șefului statului, în așa-numita Grupare de Securitate și de Intervenție a Jandarmeriei Naționale – GSIGN.

Și pe calculator

Ultima reformă de amploare a avut loc la 1 septembrie 2007. În urma acesteia, GIGN a fost subordonat directorului general al Jandarmeriei Naționale, asigurându-se un înalt grad de reactivitate. Comanda unității revine unui ofițer superior susținut de două state-majore (operațional și de spri-

jin). Din anul 2007 și până în prezent, comandant este Denis Favier, promovat la gradul de general de divizie la 1 decembrie 2010.

Grupul de Intervenție al Jandarmeriei Naționale era alcătuit, la înființarea sa, din 42 de luptători, selecți în mod riguros, pe baza unor criterii deosebite, din cadrul Jandarmeriei. Antrenamentele acestora totalizau 40 de ore pe săptămână și puneau un accent deosebit pe însușirea tehnicilor de luptă individuală (karate, kendo și, ulterior, krav maga), dar nu erau neglijate nici antrenamentele de tir (unitatea consuma 200.000 de cartușe pe an!), însușirea tehnicilor de escaladă pe edificii înalte (turnul de antrenament avea 50 m), deplasări rapide pe acoperișurile clădirilor, salturi din elicoptere de la joasă înălțime, curse de natație viteză sau înot pe mare pe distanțe lungi (până la 10 km), scufundări la adâncimi mari fără mască de oxigen. Pregătirea de specialitate este completată de cursurile pentru negociatori, psihologia infractorului, tehnici de interogare a arestaților, analiza unor situații reale, crearea și utilizarea explozibililor.

După o evoluție de 37 de ani, GIGN este capabil să angajeze aproape instantaneu într-un dispozitiv de luptă o forță de 280 de luptători excepțional de bine antrenați (dintr-un efectiv total de 380 de luptători), putând acționa atât independent, cât și în co-

laborare cu alte formațiuni ale Jandarmeriei, ale Poliției Naționale sau ale forțelor armate.

Armamentul folosit de GIGN este astăzi extrem de diversificat.

Reputația de care se bucură GIGN în plan internațional este deosebită, fiind atestată de numeroasele solicitări pe care unitatea le primește din partea unor structuri similare pentru organizarea unor stagii comune de pregătire, prezentarea unor demonstrații, schimb de experiență etc. De asemenea, GIGN a fost selectat de către Organizația Internațională a Aviației Civile (ICAO) pentru a antrena forțele speciale din țările membre ale organizației, în special pentru salvarea ostacilor din aeronave.

Aureola de legendă care înconjoară această unitate a Jandarmeriei franceze este atestată și de faptul că membrii GIGN sunt „prezenți” în câteva jocuri video foarte populare, precum: *SOCOM: U.S. Navy SEALs Tactical Strike*, *Tom Clancy's Rainbow Six: Lockdown*, *Joint Operations: Typhoon Rising* și *Hitman: Contracts*. De asemenea, uniforme GIGN sunt disponibile (în versiune virtuală, desigur!) pentru jucătorii de *Counter-Strike* și *SWAT 4*.

(Va urma)

Nacelă special concepută pentru intervenții

Brigăzile Anti-Criminalitate (BAC), ajunse astăzi la un număr de 300. Alături de acestea, funcționează și Brigăzile de Cercetare și Intervenție, care depind de Oficiul Central pentru Reprimarea Banditismului.

30 copii eliberați

Astfel, la scurt timp de la explozia fenomenului terorist în Europa, statul francez avea la dispoziție, pe lângă unitățile pentru operațiuni speciale din subordinea Ministerului Apărării (Jandarmeria este subordonată, în Franța, Ministerului Apărării), și un puternic dispozitiv antiterorist în cadrul Ministerului de Interne, mai precis în Direcția Generală a Poliției Naționale. În plus, atribuții de natură antiteroristă (în special referitoare la culegerea de informații în acest domeniu) au fost încredințate Direcției de Supraveghere a Teritoriului, celebrul D.S.T., Direcției Centrale a Informațiilor Generale (cele două s-au unit la 1 iulie 2008 în Direcția Centrală de Informații Interne), Direcției Generale a Securității Externe și Direcției de Informații Militare.

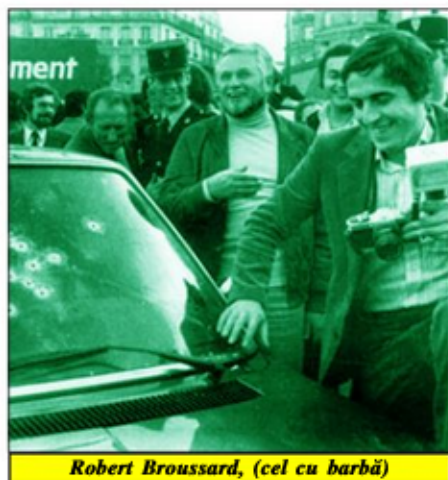
În vederea armonizării activității tuturor acestor structuri, coordonarea activităților de natură antiteroristă a fost încredințată Comitetului In-

terministerial de Luptă Antiteroristă. Comitetul, din care fac parte premierul, precum și ministrul de Interne, ministrul de Externe, al Justiției și cel al Apărării Naționale, are ca misiune elaborarea și implementarea politicilor antiterorism. Transpunerea în practică a acestora cade în sarcina Unității de Coordonare a Luptei Antiteroriste, care include agențiile de specialitate din cadrul Ministerului de Interne și al Apărării Naționale și care coordonează efectiv operațiunile.

Grupul de Intervenție al Jandarmeriei Naționale, sub comanda locotenentului Christian Prouteau, și-a dovedit necesitatea și eficiența capturând un grup terorist în Ecqueville, la numai 10 zile de la data la care unitatea devenise operațională (1 martie 1974). De la acel moment și până astăzi, palmaresul unității este de-a dreptul impresionant. În mai bine de trei decenii, luptătorii GIGN au luat parte la peste 1.000 de operațiuni, eliberând peste 500 de ostatici, arestând aproximativ 1.000 de suspecți și lichidând numeroși teroriști, ilustrând elocvent motto-ul unității: „Servitas Vitae!”

Unitatea a pierdut în aceste confruntări doi membri, iar alți șapte și-au pierdut viața în timpul antrenamentelor. De asemenea, doi dintre câinii special antrenați au fost uciși în luptă, iar unul în cadrul exercițiilor.

Dintre cele mai mediatizate operațiuni, amintim aici eliberarea

Robert Broussard, (cel cu barbă)

în februarie 1976 a 30 de copii dintr-un autobuz capturat în Djibouti de membri ai Frontului de Eliberare a Coastei Somaleze, implicarea în eliberarea Marii Moschei din Mecca, în perioada 23 noiembrie-3 decembrie 1979, arestarea unui comando corsican al Frontului Național de Eliberare a Corsicii în Fesch Hostel (1980), securizarea jocurilor olimpice de iarnă de la Albertville (1992), eliberarea a 164 de pasageri ai zborului Air France 8969 pe aeroportul Marignane-Provence (Marsilia), deturnat de o echipă alcătuită din patru teroriști (decembrie 1994), arestarea mercenarului Bob Denard în Insulele Comore (1995). De asemenea, membri ai unității au acționat în Bosnia pentru capturarea unor persoane declarate criminali de război, precum și în Kosovo. Dintre acțiunile mai recente, poate fi amintită eliberarea navei „Pascal Paoli”, ocupată de membrii unui sindicat din Corsica, la 28 septembrie 2005 (nava purta, în mod semnificativ, numele unui mare patriot corsican din secolul al XVII-lea), sau capturarea a șase pirai somalezi și recuperarea unei părți a răscumpărării plătite pentru

Membrii „Commando HUBERT”

ricană, de unde l-a preluat franceza; noi l-am împrumutat pe *barbecue* din franceză.

Bere este un cuvânt ce denumește, conform explicației din DEX, o băutură alcoolică slabă, obținută prin fermentarea unei infuzii rezultate din fierberea în apă a malțului și a florilor de hamei. Este o băutură curentă, mai populară decât vinul. Istoria ei începe demult, în Antichitate. Primele informații despre bere s-au găsit pe unele tăblițe ce datează din anii 4000 î.H., deci de la apariția scrierii. În lumea mesopotamiană, unde vinul era importat din regiunile occidentale (Armenia și Siria), berea, numită *shikaru*, era o băutură importantă. În *Epopoea lui Ghilgameș*, din mileniul 3 î.H., un erou care băuse numai lapte devine om după ce bea bere. Băutura *shikaru* se folosea ca plată dată muncitorilor, ca ofrandă adusă zeilor și la vindecarea bolnavilor. Producerea berii era încredințată femeilor.

În Europa, celții, mai ales cei stabiliți în Galia, erau băutori de bere. Protectorul berii

Oktoberfest la München

era Sucellus, zeul cerealelor. La celți apar primele indicii de utilizare a malțului. Cezar se referă la felul cum beau celții berea, și anume din cornuri de bour. La Roma și Atena, care se găseau în teritoriile unde vinul era băutura de bază, pentru a denumi berea s-a apelat la cuvinte din civilizațiile vecine; *cerevisia* era, în latină, un termen celtic. Cuvântul latin s-a păstrat în sp. *cerveza*, fr. *cervoise*. Termenul *bière*, curent astăzi în franceză, este un împrumut

din olandeză (*bier*), care a înlocuit vechiul termen celtic *cervoise*, folosit pentru berea fără hamei.

Se știe că berea este o băutură mult consumată în țări ca Germania (la München există o sărbătoare a berii, numită *Oktoberfest*). Ceea ce se știe mai puțin însă este că, în Evul Mediu, mănăstirile erau locurile unde se fabrica berea (am vizitat în Belgia o mănăstire, lângă Anvers, unde, alături de celebra brânză *trapist*, se fabrica și una dintre cele mai bune beri). De

altfel, Belgia e țara în care există peste 300 de soiuri de bere, unele aproape la fel de tari ca vinul. Din experiența personală pot afirma că nu e recomandabil să le „deguști” pe toate la rând, una după alta...

Cuvântul românesc *bere* este împrumutat din germ. *Bier*, adaptat prin apropiere de infinitivul verbului *a bea*. Este atestat într-un document din 1588. În aromână, termenul a fost împrumutat din it. *birra*. ■

DOMNIE

(Criptografie: 5, 5, 4, 2, 7, 3, 4)

Laurian BUTURE (Bacău)

Soluție rebus: **ROSETTEȘTI**, nr. 1/2011

C - C - M - NS - N - IOANROSETTI
- NB - ISTORIC - ISTET - ANI - O -
TIN - RT - GAL - MANOIL - SALA
- NERV - LT - EE - GT - M - S -
AUX - IS - SCARLAT - ANTONIE -
ENA - T - IR - PRO - DB - URMASI
- DURE - RA - ROMANUL

Soluție joc: **ARMA STRĂMOȘILOR**, nr. 1/2011

SECURE DACĂ

(SE - CU - RE - DA - CA)

Pastila de cuvinte

M-am gândit să asociez într-o pastilă aceste două cuvinte din terminologia culinară pentru că, deși nu sunt înrudite etimologic, ele denumesc „obiecte“ folosite adesea împreună, mai ales în anotimpurile calde. Aceasta nu ne împiedică să le arătăm originea.

BARBECUE ȘI BERE

Academician MARIUS SALA

Barbecue este un cuvânt care apare mai ales în traduceri filmelor americane, neînregistrat în dicționarele românești de uz curent. Singurul dicționar în care îl găsim este *Marele dicționar de neologisme* al lui Florin Marcu (2002), unde este glossat prin „grătar cu mangal pentru pregătirea mâncării în aer liber“, un instrument pe care îl întâlnim frecvent la noi, până și în stațiile de benzină, unde ți se oferă și sacul cu mangal. Mă simt dator să explic de ce m-am oprit asupra acestui cuvânt, din multe cuvinte care circulă acum în română și care trebuie explicate.

Într-un interviu consacrat influenței franceze asupra limbii române, acordat unei reviste, ziaristul care l-a realizat m-a întrebat dacă nu există și cuvinte românești împrumutate de franceză. La ezitarea mea, vrând să mă ajute, mi-a spus că un profesor de română i-a comunicat, foarte serios, că termenul francez *barbecue* nu este altceva decât o adaptare a românescului *berbecu!* Profesorul (care nu era și ling-

vist!) citise probabil, în dicționarul *Petit Robert*, etimologia cuvântului *barbaque* „carne de proastă calitate; (prin extindere) carne“, despre care se spune că ar putea proveni din rom. *berbec* sau din sp. *barbacoa* „grătar pentru afumat carne“. Într-un alt dicționar Robert mai recent, *Dictionnaire culturel de la langue française* (2005), această etimologie a lui *barbaque* este însă considerată puțin probabilă; și, oricum, nu este vorba de *barbecue*, care este alt cuvânt!

Chiar dacă în limbă se petrec multe fenomene și asocieri ciudate, când facem etimologie trebuie să respectăm unele principii. Cea mai simplă soluție însă este să ne

uităm în dicționarele franceze, care dau etimologia și indică prima atestare a cuvântului. Aflăm, tot din *Petit Robert*, că *barbecue* este un cuvânt englezesc, pătruns în franceză cu puțin înainte de Al Doilea Război Mondial (1938). Mai interesant este că, în engleză, apare la sfârșitul secolului al XVII-lea (atestat în 1697), fiind împrumutat din sp. *barbacoa*, care este unul dintre primele cuvinte împrumutate de spaniolă din limbile indigene americane din Caraibe, unde însemna „schelă; platformă folosită pentru diverse scopuri“ (sp. *barbacoa* apare în texte în 1518, la 26 de ani de la descoperirea noului continent).

În spaniola mexicană a ajuns să se specializeze la sensul de „grătar pentru a frige carnea“ și a fost împrumutat de engleza americană, unde *barbecue* înseamnă „locul unde se frige carnea“. Acest cuvânt amerindian, la originea îndepărtată, a intrat în spaniola americană (la fel ca *iguana* sau *canoa* – primul cuvânt amerindian înregistrat de Cristofor Columb), apoi în engleza ame-

În engleza americană, *barbecue* înseamnă „locul unde se frige carnea“

După trecerea atâtor ani, este foarte greu de precizat când anume a devenit această construcție doar penitenciar civil. Bine este că, în ciuda timpului și a urmelor de degradare, ea există încă, fiind mărturie dureroasă a unor vremi pe care nu le mai dorim. Conservarea acesteia ar fi o dovadă de prețuire pentru cei care i-au fost, fără voia lor, locatari. În perioada august-noiembrie 1949 am locuit într-una dintre celule, în calitate de deținut politic. Aveam 16 ani.

La parter, în aripa din stânga, au existat celulele deținuților politici, în timp ce aripa din dreapta, exact la colțul străzii, a găzduit, între 1949 și 1952, celula condamnaților la moarte. Aici și-au petrecut ultimele zile, înainte de a ajunge în fața plutonului de execuție, cu lanțuri la picioare, Spiru Blănaru, Petre Domășneanu, Ioan Tănase, Petre Pușchiță, zis Mutașcu, și Romulus Marițescu, zis Fert. La etaj erau celule rezervate deținuților politici. Și n-au fost deloc puține.

Pe aceeași stradă, trecând de porțile imaginare ale fostei cetăți, alături de penitenciarul civil, a cărui funcționare a încetat în 1952, Timișoara a avut și un penitenciar militar. Demararea construcției este legată de sfârșitul secolului al XIX-lea, dar activitatea s-a pornit la începutul anului 1907. Înconjurat de ziduri înalte și groase, penitenciarul militar a avut alături și clădirea Tribunalului Militar.

Din 1907 și până azi, clădirea Tribunalului Militar și-a păstrat structura funcțională, fără modificări. Dacă zidurile ar putea vorbi, ar avea ce istorisi. Dorința de libertate, speranța că nu vom fi uitați de americani au

contribuit ca flacăra rezistenței anticomuniste, odată aprinsă la sfârșitul anului 1947, să ardă neostentit până în decembrie 1989.

În consecință, arestările se succedau cu rapiditate, procesele se judecau, iar condamnările ajungeau cu ușurință de la ani grei de temniță la pedeapsa capitală. Deținuții condamnați la moarte erau izolați de ceilalți. Li se puneau lanțuri la picioare, adesea însoțite și de o greutate, „podoabe” de care nu se desprăteau decât după ce avea loc execuția.

În urma informațiilor exacte obținute de la dr. Nicolae Maximenco, fost deținut politic în acest penitenciar, și sprijinită de directorul penitenciarului, inspector general Ioan Băla, am reușit ca în urmă cu șapte ani, celula condamnaților la moarte să devină un mic muzeu.

O cămaruță cu ciment pe jos avea în loc de paturi – oricum, n-ar fi încăput – două rogojini, pe care se puteau întinde cei ce intrau. Cămaruța era dotată cu o fereastră redusă ca dimensiuni, obturată cu un oblon dotat cu stinghii, prin care lumina zilei abia se strecura, dar nu se deschidea niciodată. O ușă cu gratii groase o apăra pe cea de a doua, din lemn masiv. Pentru a-i putea con-

trola pe cei din celulă, siliți să stea câte 10-16, într-un spațiu prea puțin și pentru doi, ușa avea o mică deschizătură, vizeta, acoperită cu o bucată de tablă. Nu exista acces la baie sau la apă. Într-un colț erau tineta și un butoiș pentru apă. Pe tinetă sunt astăzi două gamele, recipientele folosite pentru mâncare, ca și pentru igiena personală. Alături de cele prezentate mai sus, pe peretele din dreapta, vei putea vedea, iubite cititorule, un desfășurător lung de peste doi metri, care prezintă, în ordine de la stânga la dreapta, pe Nicolae Doran (fost ofițer), Gheorghe Ionescu (fost notar public) și Spiru Blănaru (fost avocat) – toți trei condamnați la moarte și executați, încadrând o secvență de tortură cu una de execuție.

Pe peretele din stânga, două panouri cu numele celor 38 executați dintre cei condamnați la moarte. (Pentru aceștia există procesele-verbale de execuție.)

Trei manechine, în zeghe și cu lanțuri la picioare, amintesc de uniforme purtate. Alături de cele două panouri albe inscripționate cu litere negre, este harta Banatului, având subliniate cele peste 130 de localități unde s-au făcut arestări (ele sunt mult mai multe, dar nu am mai avut posibilitatea de a le verifica. Arhiva Tribunalului Militar a fost mutată).

În fiecare an, de când există muzeul, la 9 martie și la 16 iulie, se face o slujbă de pomenire. Muzeul poate fi vizitat de patru ori pe an. Banatul se poate lăuda că a reușit să prezinte mărturia unui adevăr dureros. ■

Peretele din stânga, panourile cu numele celor care au fost executați

Durerea amintirii

ILEANA SILVEANU

Uneori, destinele oamenilor se leagă, vrând-nevrând, de cele ale unor clădiri. Locuitorii Timișoarei, ca și cei care tranzitează orașul, știu că municipiul amplasat de-a stânga și de-a dreapta canalului Bega, azi încărcat de parcuri și grădini, a fost, cu secole în urmă, vestită cetate de câmpie. Parte din zidurile care apărau construcția de odinioară au dispărut în timp, permițând apariția unor edificii moderne, în pas cu evoluția societății. Prezența câtorva bastioane, construcții durabile, realizate din ziduri groase, se adresează parcă tuturor curioșilor, permițând să se întrevadă câte ceva din ceea ce au însemnat odinioară.

Nu departe de rămășițele zidului unuia dintre bastioane, în chiar inima orașului, un imobil vechi, care a avut din anul 1716 mai mulți proprietari, reflectă participarea la transformările cu care s-a confruntat urbea.

După 164 de ani de ocupație otomană, la data de 13 octombrie 1716, în locul stindardului cu semilună, se va ridica simbolul creștinismului, crucea Mântuitorului. Numit guvernator al Banatului, mareșalul austriac Claudius Florimond conte de Mercy (1666-1734) reușește, datorită puterii cu care a fost investit, dar și geniului administrativ,

să reconstruiască nu doar Timișoara, ci întreg Banatul.

Amplasată în Piața Balasz (azi Proclamația de la Timișoara, nr. 7) casa cu un singur etaj (terenul nu permitea construcții mai înalte în perioada la care facem referire), oarecum bine păstrată, a fost locuința contelui. Situată chiar la colțul străzii, are patru fronturi, iar pe fațada principală un balcon, de pe care guvernatorul cu siguranță s-a adresat concitadinilor, în momentele grele, când i-a îndemnat la muncă și stăruință.

În perioada dualismului, în această clădire a funcționat Tribunalul Provincial, care

ulterior a devenit Tribunalul Țării. Apoi, înainte de anul 1918 în ea a funcționat „Instanța” (Judecătoria), iar după anul 1920, va fi sediul Procuraturii.

Niciunul dintre documentele vechi studiate până acum nu confirmă, dar nici nu infirmă, că în perioada când în acest edificiu a funcționat „Instanța”, el a avut încăperi mai mari sau mai mici pentru deținuți.

La subsol – colțul din dreapta al clădirii – se văd urmele unui tunel, care pare că făcea legătura cu încăperea anchetei sub tortură, existentă în imobilul vecin, azi dărâmat.

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„Sărbătorile au trecut și în jurul nostru aud din nou ritmul ciocanelor și scârțâitul macaralelor [...] Trec uneori pe străzi cunoscute demult. Pe aici copilăria mea s-a legănat în hamacul ei de aur. Știu copaci bătrâni cărora le-au crescut umbra și statura. Pe unele pietre mi-am zdrelit genunchii și caut, cu uimirea că nu le mai văd, vechile garduri în spatele cărora mă piteam în joc“.

Textul din care am citat îi aparține lui Eugen Barbu și a apărut în Informația Bucureștiului din 3 ianuarie 1961. Citindu-l, nu poți să nu te gândești la soarta acestui oraș, peste care au trecut, în 50 ani, trei valuri de demolări masive, pentru a face loc unor construcții pe care edilii le-au considerat de fiecare dată a da o „viață nouă“ orașului: la cumpăna anilor '50 cu anii '60, în anii '80 ai secolului trecut și în anii din urmă. De fiecare dată le-au căzut victime locuințe care, în oricare alt oraș civilizat, ar fi fost protejate de lege și ar fi constituit mândria capitalei respective.

Exista un motiv special pentru a scoate în relief noile construcții și schimbarea înfățișării orașului. Bucureștii, asemenea întregii țări, se pregăteau de alegeri pentru Marea Adunare Națională. Un prilej excelent pentru a sublinia modificările aduse de noua orânduire socială. Au apărut meserii noi, precum cea de lepuitor (figurează și azi în nomenclator). O altă ziaristă povestește cum fiul unei prietene întreba ce înseamnă „bancher“, „cămătar“, „moșie“, „dijmă“, cuvinte cărora nu le mai cunoștea sensul. În schimb, era familiarizat cu alte cuvinte: „rachetă“, „neon“, „televizor“, „colectivist“. „După noi, doar dicționarele de cuvinte arhaice vor mai păstra amintirea unor noțiuni“ – credea doamna, referindu-se la prima categorie de cuvinte amintite. S-a înșelat. Alt ziarist făcea apel la colecțiile Muzeului de Artă, unde se păstra tabloul lui Ștefan Luchian *Mahallaua dracului*. Devenise cartierul

Grozăvești. La fel, dispăruseră căsuțele vechi de pe strada Luterană, locul lor fiind luat de blocurile ce înconjurau Sala Palatului. Se făceau și incursiuni în istorie. În 1868 luase ființă în București Societatea de gaz aerian pentru iluminat, care obținuse concesiunea pentru toate străzile orașului. În 1882 începuse instalarea primelor linii aeriene de curent electric pe strada Știrbei Vodă, în Cotroceni, pe Plevnei și pe Șoseaua Panduri. Societatea de gaz a dat în judecată pe noii întreprinzători și a câștigat. Abia din 1888 s-au putut instala primii stâlpi de iluminat electric și doar pe străzile nou apărute.

Al. Mirodan și Radu Beligan pregătesc premiera inaugurală a noului teatru de Comedie

Ministerul Învățământului și Culturii, împreună cu Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemizare și Uniunea Arhitecților, anunță un concurs pentru proiectul noului Teatru Național, care va începe la 1 februarie și va dura trei luni. Noile blocuri ridicate în

Telex Telex Telex Telex Telex

ZECE DECIZII DIN RĂZBOI

Parcursul celui de Al Doilea Război Mondial, supus analizei, ne poate lăsa impresia că a fost ineluctabil, că altfel nu s-ar fi putut desfășura acest conflict. Pentru Ian Kershaw, istoric britanic cunoscut (născut în 1943, profesor de istorie modernă), autor al câtorva volume în temă (*Hitler, eseu despre carismă în politică*, 1995; *Hitler*, două volume, 1999 și 2000; *Mitul Hitler: imaginea și realitatea celui de-al treilea Reich*), aserțiunea a funcționat ca o provocare. În cea mai recentă lucrare a sa, apărută sub titlul *Opțiuni fatidice, zece decizii care au schimbat lumea (1940-1941)*, Kershaw analizează ezitățile lui Churchill, Stalin, Roosevelt, Hitler, amiralului Tojo, între luna mai 1940 și decembrie 1941, și susține că nu este deloc așa, ba chiar din contră. Totul a depins și s-a derulat urmând o serie de decizii luate în aceste 19 luni de la începutul conflictului, care au determinat mersul războiului. Istoricul a studiat circumstanțele în care a fost adoptată fiecare dintre ele, soluțiile alternative discutate în epocă, în marile cabinete, și de ce au fost în final respinse.

El trage concluzia că opțiunea pentru una sau alta n-a fost nici pe departe rodul întâmplării, ci una bine gândită. În cele trei zile între 25 și 28 mai 1940, după căderea Franței, deliberat Churchill a hotărât să nu încheie pace separată cu Germania. Führerul a atacat U.R.S.S., la 22 iunie 1941, deși unii dintre ofițerii săi considerau acțiunea o nebunie. Mussolini a declarat război Greciei, la 26 octombrie 1940, fără acordul aliatului său german. Roosevelt a decis, în ciuda opiniei publice americane, să ajute economic Marea Britanie și U.R.S.S. contra Germaniei. Stalin a tăcut zile bune, pierzându-și capul la 22 iunie, din pricina paranoiei sale de a nu credita mesaje primite de la serviciile de informații. La fel în cazul atacului japonez de la Pearl Harbor, al deciziei lui Hitler de a declara război S.U.A., după o îndelungă preocupare a sa de a evita să provoace această țară, la fel în cel al exterminării evreilor, în situația în care nu se pusese problema decât a deportării lor. Fiecare dintre cele zece opțiuni a determinat, în ultimă instanță, evoluția conflictului.

ROMANII RECICLAU STICLA

Reciclarea materialelor re folosibile să fie oare o invenție modernă? Nici vorbă! Vechii romani erau meșteri în reciclarea deșeurilor de sticlă necesare pentru obiectele de veselă curente. Este concluzia unor cercetători de la Universitatea Sheffield din Marea Britanie, care au analizat compoziția sticlei din care erau făcute obiectele casnice ale romanilor. Mare parte dintre vasele folosite în secolele III-IV pe teritoriul Albionului era din deșeuri de sticlă. Desigur, nu din motivații ecologice, ca astăzi, ci dintr-o cauză banală: insuficiența materiilor prime pentru fabricarea sticlei în regiunile nordice ale Imperiului, în ultimele secole de stăpânire romană. Sticla s-a produs prima oară în Mesopotamia, la mijlocul mileniului al III-lea î.H., cea mai importantă descoperire din domeniu, țeva de suflat, datând din secolul I î.H., în zona Siriei și a Palestinei. Roma și-a însușit repede noua tehnică, folosind-o la fabricarea obiectelor casnice.

În funcție de compoziția nisipului ce intra în compoziție, sticla avea diverse culori. Curând s-a obținut și cea total transparentă, extrem de scumpă. Pliniu cel Bătrân povestește că împăratul Nero (37-68) a plătit 6.000 de sesterți (echivalentul a 250.000 de dolari de azi) pe două câni de sticlă transparentă cu toartă, de dimensiune obișnuită. Prin metode spectroscopice specialiștii britanici au analizat 128 de artefacte din 19 așezări, constatând că la fabricarea a 69 dintre ele s-a folosit sticlă spartă. Analiza a mai lansat ipoteza că exista o producție centralizată, al cărei loc rămâne a fi descoperit de specialiștii britanici, se menționează în publicația *Journal of Archaeological Science*.

cu durată de o jumătate de oră, pentru cei care au dorit să fie siguri că vor admira fenomenul în toată splendoarea.

„S-a născut un nou teatru anunță *Scântea* [...] În primul caiet de sală pe care îl prezintă spectatorilor, teatrul se angajează, prin glasul directorului său, artistul emerit Radu Beligan să continue marea tradiție cetățenească a comediei românești a lui Caragiale.“ Premiera inaugurală se face sâmbătă, 7 ianuarie, cu piesa lui Alexandru Mirodan, *Celebrul 702*. Era povestea unui gangster, Caryl Chessman, a cărui execuție a fost amânată de opt ori, ca să poată termina o serie de cărți ce se vindeau cu mare profit pentru o editură. Când cărțile nu s-au mai vândut, a fost executat. Din distribuția piesei mai făceau parte: Florin Scărlătescu, Sanda Toma, Mircea Șeptilici, Nicolae Gărdescu, Dem Savu, Ion Lucian, Nineta Gusti, Amza Pellea; regia era semnată de Moni Ghelerter.

La începutul lunii februarie apare o nouă publicație: *Secolul XX*. Este o revistă de literatură universală, al cărei redactor șef este Marcel Breslașu. Va publica cu precădere literatură universală contemporană, la zi; pe lângă beletristică, vor fi și articole de sinteză, cronică noilor apariții. Semnau în primul număr: Cocteau, Cerkasov, Picasso, Șolohov, Seghers.

Eugen Simion prezintă volumul *Povestiri eroice*, semnat de Eusebiu Camilar. Este bine primit, dar o altă cronică reproșează ilustratorului grafic faptul că Mircea cel Bătrân apare într-o atitudine de resemnare și tristețe, la Tepeș fundalul este format dintr-o pădure de țepe; în general, cromatică este rece, mohorâtă.

Un cititor indignat critică o melodie recent lansată în Occident: „Cha-cha-chaul inimii“. Este o piesă instrumentală, instrumentul solist fiind... înregistrarea unei inimi umane. „În afara naturalismului morbid ce se desprinde

din piesă, te simți de-a dreptul jignit în calitate de om luând contact cu o asemenea înregistrare.“ Se dă în folosință noua sală de concerte a Radio-Televiziunii, care are 1002 locuri și o orgă cu 80 regiștri și 7.200 tuburi.

La Casa Oamenilor de Știință, chiar în primele zile ale noului an, are loc ședința consacrată elaborării Tratatului de istoria limbii române,

lucrare ce urmează să apară sub auspiciile Academiei R.P.R. Ședința este deschisă de academicianul Al. Rosetti, redactorul responsabil al Tratatului. Sunt confirmați redactorii responsabili ai celor patru volume: acad. Iorgu Iordan, acad. Al. Rosetti, acad. Al. Graur, acad. E. Petrovici, prof. univ. Ion Coteanu și prof. univ. Boris Cazacu. Miercuri, 15 februarie, ora 19.00, la Muzeul de istorie a orașului București conferențiază Mircea Babeș despre „Cinci ani de existență a Muzeului prof.dr. Victor Babeș“. La Spitalul Fundeni se face prima operație cu cordul-pulmon artificial. Pacientul este un copil cu probleme la inimă. Voinea Marinescu și Dan Setlacec au încheiat cu succes intervenția după 45 minute.

Încheiem cu un episod puțin obișnuit. Indignați de vestea asasinării lui Patrice Lumumba (*Magazin istoric*, nr. 4/2010), sute de tineri muncitori și studenți, întruniți în după-amiaza zilei de 23 februarie în Aula Institutului de Științe Economice din București au condamnat actul. Hotărâți să înmâneze o moțiune de protest la Legația Belgiei la București, s-au îndreptat către clădirea acesteia. Nestân-

jeniți de forțele de ordine, au ajuns acolo, dar au găsit ușile închise. Atunci, au escaladat gardul și au lipit afișe de protest pe ziduri și pe copacii din curte. Miliția a reușit să îi evacueze abia după ce a primit întăriri. Niciun participant nu a fost reținut! Iată că libertatea de exprimare era garantată în Republica Populară Română! ■

În drum către Legația Belgiei

Drumul Taberei, lângă Gara de Nord și pe Calea Griviței nu au fost prevăzute cu cazane și boilere, pentru încălzirea apartamentelor. Să fi uitat constructorii de ele – se întreabă retoric un ziarist. Nu, ele vor fi încălzite prin noul sistem de termoficare. Realizarea lui s-a făcut după o

temeinică documentare în Uniunea Sovietică. Apa caldă și agentul termic vor fi dirijate de la centrala din Grozăvești, prin conducte de oțel sudate, îmbrăcate în cămăși groase de vată minerală.

Si noua carte de telefon a orașului era invocată pentru a evidenția transformările petrecute. Față de cartea de telefon din 1958, erau oferite acum servicii de telex pentru preschimbarea de mesaje scrise (cum s-or fi descurcat oamenii de atunci fără sms-uri?), serviciul de teleconferințe; numărul farmaciilor trecute în carte crescuse de la 113 la 201.

Desigur, nu totul era perfect. În aceleași blocuri noi din Drumul Taberei, locatarii nu aveau presiune la apa rece. Urma să se instaleze o conductă suplimentară pentru a remedia această problemă. Se pierduse... biroul de obiecte găsite al Întreprinderii de Transport București (I.T.B.). Taxatorii din tramvaie nu puteau să-i îndrume pe călători, nici opera toarea de la serviciul telefonic de informații 03 nu știa unde putea fi găsit. Abia după o investigație jurnalistică a fost aflat, pe strada Vasile Lascăr, fără vreun semn indicator. Un bucureștean se plânga că acoperișurile blocurilor erau încărcate de antenele televizoarelor și cerea să se prevadă „amenajări în locurile cele mai potrivite a unor suporturi speciali pentru antene”. Un cumpărător a vrut să achiziționeze un ceainic din aluminiu, dar nu avea șnurul electric pentru conectare la priză. I s-a recomandat să cumpere fir, ștecher și fișă și să și-l facă singur.

Bucureștenii privesc eclipsa totală de soare

A găsit însă același ceainic la magazinul „Victoria”, cu șnur cu tot și cu 25 lei mai ieftin. În sfârșit, ziariști de la *Informația Bucureștiului* au ideea unui test care ar putea fi repetat și astăzi probabil cu același „succes”. Merg cu un ceas la reparat. La unitatea din „6 Martie”

li se spune că a suferit o puternică lovitură și are toate axele strâmbe; reparația durează șase zile și costă 35 lei. La unitatea din Bulevardul 1848 află că ceasul trebuie curățat, costă 35 lei, „vreți și bon?”. La cea din Piața Palatului ciocănelul este complet distrus, 35 lei, „vreți și bon?”. Pe Smârdan: este ruginit, trebuie demontat și curățat, fusul este strâmb, 35 lei, „vreți și bon?”. În Piața Amzei: arcul balans este strâmb, 44,20 lei, „vreți și bon?”. La magazinul „Victoria 0147: este o lucrare complicată, un ceas vechi, nu se găsesc piese, 35 lei, „vreți și bon?”. Pe Lipscani: un lagăr balans este crăpat, 40,20 lei, „vreți și bon?”. În realitate, ceasul avea balansul blocat.

Evenimentul major al celor două luni îl-a constituit eclipsa totală de soare. Relatările despre ea erau însă expediate în paginile din interiorul ziarelor din 16 februarie, pentru că pe prima pagină trona „Manifestul Consiliului Central al Frontului Democrației Populare”. Populația fusese pregătită din vreme, mai ales că se răspândiseră tot felul de zvonuri despre cataclisme ce aveau să însoțească fenomenul. Prilej pentru caricaturiști să-i „picteze” pe colportori după. Se recoman-

dase folosirea unor sticle afumate, a clișeele fotografice voalate sau a ochelarilor de sudură pentru a privi fenomenul. Din păcate, la București, în punctul culminant al fenomenului (a durat 2 minute și 10 secunde, începând cu ora 09.54), cerul a fost acoperit de nori. TAROM a organizat zboruri cu avioanele Li 2 și IL 14,

Ruinele fostei Opere din Piața Valter Mărcineanu și noile construcții

FAC ISTORIE ÎN BUCUREȘTI

BISERICĂ, TURN, SPITAL (1701; 1715)		SLUJITOR AL BISERICII		PALAT ZIDIT (1893-1895)		FĂCUTĂ DE OAI		PALATUL MUZICII ... ROMÂN (1886-1888)
PALAT (1702)		PROTEJEAZĂ O CURTE		ÎNCASATĂ!		MONUMENT AL EROILOR		
RIIDICARE... O ÎNMULȚIRE								
PREFIXUL VECHIMII								
				MARCAJ PE CENTRU!			AFLATE LA IEȘIREA DIN CAREI!	
				LUATE ÎN BRAȚE!				
PRIMELE LA EDITURĂ!			ORAȘ FRANCEZ					
FORMĂ DE RELIEF			CĂCIULIȚĂ CROȘETATĂ					
		VĂPAIE						
		DAU PUTERE LEGALĂ ACTELOR						
	FĂRĂ ASPERITĂȚI						TĂIAT PE MIJLOC!	
	ORGANISME ÎN GENERAL							
				ZIARIST, POET AMERICAN (1793-1876)				
				ZDROBIRI				
ELIMINAT DIN JOC			A PARCURE UN TEXT					PALATUL... CONSTRUIT ȘI RECON- STRUIT (1815-1930)
ÎN DOTĂ!			LA INTRAREA ÎN NEAMȚ!					
ALIMENTAȚIE					LUCRU GREU DE GĂSIT			
					TE SCOATE DIN TEMĂ!			
CASA... FOSTĂ SCÂNTEII (1956)							BĂRBAȚI DE LA CENTRU	
PIRON								
			APARE ÎNAINTEA NOPTII					
			AFIRMAȚIE					
BISERICA ...VODĂ		INSTRUMENT MUZICAL ȚINUT ÎN DINȚI						
					ZGOMOT REPETAT DE ARIPI			

Pavel TOTOLICI

DIHONIE ÎNTRE EXILATII EUROPEI

Iată un nou pasaj din documentul intitulat Notă despre relațiile dintre FEC [Free Europe Committee, Comitetul Europa Liberă] și ACEN. El provine din Fondul Brutus Coste, aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, și l-am primit grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

4) Secretarul general a fost, într-adevăr, abordat de domnul Germenji, în după-amiaza zilei de 16 iunie, căruia i s-a spus că drepturile secretarului general nu erau și nu vor fi vreodată negociabile. Secretarul general nu are intenția să demisioneze sau să se retragă în vreun fel și este hotărât să își ducă mandatul la capăt. Ca funcționar ales, nu poate fi îndepărtat decât pentru un motiv întemeiat și desfide pe oricine ar vrea să dovedească faptul că nu a servit cu bună-credință organizația și scopurile sale. Dacă organizația nu îi va mai plăti salariul, va lua în considerare căile și metodele pentru a obține o reparație, dar toți cei interesați trebuie să știe că ducerea mai departe a mandatului său nu depinde de alocarea sau nealocarea de către FEC a unor fonduri pentru salariul său.

La 17 iunie [1965], secretarul general a fost abordat de către delegatul polonez, care i-a spus că persoane autorizate asiguraseră pe compatrioții polonezi din ACEN că FEC era gata să îi plătească salariul pentru șase luni, dacă se retrăgea „cu grație” și într-o manieră „discretă”. Secretarul general a respins această ofertă de mituire pentru a demisiona. A doua zi, un alt delegat i-a comunicat o nouă propunere din partea președintelui Germenji. I s-a spus că după discuții cu domnul Kappel, Germenji putea să îi facă următoarea ofertă: secretarul general va rămâne în funcție până la sfârșitul Săptămânii Națiunilor Captive (24 iulie). Apoi își va lua o vacanță plătită, până la sfârșitul mandatului său, la mijlocul lunii septembrie. În schimbul acestor concesi, trebuia să promită, în scris, că se va abține de la orice publicitate și de la a candida pentru a fi reales la jumătatea lunii septembrie.

Secretarul general i-a spus intermediarului că dacă domnul Germenji are să-i facă vreo propunere, să vină personal. Nu mai trebuie precizat că secretarul general nu era dispus să încheie un astfel de târg.

Întâlnirea din 23 iunie

Strategia concepută de domnul Kappel și transmisă la șapte dintre cei nouă membri de către președintele Germenji cere un vot de suspendare a secretarului general din funcție. Aceasta urmează să se petreacă dacă președintele nu poate ajunge la un acord cu secretarul general sau dacă acesta din urmă refuză să sprijine propunerile bugetare pregătite de domnul Kappel și prezentate anterior ca fiind ale președintelui.

Intenția secretarului general este să adopte următoarea poziție:

a) Să facă apel la drepturile sale. El dorește să își încheie mandatul și nu este dispus să își asume vreun angajament privind vreo relație cu ACEN pe viitor.

b) Reducerile bugetare propuse sunt atât de severe, încât vor paraliza activitățile organizației și o vor reduce la o existență nominală. Drept urmare, el va face orice efort și va apela la orice mijloace legale pentru a asigura o revizuire.

c) El nu poate recunoaște ca valide propuneri bugetare care nu erau pregătite de către organele obișnuite ale Adunării. Potrivit articolului 26, paragraful 2, Comitetul General numește membrii Secretariatului la propunerea secretarului general. Această prevedere se aplică, în mod evident, și în cazul demiterilor. În consecință, demiterile propuse trebuie reexamine de către un subcomitet al Comitetului General și de către secretarul general.

d) Întregul personal demis trebuie să își primească banii pentru concediile datorate, plus o plată compensatorie echivalentă cu salariul pentru două luni. Persoanelor peste 65 ani trebuie să li se asigure pensie. Membrii stafului demisi trebuie să li se ceară să lucreze până la sfârșitul lunii iulie, pentru a permite organizației să ducă la bun sfârșit programul stabilit pentru Săptămâna Națiunilor Captive, ținând cont că actualul personal este familiarizat cu problemele.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) V. Căndea Arguments of Romanian humanists for sustaining the noble character of the nation ● R. Theodorescu Virgil Căndea, the historian, the teacher, the scholar, the man ● L. Țăranu Nichifor Crainic in the Securitatea files ● F.D. Soporan Stefan cel Mare and his connections in the slav world, a topic scarcely approached by the Romanian historiography ● I.G. Andrei Why did the Romanian state recognized the Croatian Orthodox Church during WWII ● L.L. Watts Romanian-American military collaboration before 1989 ● V. Răpeanu Radu Tudoran, the writer ignored by literary critics, blarneyed by readers ● V. Gabriel Russian POW during WWII ● I. Zănescu Strolling the pubs of old Bucharest ● I.-A. Pop The everyday life of Romanians, Szekely, Hungarians and Saxons in Mediaeval Transylvania (III) ● G. Roșu St Haralambos, patron of the animals ● I. Țăranu The „Alexandru Ioan Cuza“ University from Iasi is 150 years old ● S. Ispas Where from comes the name of the popular dance „Călușul“, its significance and origins (III) ● G. Filitti Letters from former days. Correspondence of the socialists of the XIXth century ● I. Oprea Alexandru Saint-Georges, an art collector and museum founder whose collection was scattered by the communists ● M. Sala Barbecue and bier, two words that go well together ● I. Silveanu The museum from the death convicts cell, Timisoara ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXI). Brutus Coste is removed as secretary general of the Assembly of Captive European Nations

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Кындя Аргументы румынских гуманистов в защите благородства рода ● Р. Теодореску Вирджил Кындя, историк, профессор, учёный, человек ● Л. Цăрану Никифор Крайник в делах Секуритате ● Ф.Д. Сопоран Связи Штефана Великого со славянским миром, сторона слишком мало тронутая историографией ● И.Г. Андрей Почему румынское государство признало Хорватскую Православную Церковь во время Второй Мировой Войны ● Л.Л. Уатте Каким образом удалось Москве дезинформировать Запад о Румынии до 1989-го года и в первые годы после падения Берлинской стены ● В. Рăпеану Радуду Тудоран, писатель которого критики игнорировали, а читатели лестили ● В. Габриел Состояние советских военнопленных в Румынии во время Второй Мировой Войны ● И. Зăнеску По трактирам старого Бухареста ● И.-А. Поп Как жили вместе румыны, венгры, секуи и саксы в Трансильвании Средневековья (III) ● Дж. Рошу Святой Хараламбий, покровитель животных ● И. Цăрану Университет им. Александра Иоана Кузы в Яссах отпраздновал 150-ую годовщину ● С. Испас О происхождении наименования народного танца «Кăлушул», его корни и что он означает (III) ● Дж. Филиити Письма былых времен. Румынские социалисты прошлого века в письмах ● И. Оприш Александру Сен-Жорж, коллекционер и создатель музея, чьё творчество разбрасывалось коммунистическим режимом ● М. Сала Барбекю и пиво, слова вместе идущие ● И. Силвяну Музей в камере приговоренных к смерти, заключённых из Тимишоары ● В Бухаресте, 50 лет назад ● Румынские документы в Институте Гувера (CXI). Отзвуки увольнения с должности Брутуса Косте, генерального секретаря Ассамблеи европейских пленённых наций

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi“ S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,50

DIALOG CU CITITORII

**HENRICAL IV-LEA,
WINSTON CHURCHILL
ȘI SAȘA LOGADI**

Colaboratorul nostru **DAN FALCAN** ne atrage atenția asupra a două „bâlbâieli” legate de ani, apărute în numărul din luna noiembrie, anul trecut.

Da, primul an de domnie al lui Henric al IV-lea al Franței este 1553, nu 1533 (vezi p. 1, explicația copertei a II-a) și în 1940 Winston și Clementine Churchill (vezi p. 67) nu au sărbătorit 57 de ani de la căsătoria lor, ci 32 de ani. 57 de ani au fost căsătoriți în total: din 1908, până la dispariția lui, în 1965. De asemenea, inginerul **NICOLAE DUMA**, autorul articolului din același număr, articol dedicat bunicului său, ne semnalează că, la o explicație de fotografie s-a strecurat o greșală: Alexandrina (Sașa) Logadi (p. 79) este soția, nu mama doctorului Duma, cum de altfel este enunțat

corect în textul propriu-zis. Ne cerem scuze pentru aceste erori.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Domnul col. (r) **DUMITRU V. STOICA**, din București, un fidel cititor al revistei, noastre, pe lângă răspunsul la Blitz... concurs, ne scrie: Vă mulțumesc că existați și că ne „hrăniți” cu cele necesare înprospătării și menținerii nivelului nostru de cultură și instruire, chiar dacă suntem unii trecuți de 80 de ani.

Dumnezeu să vă dăruiască multă putere de muncă și să ne mai lumineze și mințile noastre, celor ce mergem spre apus. Vă mulțumesc din tot sufletul și inima mea.

Domnul **VALER CONSTANTIN**, din Iași, ne trimite o scrisoare la redacție din care cităm: Am fost foarte încântat când am descoperit revista *Magazin istoric* acum câțiva ani. Eu sunt inginer, însă mă pasionează și istoria.

Prin revista dumneavoastră reușesc să îmi îmbogățesc cunoștințele de cultură generală și să află în fiecare lună amănunte necunoscute. Vă mulțumesc.

CERERI ȘI OFERTE

IONEL MITREA, din București, str. Băiculești, nr. 21, ap. 15, sectorul 1, telefon 0729.247.363, oferă colecția completă.

DAN VASILESCU, din București, strada Apusului, nr. 67, bloc 50, sc. D, ap. 73, sector 6, telefon 021.760.29.23, mobil 0723.941.582, oferă colecția completă.

DANIEL HEROIU, telefon 0723.797.178, oferă numerele: 4/1982; 1, 3-8, 10, 11/1987; 1988; 1989; 1-4, 6-9, 11, 12/1990; 1991; 1992; 6, 7, 9, 12/1993, 1994; 1-3, 12/1995.

MIHAI LOCIC, din București, strada Odobești, nr. 5A, bloc Z1A, scara 4, ap. 53, sector 3, donează colecția din anii 1968-2008.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

